

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
(Ε.Ε.Ε.Π.)**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

**Διεθνές και Ευρωπαϊκό πλαίσιο της εθνικής πολιτικής μουσείων.
Περιπτωσιολογική μελέτη Αρκαδίας.**

WP. B01/07

ATHENS 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1-4
1. Η Διάσταση του πολιτισμού στη σύγχρονη εποχή	5-16
1.1. Ο πολιτισμός ως δικαίωμα όλων.....	5-8
1.2. Ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	9-12
1.3. Τα μουσεία ως φορέας διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	12-16
2. Σχόλια για τη μουσειακή πολιτική και διαχείριση στην Ελλάδα	17-44
2.1. Το Ελληνικό Μουσειακό Περιβάλλον.....	17-23
2.2. Το Υπουργείο Πολιτισμού- Κεντρικός φορέας Μουσειακής Πολιτικής και Διαχείρισης	23-26
2.3. Το νομικό πλαίσιο της Μουσειακής Πολιτικής.....	26-31
2.4. Νέες τάσεις στη μουσειακή διαχείριση.....	31-37
2.5. Ταξινόμηση των Ελληνικών Μουσείων.....	37-41
2.6. Οι παρεμβάσεις στο χώρο των μουσείων μέσα από την υλοποίηση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης	41-44
3. Η μουσειακή πολιτική σε περιφερειακό επίπεδο - Η περίπτωση του Νομού Αρκαδίας	45-70
3.1. Η πολιτιστική πολιτική της Περιφέρειας Πελοποννήσου.....	46-49
3.2. Η ταυτότητα του Νομού Αρκαδίας.....	49-50
3.3. Το είδος των μουσείων στην Αρκαδία.....	50-52
3.4. Τα λαογραφικά Μουσεία – Συλλογές του Νομού Αρκαδίας.....	52-54
3.5. Μελέτες Περίπτωσης.....	54-55
3.5.1. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Τρίπολης.....	55-60
3.5.2. Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας.....	60-70
4. Συμπεράσματα - Προτάσεις	71-76
Βιβλιογραφία	77-82
Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο	83

Εισαγωγή

Στη σημερινή εποχή η προοπτική και το μέλλον των μουσείων αλλάζει ριζικά. Ο κόσμος των μουσείων θέτει στο επίκεντρο των συζητήσεών του θέματα σχετικά με την ταυτότητα, την προστασία και την ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προσέγγιση και ανάδειξη των τεκμηρίων μνήμης, την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τουριστική αξιοποίηση, την αξιολόγηση της χρήσης της τεχνολογίας, καθώς και την επικοινωνία και τη σχέση των μουσείων με το κοινό τους.

Εξάλλου, εξαιρετικό ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι τα μουσεία αυξάνονται και εξελίσσονται διαρκώς, επειδή για πολλούς συνιστούν επένδυση με πολλαπλά οφέλη. Αυτό είναι εμφανές κυρίως στις τοπικές κοινωνίες όπου δεν υπάρχουν υποδομές για τη δημιουργία άλλων πολιτιστικών κέντρων. Τα επιτυχημένα μουσεία, ανεξαρτήτως τύπου και μεγέθους, αναγνωρίζουν σήμερα τη σημασία που έχει η μουσειολογική γνώση για την αποτελεσματική διαχείριση ανθρώπινων, οικονομικών και πολιτισμικών πόρων και για την προώθηση του πλούτου της πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτουν. Η εξειδικευμένη κατάρτιση των στελεχών των μουσείων συμβάλλει, μεταξύ άλλων, στο σχεδιασμό νέων αναπτυξιακών στόχων και σκοπών, στη χάραξη νέας στρατηγικής, προσανατολισμένης στην ικανοποίηση νέων αναγκών και στην ενίσχυση της θέσης των μουσείων στην ανταγωνιστική αγορά της πολιτιστικής βιομηχανίας. Τα μουσεία ως στοιχεία του πολιτιστικού περιβάλλοντος που υφίσταται μεταλλαγή, επιζητούν την επαναδιατύπωση του ρόλου τους ώστε να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Ωστόσο, ο ρόλος τους επαναπροσδιορίζεται όχι μόνο από τους επιστήμονες και τους ειδικούς που εργάζονται σε αυτά αλλά και από το κοινό που τα επισκέπτεται.

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να παρουσιασθεί ο ρόλος του μουσείου στο σύγχρονο ελληνικό περιβάλλον και να αναδειχθεί η προβληματική γύρω από το σχεδιασμό απαραίτητης για τη χώρα μας μουσειακής πολιτικής. Η χώρα μας, αποδέκτης των αλλαγών που συντελούνται διεθνώς στο πολιτιστικό περιβάλλον, με την εφαρμογή διεθνών συμβάσεων σε θέματα πολιτισμού, με την ενεργό συμμετοχή της ως πλήρες μέλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο της οποίας εντάσσονται θέματα πολιτιστικής πολιτικής και ανάπτυξης, προσαρμόζεται δειλά και προσπαθεί να αντεπεξέλθει στη νέα πραγματικότητα. Η μουσειακή πολιτική πρέπει να αποτελεί συστατικό στοιχείο στο σχεδιασμό σύγχρονης πολιτιστικής ανάπτυξης.

Το μεγάλο πολιτιστικό απόθεμα της χώρας, ευδιάκριτο σε κάθε σημείο της ελληνικής επικράτειας κάνει εντονότερη την ανάγκη υιοθέτησης μιας σωστής πολιτιστικής πολιτικής. Ο προσδιορισμός των ελλείψεων, των αναγκών και των στόχων της πολιτιστικής ανάπτυξης αποτελούν ζητήματα που πρέπει να συνθέτουν το βασικό κορμό για τη σύσταση μουσειακής πολιτικής στην χώρα μας. Η επεξεργασία των στοιχείων αυτών αποτέλεσε τον κεντρικό πυρήνα στην προσπάθεια ανάλυσης του συγκεκριμένου θέματος.

Η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια στα οποία γίνεται προσπάθεια να τονισθεί η σπουδαιότητα της μουσειακής πολιτικής για το ελληνικό πολιτιστικό περιβάλλον, εξετάζοντας το σύνολο των παραμέτρων που θεωρούμε ότι εμποδίζουν, συμβάλλουν και καθορίζουν το πεδίο εφαρμογής της.

Η αρχική αναφορά, στο πρώτο κεφάλαιο, για την εξέλιξη των αντιλήψεων σχετικά με τον πολιτισμό κατά τον 20^ο αιώνα και για τις πολιτιστικές δράσεις που έχουν αναπτυχθεί από διεθνείς οργανισμούς την τελευταία εικοσαετία, θεωρήθηκε αναγκαία για την ένταξη της συζήτησης που θα ακολουθήσει στο σύγχρονο πολιτιστικό περιβάλλον. Στο ίδιο κεφάλαιο, αποτυπώνεται στη συνέχεια η διάσταση του μουσείου στη σύγχρονη εποχή ως βασικού μέσου προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Γίνεται αναφορά στο ρόλο του ICOM (International Council of Museums), καθώς και στις νέες αντιλήψεις για το χαρακτήρα των μουσείων, έτσι ώστε να φανεί η επικρατούσα αντίληψη για τα μουσεία σήμερα.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην ελληνική μουσειακή πραγματικότητα. Η ανάγκη για σχεδιασμό και εφαρμογή μουσειακής πολιτικής αναδεικνύεται με την ανάλυση των προβλημάτων που υπάρχουν στη λειτουργία της πλειονότητας των μουσείων στη χώρα μας. Το κέντρο βάρους αναμφισβήτητα βρίσκεται στο Υπουργείο Πολιτισμού, αρμόδιου κρατικού φορέα για την διαχείριση μουσειακών θεμάτων. Η αναφορά, επομένως, στην δομή του Υπουργείου Πολιτισμού σκοπό έχει να σκιαγραφήσει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το Υπουργείο σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο. Η δομή και οι δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού ενισχύονται καθοριστικά υπό το πρίσμα δύο σημαντικών αλλαγών. Η πρώτη αφορά το νομοθετικό πλαίσιο για το σχεδιασμό και την υλοποίηση μουσειακής πολιτικής που εντάσσεται καθυστερημένα σε νομοθετικά κείμενα της πολιτείας. Η δεύτερη αφορά την αξιοποίηση των πρόσθετων οικονομικών πόρων από τη συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού στα ευρωπαϊκά προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων

Στήριξης. Η υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών συνέβαλε αποφασιστικά στην αλλαγή αντίληψης για τη μουσειακή διαχείριση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται, επίσης, οι μουσειακές εξελίξεις που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια στο ελληνικό μουσειακό τοπίο και αφορούν περισσότερο τις μεγάλες πόλεις. Ο ρόλος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η δημιουργία νέων μουσείων, ο εκσυγχρονισμός παλαιότερων, οι επανεκθέσεις συλλογών, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών σε πολλές λειτουργίες των μουσείων, καθώς και άλλες μουσειακές πρακτικές, ορίζουν το «καινούριο» στο ελληνικό μουσειακό περιβάλλον. Το κεφάλαιο καταλήγει με πίνακες που αφορούν την κατανομή και το χαρακτήρα των μουσείων που λειτουργούν σήμερα στη χώρα, καθώς και την πορεία υλοποίησης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης. Οι αλλαγές αυτές, ωστόσο, δεν αρκούν για να απαλείψουν τα προβλήματα και τις ελλείψεις των ελληνικών μουσείων στις περιφερειακές πόλεις.

Στο τρίτο κεφάλαιο σχολιάζεται η τρέχουσα πραγματικότητα των μουσείων της περιφέρειας, εστιάζοντας σε ένα περιφερειακό νομό της χώρας ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα. Η αναφορά στην περιφέρεια γίνεται για να δηλωθεί, αφενός μεν, η εγκατάλειψη των μουσείων από την πλευρά του κράτους και, αφετέρου, για να επισημανθούν τα θετικά βήματα που παρατηρούνται από την ανάληψη πρωτοβουλιών κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, επιλέγοντας ως μελέτη περίπτωσης το Νομό Αρκαδίας στην Πελοπόννησο, επιχειρείται η συγκριτική μελέτη δύο μοντέλων μουσειακής λειτουργίας: του κρατικού και του ιδιωτικού. Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Τρίπολης, τυπικό δείγμα κρατικού μουσείου που εποπτεύεται από το ΥΠ.ΠΟ, αντιπαραβάλλεται με το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, δημιούργημα ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που ανέπτυξε το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς. Με αφορμή τη σύγκριση των δύο μουσείων σχολιάζεται το αρτηριοσκληρωτικό μοντέλο μουσειακής διοίκησης του Υπουργείου Πολιτισμού και το ευέλικτο μοντέλο ανάπτυξης που προωθείται από την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη σύντομη περιήγηση στο μουσειακό τοπίο του ελληνικού πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Με την εργασία αυτή προσπαθήσαμε να δώσουμε μια εικόνα για το μουσειακό τοπίο στη χώρα μας και να τονίσουμε την ανάγκη για σχεδιασμό και υλοποίηση

μουσειακής πολιτικής. Ο όρος «μουσειακή πολιτική» έχει ενταχθεί επίσημα στην πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζει του Υπουργείου Πολιτισμού από το 1997, όταν προχώρησε στη θέσπιση νόμου που προωθούσε την εφαρμογή της. Από τη θέσπιση όμως των σχετικών διατάξεων ως την εφαρμογή τους μεσολαβούν πολλά. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το τοπίο στο συγκεκριμένο θέμα είναι ακόμα θολό. Η μελέτη του ζητήματος εγκυμονεί κινδύνους εφόσον δεν υπάρχει αντίστοιχη **βιβλιογραφία και εμπειρία εφαρμογής** που να κατευθύνει και να οριοθετεί την ανάλυση και το πεδίο της μουσειακής πολιτικής. Η αναφορά στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ελληνικά μουσεία, καθώς και στους τελευταίους νόμους που οδηγούν το ελληνικό μουσειακό περιβάλλον προς αυτή την κατεύθυνση, αποτέλεσε την κατευθυντήρια γραμμή για να ξεκινήσουμε τη μελέτη. Στην πορεία διαπιστώσαμε ότι το πρόβλημα εστιάζεται κυρίως στα περιφερειακά μουσεία που απέχουν πολύ από το κέντρο και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη λειτουργία τους. Επιλέξαμε, λοιπόν, ένα περιφερειακό νομό που συγκεντρώνει σχεδόν όλες τις κατηγορίες μουσείων. Η μελέτη εστιάζει σε ένα κρατικό και ένα δημόσιο μουσείο προσπαθώντας να διακρίνει τα υπέρ και τα κατά στη λειτουργία τους, έτσι ώστε να μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για τον τρόπο που θα έπρεπε να σχεδιαστεί στη χώρα μας η μουσειακή πολιτική.

Αξίζει να επισημανθεί η **δυσκολία πρόσβασης στις αρμόδιες υπηρεσίες** για την απόκτηση απαραίτητου υλικού: τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού (Διαχειριστική Αρχή και Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων) για τα συγκεντρωτικά στοιχεία των μουσείων που λειτουργούν σήμερα στην Ελλάδα και τη Διαχειριστική Αρχή της Περιφέρειας Πελοποννήσου για τα στοιχεία που αναφέρονται στα έργα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης. Στις περιπτώσεις μελέτης το μεγάλο πρόβλημα ανύπαρκτης βιβλιογραφίας το κάλυψε η συνεργασία με στελέχη των μουσείων (Αρχαιολογικού Μουσείου Τρίπολης και Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς για το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης αντιστοίχως). Χωρίς τα πολύτιμα στοιχεία που μας διέθεσαν, η εργασία αυτή δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί.

Κεφάλαιο 1.

Η διάσταση του πολιτισμού στη σύγχρονη εποχή

1.1 Ο πολιτισμός ως δικαίωμα όλων

Η είσοδος ποιοτικών παραμέτρων, όπως αυτή του πολιτισμού, στα σχέδια ανάπτυξης των κρατών εγκαινιάστηκε θεσμικά το 1946 με την ίδρυση της Unesco, του εκπαιδευτικού, επιστημονικού και πολιτιστικού οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, που αναλαμβάνει να μεριμνήσει, εκτός των άλλων, και για θέματα πολιτισμού¹. Ακολουθεί, το 1948, η **Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** σε ειδικό άρθρο της οποίας τονίζεται, για πρώτη φορά ότι *«ο καθένας δικαιούται να συμμετέχει ελεύθερα στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας, να απολαμβάνει τις τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και τα αγαθά της αποτελέσματα...»*². Επισημαίνεται, δηλαδή, ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες πρέπει να πάνθουν να θεωρούνται προνόμιο και πολυτέλεια μιας εύπορης και μορφωμένης μειονότητας του πληθυσμού και να αποτελέσουν κοινωνικό δικαίωμα, όπως το δικαίωμα στη μόρφωση, στην εργασία, κλπ.

Ειδικές προβλέψεις για την επίτευξη των καταστατικών στόχων της Unesco, κυρίως για την παροχή ίσων ευκαιριών στη μόρφωση, την προαγωγή και διάδοση της γνώσης, αποτελούν κείμενα της Unesco χωρίς νομική δεσμευτική ισχύ στα θέματα πρόσβασης στα μουσεία, που περιλαμβάνονται κυρίως στη σύσταση του 1960 **«Σχετικά με τα πιο αποτελεσματικά μέσα για να καταστούν τα μουσεία προσιτά σε όλους»**³. Στη σύσταση αυτή τίθεται η αρχή ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά ή άλλα μέτρα προκειμένου τα μουσεία που βρίσκονται στην επικράτειά τους να είναι προσιτά σε όλους ανεξάρτητα από την οικονομική ή κοινωνική τους κατάσταση. Με αυτή τη σύσταση διατυπώνεται σειρά κατευθυντήριων οδηγιών για λειτουργικές αρχές των μουσείων, αλλά και για το χαρακτήρα τους που πρέπει να έχει σαφή εκπαιδευτικό προσανατολισμό.

Η προαναφερθείσα διατύπωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον πολιτισμό αναγνωρίστηκε στην **Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Πολιτιστική Πολιτική**

¹ Οργανισμός της Ουνέσκο, On-line στην διεύθυνση: <http://www.unesco.org>

² Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΟΗΕ 1948)- Άρθρα 22 & 27, On-line στην διεύθυνση: <http://www.un.org/Overview/rights.html>

³ Βουδούρη (2003α, 172)

(Μεξικό-1982)⁴. Για να μεταφραστεί όμως σε μεθόδους συνεργασίας, χρειάστηκε να περιμένουμε ως τη δεκαετία του 1990, οπότε στο σχεδιασμό των αναπτυξιακών προγραμμάτων άρχισαν να λαμβάνονται υπόψη οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των εμπλεκόμενων φορέων. Θεωρώντας τον πολιτισμό ως πηγή αυτο-ανανέωσης και μοχλό αλλαγών, ως φορέα ηθικών, αισθητικών και πνευματικών αξιών που μπορούν να προσδώσουν στην οικονομική δραστηριότητα ευγενέστερους σκοπούς απ' αυτούς τους οποίους της προσδίδει το κίνητρο του κέρδους, τα αναπτυξιακά προγράμματα παρουσίασαν δράση για το σύνολο του πληθυσμού στον οποίο αναφέρονταν. Από αυτή την άποψη, στόχος του πολιτισμού δεν είναι να αποσυνδέσει -και να απομονώσει- μια συγκεκριμένη περιοχή ή κοινότητα από τον υπόλοιπο κόσμο, αλλά να της δώσει τη δυνατότητα να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο σύστημα των διεθνών ανταλλαγών, ενώ ταυτόχρονα οι υπόλοιποι θα σέβονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Παράλληλα, ο οργανισμός Ηνωμένων Εθνών ανέλαβε το συντονισμό μιας σειράς εργασιών και εκδηλώσεων, οι οποίες υλοποιήθηκαν υπό το γενικό θεματικό τίτλο «**Παγκόσμια Δεκαετία για την Πολιτιστική Ανάπτυξη (1988-1997)**»⁵, με συντονιστή την Unesco. Στο χρονικό ορίζοντα της δεκαετίας αυτής ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και η Unesco έθεσαν τέσσερις βασικούς στόχους:

- α. Να αναγνωριστεί η πολιτιστική διάσταση της ανάπτυξης
- β. Να επιβεβαιωθεί ο ρόλος και η σημασία των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων
- γ. Να διευρυνθεί η συμμετοχή των πολιτών στην πολιτιστική ζωή
- δ. Να προωθηθεί η διεθνή πολιτιστική συνεργασία.

Ένα μέρος των εργασιών της δεκαετίας αφορούσε την έρευνα, τη διεξαγωγή πειραματικών προγραμμάτων και το σχεδιασμό κατάλληλων μεθόδων προώθησης των πολιτιστικών αξιών. Ένα άλλο μέρος αφορούσε την ευαισθητοποίηση των ατόμων που λαμβάνουν τις αποφάσεις και των ηγετών του κόσμου για τη σημασία που έχει η ενσωμάτωση των πολιτιστικών εννοιών στις αναπτυξιακές στρατηγικές. Γι' αυτό το λόγο, η Unesco σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ίδρυσε το 1992 την «**Παγκόσμια Επιτροπή για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη (Our Creative Diversity)**». Η Επιτροπή αυτή ανέλαβε να προετοιμάσει την πρώτη παγκόσμια έκθεση που θα αναδεικνύει τη στενή σχέση του πολιτισμού με την

⁴On-line στην διεύθυνση: http://www.unesco.org/culture/laws/mexico/html_eng/page1.shtml

⁵ Cultural Decade, On-line στην διεύθυνση: <http://www.unesco.org/culture/policies/index.shtml>

ανάπτυξη και να διαμορφώσει τις εθνικές, πολιτιστικές και αναπτυξιακές στρατηγικές μεθόδους του 21^{ου} αιώνα.

Ο πολιτισμός, λοιπόν, βρίσκεται στο επίκεντρο του σύγχρονου προβληματισμού της μεταβιομηχανικής κοινωνίας και καλείται να προσαρμοστεί στο σύνολο των αλλαγών που συνθέτουν το παγκόσμιο τοπίο. Τα τελευταία χρόνια οι **πολιτιστικές δράσεις** έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη σπουδαιότητα ως συστατικό των στρατηγικών για την οικονομική και φυσική αναζωογόνηση σε πολλές δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Με δεδομένο ότι ζούμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης των αγορών και των οικονομιών και της Κοινωνίας της Πληροφορίας, βασική προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των χωρών είναι η διατήρηση και η ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας τους. Γι' αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο πολιτισμός είναι το βασικό στοιχείο του «κοινωνικού status»⁶ των ανεπτυγμένων χωρών. Παράλληλα, το πολιτιστικό προϊόν είναι πολλαπλά αξιοποιήσιμο ως εργαλείο οικονομικής συνοχής και ως παράγοντας προβολής και διεθνούς διείσδυσης στους έτερους πολιτισμούς και αναγνωρίζεται ως δημιουργός προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης, καθώς και ως αποτελεσματικό μέσο μείωσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι σημαντικές αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στον τρόπο ζωής των πολιτών, τόσο στην Ευρώπη όσο και γενικότερα στις ανεπτυγμένες χώρες (αυξανόμενη αστικοποίηση, γενική άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, πρόσβαση στην πληροφόρηση, αύξηση των εισοδημάτων ορισμένων κοινωνικών ομάδων, αύξηση του ελεύθερου χρόνου), διαμορφώνουν θετικές προοπτικές ανάπτυξης στον τομέα του πολιτισμού.

Σε **ευρωπαϊκή κλίμακα**, παράλληλα με την ολοκλήρωση της ιστορικής πορείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, άρχισαν να διαφαίνονται οι απαιτήσεις της νέας εποχής. Στο πλαίσιο αυτό, η ισόρροπη πολιτιστική ανάπτυξη και η παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά, αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις, επί της οποίας μπορεί να στηριχθεί η κοινωνική, οικονομική και πολιτική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αντίληψη αυτή αποτυπώνεται τόσο στο άρθρο 128 της **Συνθήκης του Μάαστριχ** (1992) όσο και στη **Συνθήκη του Άμστερνταμ** (1997), που τροποποιεί ελαφρώς και κατοχυρώνει στο άρθρο 151 τη «θεσμική μεταχείριση του πολιτισμού

⁶ Βενιζέλος (1999,29)

και της πολιτιστικής πολιτικής»⁷. Το κανονιστικό πλαίσιο και των δύο Συνθηκών συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών - μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά.

Οι παραπάνω εκτιμήσεις αποκτούν ιδιαίτερη σημασία στην εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Η **Κοινωνία της Πληροφορίας** είναι μια πολύ μεγάλη πρόκληση και μια πολύ μεγάλη ευκαιρία⁸ για την εισαγωγή της χώρας μας στην ψηφιακή εποχή. Το πρόγραμμα της «Κοινωνίας της Πληροφορίας» αποτελεί μέρος του Σχεδίου Δράσης e-Europe που εκπονήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Δεκέμβριο του 1999⁹ και είχε στόχο να δημιουργήσει μια ψηφιακά εγγράμματη Ευρώπη που θα στηρίζεται σε επιχειρηματική παιδεία, ενώ ταυτόχρονα θα μειώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό. Βασικός μοχλός υλοποίησης των δράσεων για την «Κοινωνία της Πληροφορίας» στην Ελλάδα αποτελεί το 3ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Στο πλαίσιο αυτό, η χώρα μας υλοποιεί το πρόγραμμα «**Η Κοινωνία της Πληροφορίας στην Ελλάδα: Στρατηγική και Δράσεις**», που αποτελεί τη βάση για την εφαρμογή της Κοινωνίας της Πληροφορίας στο συνολικό σχεδιασμό του Επιχειρησιακού Προγράμματος Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006, που ενέκρινε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Απρίλιο του 2000. Οι **νέες πολιτιστικές πρακτικές**, που γεννιούνται από τις ευκαιρίες τις οποίες προσφέρει το πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας»¹⁰, αναπτύσσονται ραγδαία: πολυμέσα και υπηρεσίες on-line. Οι υπηρεσίες on-line, και ιδίως αυτές που διατίθενται μέσω Internet, αλλάζουν σε βάθος τις πολιτιστικές πρακτικές μέρα με την ημέρα και προσφέρουν νέους τρόπους πρόσβασης στην Πολιτιστική Κληρονομιά και στον Σύγχρονο Πολιτισμό.

Στο πλαίσιο των τάσεων και των προκλήσεων που χαρακτηρίζουν τη νέα εποχή, η πολιτιστική κληρονομιά έχει καθοριστικό ρόλο στο διεθνές γίγνεσθαι. Σήμερα υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή μιας νέας αντίληψης για την πολιτιστική δράση, η οποία είναι ικανή να ανταποκρίνεται, ταυτόχρονα, στις σύγχρονες προκλήσεις και τις προσδοκίες των πολιτών, να συμβάλλει στη διαμόρφωση της ισορροπίας ανάμεσα στην παγκοσμιοποίηση και το σεβασμό της πολιτισμικής πολυμορφίας και να οδηγεί στη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας των λαών.

⁷ Βενιζέλος, (1998)

⁸ Βενιζέλος (2002, 37)

⁹ On-line στην διεύθυνση: http://www.europa.eu.int/information_society/eeurope/index_en.htm

¹⁰ On-line στην διεύθυνση: <http://www.infosoc.gr/content/downloads/strathgikh.pdf>

1.2 Ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Τα θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς απασχολούν τη διεθνή κοινότητα, η οποία ενεργοποιήθηκε σταδιακά μέσω των Διεθνών Οργανισμών, της Unesco, του Συμβουλίου της Ευρώπης, μη κυβερνητικών οργανισμών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ.ά. Οι οργανισμοί αυτοί βοήθησαν, αφενός στην καθιέρωση γενικών αρχών και κατευθύνσεων με συμβάσεις, συστάσεις, διακηρύξεις, ψηφίσματα κ.λ.π. και αφετέρου στην εκτέλεση έργων συντήρησης και αποκατάστασης μνημείων και χώρων με τη χορήγηση οικονομικής και τεχνικής ενίσχυσης. Ξεχωριστή σημασία έχει και η ανάληψη πρωτοβουλίας εκ μέρους των οργανισμών αυτών για τη θέσπιση κανόνων νομικού χαρακτήρα, των Διεθνών Συμβάσεων. Τέτοιες είναι - μεταξύ άλλων - δύο Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης: η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου**¹¹ (6.5.1969) «Διά την προστασίαν της Αρχαιολογικής κληρονομιάς», η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν1127/1981 (ΦΕΚ Α΄32). Ως «αρχαιολογική κληρονομία» ή ακριβέστερα ως «αντικείμενα αρχαιολογικής αξίας» θεωρούνται όλα τα ευρήματα και αντικείμενα ή κάθε άλλο ίχνος ανθρώπινης ύπαρξης, το οποίο μαρτυρεί για εποχές και πολιτισμούς για τους οποίους ανασκαφές ή ανακαλύψεις είναι η κύρια πηγή ή μία από τις κύριες πηγές της επιστημονικής πληροφόρησης (άρθρ.1). Επίσης η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας** (3.10.1985) για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης, η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν2039/1992 (ΦΕΚ Α΄61). Κατά τις διατάξεις της Σύμβασης αυτής, η αρχιτεκτονική κληρονομία θεωρείται ότι περιλαμβάνει μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα και τόπους (sites), όπως τα αγαθά αυτά περιγράφονται ειδικότερα στη σύμβαση (άρθρ.1). Με τις Διεθνείς Συμβάσεις έχει δημιουργηθεί ένα ισχυρό διεθνές νομικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κύρια επιδίωξη είναι όχι απλώς να διασωθεί και να διατηρηθεί η κληρονομία αυτή, αλλά και να γίνει ευρύτερα γνωστή και προσιτή και να εκτιμηθεί από το λαό κάθε χώρας. Έτσι θα συνειδητοποιηθούν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής του ταυτότητας, αφού η πολιτιστική κληρονομία αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά της.

Στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες η **προστασία της πολιτιστικής**

¹¹ Τα περιεχόμενα και των δύο συμβάσεων στις οποίες αναφερόμαστε, είναι προσβάσιμα On-line στην διεύθυνση: <http://www.europa.eu.int>

κληρονομιάς έχει αναδειχθεί επίσης σε βασικό άξονα της πολιτιστικής τους πολιτικής. Με τη διατήρηση και προβολή των κινητών και ακίνητων μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς οι ανεπτυγμένες χώρες επιδιώκουν κατά κύριο λόγο να τονίσουν την ιδιαίτερη πολιτιστική τους φυσιογνωμία και ιστορία και, επιπλέον, να προβάλλουν μια θετική «πολιτιστική εικόνα» της χώρας τους στο εξωτερικό¹². Με έμφαση στα ξεχωριστά στοιχεία της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας επιχειρούν να αντισταθούν σθεναρά στη γενική τάση για διεθνοποίηση, τυποποίηση και μαζικοποίηση των πολιτιστικών αγαθών, που έχει προκληθεί από τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας των μέσων μαζικής επικοινωνίας και την ευρύτατη διάδοση των προϊόντων της πολιτιστικής βιομηχανίας. Άλλωστε στις χώρες αυτές έχει γίνει κοινή συνείδηση ότι η δυναμική της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι βασικός παράγοντας για την περαιτέρω πολιτιστική εξέλιξη.

Η προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένα εξειδικευμένο και επιστημονικά πολυσύνθετο εγχείρημα¹³ με υψηλούς στόχους, ιεραρχήσεις και επιβεβλημένες προτεραιότητες που απαιτούν συντονισμένη και συστηματική προσπάθεια σε όλα τα επίπεδα των παρεμβάσεων. Ο όρος «**πολιτιστική κληρονομιά**»¹⁴ χρησιμοποιείται σήμερα από τη επιστημονική κοινότητα και τους φορείς της διοίκησης με ευρύτατη έννοια, η οποία συνεχώς εμπλουτίζεται ειδολογικά με νέες κατηγορίες και επεκτείνεται χρονικά από την προϊστορία ως τη σύγχρονη εποχή. Ο όρος προσδιορίζει κατ' αρχάς την υλική κληρονομιά που περιλαμβάνει δύο κατηγορίες αγαθών: τα ακίνητα (κτίσματα, κτιριακά συγκροτήματα, αρχαιολογικοί χώροι) και τα κινητά (έργα τέχνης και τεχνικής, γραπτά μνημεία, αρχαιολογικά ευρήματα, οπτικοακουστικό υλικό κ.ά.), που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αρχαιολογικό, ιστορικό, εθνολογικό, καλλιτεχνικό, επιστημονικό ή τεχνολογικό. Χρήση του όρου «**πολιτιστική κληρονομιά**» γίνεται επίσης για την άυλη κληρονομιά, δηλαδή τη γλώσσα, τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, τη μουσική, το χορό κ.λ.π.

Συνοπτικά, η εξέλιξη της έννοιας της προστασίας πέρασε από δύο στάδια και η μετάβαση από το ένα στο άλλο αποτέλεσε σταθμό στη διαδικασία της εξέλιξής της.

¹² Παπανδρέου, (1997)

¹³ Μαλλούχου-Tufano (2001,116)

¹⁴ Λάββας και Καραβασίλη (2001,1-21)

- Στο πρώτο στάδιο η προσπάθεια για προστασία αφορούσε στην αποτροπή της υλικής καταστροφής του μνημείου και στη φροντίδα για αποκατάσταση στην αρχική του μορφή.
- Στο δεύτερο στάδιο η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην αναζωογόνηση (reanimation) του μνημείου (ιστορικού κτιρίου ή μνημειακού συνόλου), αποδίδοντας σε αυτό μια νέα χρήση ή λειτουργία, αποσκοπώντας στην οργανική ένταξή του στο σύγχρονο πολιτισμικό γίνεσθαι. Η μετάβαση αυτή σηματοδοτείται εννοιολογικά με τους όρους «μνημείο» (monument) και «πολιτιστικός πόρος» (cultural recourse).

Η έννοια της προστασίας και της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς διευρύνεται τα τελευταία χρόνια και σε τομείς που έχουν να κάνουν με τη διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς και του φυσικού τοπίου δημιουργώντας νέους άξονες παρέμβασης και προστασίας. Νέες κατηγορίες κληρονομιάς¹⁵ εμφανίστηκαν καθώς τώρα γίνεται λόγος για παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία φυσικού κάλλους, μνημεία του βιομηχανικού πολιτισμού, που συνθέτουν την εθνική κληρονομιά. Οι νέες τάσεις δημιουργούν νέα δυναμική στους εμπλεκόμενους φορείς, οι οποίοι καλούνται να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

Η νέα δυναμική προκάλεσε νέα ώθηση και εξάπλωση του πολιτιστικού τουρισμού. Ο πολιτιστικός τουρισμός, ως ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης, αποτελεί σύγχρονο μοντέλο που εκτείνει τη διάρκειά του πέρα από τους καλοκαιρινούς μήνες, χωρίς να υποκαθιστά το μαζικό πρότυπο τουρισμού. Αυτή η νέα μορφή σχετίζεται κυρίως με την περιφέρεια και διαχέεται στο σύνολο των περιοχών που περιβάλλουν τον πολιτιστικό πόρο¹⁶. Με αυτό τον τρόπο αναπτύσσονται τοπικά και διατοπικά πλέγματα ειδικών μορφών πολιτιστικού ή παρόμοιου τουρισμού: τοποθετούνται, για παράδειγμα, σε ένα ενιαίο δίκτυο διαδρομών, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, και μεμονωμένα μνημεία, καθώς και συνοδευτικές εκθέσεις, εκπαιδευτικές ή άλλες παράλληλες δραστηριότητες, με πρόθεση όχι τόσο τη δημιουργία γνωστικών κυττάρων ή την ουσιαστική κατανόηση από το κοινό, όσο τη δημιουργία παρεχόμενων υπηρεσιών. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η νέα διάσταση διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς οδηγεί σε καινούριους άξονες αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος με τη συνέργεια όλων των

¹⁵ Κουνενάκη (Καθημερινή, 15/11/1998)

¹⁶ Γκότζης, Λέκκα και Σακαλή (2002, 303)

παραμέτρων που το συνθέτουν.

1.3 Τα μουσεία ως φορέας διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Τα τελευταία χρόνια συντελούνται σημαντικές εξελίξεις στο πεδίο των μουσείων διεθνώς. Ο αριθμός τους αυξάνεται κατακόρυφα, κατασκευάζονται συνεχώς νέα, οι συλλογές τους διευρύνονται και τείνουν να περιλάβουν οτιδήποτε, οι δραστηριότητές τους επεκτείνονται και ανανεώνονται αισθητά και το κοινό τους πολλαπλασιάζεται. Όλο και μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στην προσέλκυση επισκεπτών και στην επικοινωνία με αυτούς, δεδομένης της τάσης περιστολής των δημοσίων δαπανών στις περισσότερες χώρες και του αυξανόμενου ανταγωνισμού στον τομέα της ψυχαγωγίας και του ελεύθερου χρόνου. Ο ρόλος του μουσείου προσαρμόζεται, αλλάζει και διευρύνεται ενταγμένος κυρίως στα πλαίσια της προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο πλαίσιο αυτό, η δημιουργία νέων τύπων μουσείων αποτελεί συνάρτηση ποικίλων παραγόντων, όπως η διερεύνηση της έννοιας της κληρονομιάς (σε εννοιολογικό και θεσμικό πλαίσιο), η συγκρότηση νέας πολιτιστικής πολιτικής από τους διεθνείς φορείς, η εμφάνιση νέων ομάδων ενδιαφέροντος και εξειδικευμένων αγορών στο πλαίσιο της μεταμοντέρνας ιδεολογίας, η οποία ανακύκλωσε το παρελθόν και ιστορικοποίησε το παρόν¹⁷, σε συνάρτηση με την αποτυχία των ήδη υπάρχοντων μουσείων (αρχαιολογικά, ιστορίας της τέχνης) να προσελκύσουν το ευρύ κοινό.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα των νέων τάσεων με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αποτελούν: η **ανάπτυξη του οικομουσείου** με κύριο στόχο την ανάδειξή του ως στοιχείο της κοινωνικής ή πολιτισμικής ταυτότητας ενός τόπου και η **διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς**.

Η ανάπτυξη του οικομουσείου συνδέθηκε με τη θεωρία της Νέας Μουσειολογίας, η οποία είχε στόχο, από τις αρχές της δεκαετίας του '80, να προωθήσει αλλαγές στο μουσειακό χώρο, ώστε να ανταποκριθεί το μουσείο στις αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας που μεταβαλλόταν με γοργούς ρυθμούς. Η βασική αρχή του οικομουσείου είναι ότι τα μνημεία μιας περιοχής παραμένουν «in situ» και η επικοινωνία με το κοινό περιλαμβάνει αφενός τις παραγωγικές διαδικασίες

¹⁷ Καραβασίλη (2004,177)

και, αφετέρου, τον τρόπο ζωής των ανθρώπων της περιοχής. Το μοντέλο αυτό μουσείου εξετάζει και ερμηνεύει το παρόν και το παρελθόν ενός πληθυσμού, στη γεωγραφική περιοχή του οποίου βρίσκεται το μουσείο. Κύριο χαρακτηριστικό της έννοιας του οικομουσείου είναι το γεγονός ότι, αν και το ίδιο μπορεί να κατέχει μια συγκεκριμένη εδαφική έκταση, δεν συνδέεται ωστόσο με ένα συγκεκριμένο κτίριο ή με μία έκταση ή οποία ορίζεται είτε γεωγραφικά είτε διοικητικά. Περιλαμβάνει όχι μόνο το τοπίο ή το φυσικό περιβάλλον, αλλά οπωσδήποτε και τον εγχώριο πληθυσμό μαζί με την πολιτιστική του ταυτότητα¹⁸. Δείγματα οικομουσείων είναι: το Le Creusot- Montceau- Les Mines (το πρώτο οικομουσείο που δημιουργήθηκε το 1974), το Fresnes και το Camargues στην Γαλλία. Με το πέρασμα του χρόνου, η ιδέα του οικομουσείου έχει διαδοθεί διεθνώς. Ένας μεγάλος αριθμός μουσείων συγκροτήθηκε με την επωνυμία οικομουσείο, χωρίς ωστόσο να ενσωματώνουν πλήρως τις ιδιότητες που αναφέρθηκαν.

Αντίστοιχα, η διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς αποτελεί πρακτική αξιοποίησης και ανάδειξης μεγάλης ποικιλίας πολιτιστικών πόρων. Η επανάχρηση των βιομηχανικών κτηρίων, τα προγράμματα ανάπλασης βιομηχανικών ζωνών ή οικισμών έχουν αποτελέσει τις τελευταίες δεκαετίες ένα από τα πεδία στα οποία αναπτύσσεται και υλοποιείται η σύγχρονη αρχιτεκτονική βάζοντας σε ενέργεια τη «δύναμη των μεταμορφώσεών της»¹⁹. Σε αυτό το μοντέλο διακρίνονται δύο αντιλήψεις:

- η πρώτη, προσηλώνεται στην αρχαιολογική και ιστορική αξία του βιομηχανικού μνημείου ως υλικού φορέα της πολιτισμικής κληρονομιάς, των τεχνικών, της τοπικής κοινωνίας ή της αρχιτεκτονικής.
- Η δεύτερη, και πιο διαδεδομένη, αντίληψη της προσαρμοσμένης επανάχρησης αντιμετωπίζει τα κτήρια ως κελύφη και τα βιομηχανικά τοπία ως σκηνικά για αρχιτεκτονικούς και χρηστικούς μετασχηματισμούς, με νέο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό ρόλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αξιοποίησης προ-βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα αποτελεί το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα (βλ. σχετικά κεφ.3) που συνέβαλε στην αναβάθμιση, πολιτιστικά και τουριστικά, μίας περιθωριοποιημένης ορεινής περιοχής στην Αρκαδία.

¹⁸ Δερμιτζάκη (2002, 4)

¹⁹ Καραβασίλη και Μικελάκης (2001,62-65)

Μέσω των αλλαγών αυτών το μουσείο μεταβαίνει σε μια άλλη εποχή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει αλλάξει η θέση του μέσα στον πολιτισμό. Η μετάβαση από το «Μουσείο του Πολιτισμού στον πολιτισμό του Μουσείου»²⁰ συνίσταται σε πορεία μετατροπής του μουσείου από θεσμό που κατέχει ηγεμονική θέση μέσα στο πολιτισμικό πεδίο σε θεσμική πρακτική, η οποία, παρακολουθώντας την πολλαπλότητα και την ετερογένεια του πολιτιστικού πεδίου, συμμετέχει άμεσα στις ποικίλες ιδεολογικές συγκρούσεις και στους κοινωνικούς ανταγωνισμούς που το διατρέχουν. Αυτή η έντονη πολιτικοποίηση του μουσείου το έχει μεταβάλει από έγκυρο και αυθεντικό πολιτισμικό θεσμό σε έντονα ανταγωνιστικό και συγκρουσιακό στίβο, εντός του οποίου διακυβεύονται καθημερινά οι ιστορικές και συλλογικές μας ταυτότητες, το νόημα της ιστορίας, της μνήμης και της εμπειρίας μας.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται έντονη η συζήτηση για την ταυτότητα των μουσείων και τη σχέση τους με την κοινωνία. Αυτό αντανακλάται και στους ορισμούς που οι επαγγελματικοί οργανισμοί δίνουν στο μουσείο προκειμένου να το εντάξουν στις νέες λειτουργίες²¹. Αρμόδιος οργανισμός που ασχολείται με όλες τις λειτουργίες των μουσείων και τη μελέτη τους παγκοσμίως είναι το **ICOM (International Council of Museums)** που συστάθηκε το 1946 από την UNESCO και έχει εθνικές επιτροπές σε περισσότερα από 100 κράτη. Το ICOM, αξιολογώντας τις τάσεις και τις εξελίξεις που σημειώνονται στη μουσειακή λειτουργία και στο ρόλο του μουσείου, έχει κατά διαστήματα δώσει ορισμούς που προβάλλουν το σύγχρονο πνεύμα. Ο τρέχων ορισμός, που παραμένει ο ίδιος με αλλαγές μόνο στις επεξηγήσεις είναι αυτός που δόθηκε στην 11^η Σύνοδο του ICOM στην Κοπεγχάγη το 1974 και ορίζει το μουσείο το εξής:

Οργανισμός μόνιμος, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, υποταγμένος στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της και ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία.²²

Τον ορισμό αυτό έχουν υιοθετήσει πολλά κράτη, ενώ σε πολλές χώρες οι εθνικοί οργανισμοί που ασχολούνται με τα μουσεία έχουν προτείνει και τους δικούς τους ορισμούς. Για παράδειγμα, η Ένωση Μουσείων της Μεγάλης Βρετανίας υιοθέτησε το 1998 (σε αντικατάσταση παλαιότερου ορισμού) τον ακόλουθο:

Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους την δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να

²⁰ Πασχαλίδης, (2001,219)

²¹ Οικονόμου (2003,15)

²² Άρθρο 2 του καταστατικού του ICOM, On-line στην διεύθυνση: [http:// www.icom.org](http://www.icom.org)

αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας²³

Η σημαντικότερη όμως αλλαγή των αντιλήψεών μας για το τι είναι μουσείο έγκειται στην μετατόπιση του κέντρου βάρους από το μουσείο ως οργανισμό, τα αντικείμενα και τις πληροφορίες που τα συνοδεύουν, στον ίδιο τον αποδέκτη όλων αυτών, δηλαδή στον επισκέπτη²⁴. Τα μουσεία στις μέρες μας, αναθεωρώντας την λογική των «κεκλεισμένων των θυρών» πρακτικών, εισάγουν νέες θεωρίες με στόχο την ανοιχτή επικοινωνία με το ευρύ κοινό. Η νέα ανθρωποκεντρική αντίληψη του μουσείου, ορίζει ως βασικό σκοπό τον κοινωνικό ρόλο του μουσείου στα πλαίσια μιας διευρυμένης αντίληψης για την εκπαίδευση και ανάπτυξη της κοινότητας στην οποία το μουσείο ανήκει ή απευθύνεται. Το μουσείο καλείται να αντιμετωπίσει τον αυξημένο ανταγωνισμό με άλλους φορείς και ιδρύματα που προσφέρουν ψυχαγωγικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, καθώς και υπηρεσίες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου. Έχοντας να ανταγωνιστούν σύγχρονους τομείς της «πολιτιστικής βιομηχανίας», (τηλεόραση, κινηματογράφο, internet, φεστιβάλ, θεματικά πάρκα, κ.α.), τα μουσεία βρίσκονται πολύ συχνά στην ανάγκη να πρέπει να αποδείξουν την ωφελιμότητα των υπηρεσιών τους έτσι, ώστε να προσελκύσουν όχι μόνο νέες κατηγορίες επισκεπτών, αλλά και νέες πηγές χρηματοδότησης²⁵. Στο πλαίσιο των νέων τάσεων που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια, το ICOM κάνει συστάσεις και αναλαμβάνει πρωτοβουλίες εξυπηρετώντας καλύτερα τη μουσειακή λειτουργία. Αντίστοιχα, οι συσχετιζόμενοι φορείς (αρμόδια υπουργεία, πολιτιστικά ιδρύματα, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης) προσαρμόζονται στο νέο καθεστώς και διαμορφώνουν νέες στρατηγικές στα μουσεία της αρμοδιότητάς τους.

Στη χώρα μας λειτουργεί, από το 1983, το **Ελληνικό Τμήμα του ICOM**. Στην εικοσαετή μέχρι τώρα πορεία του το Ελληνικό Τμήμα του ICOM προσπάθησε να προωθήσει τον επιστημονικό διάλογο για τη μουσειολογία²⁶, να μεταφέρει στον ελληνικό χώρο τη διεθνή εμπειρία και να συμβάλει στη δημιουργία ενός διαύλου επικοινωνίας μεταξύ των ελληνικών και των ξένων μουσείων. Σύμφωνα με το καταστατικό του που ακολουθεί βεβαίως τα οριζόμενα από το διεθνή οργανισμό, είναι όμως προσαρμοσμένο στις ανάγκες της ελληνικής πραγματικότητας, πολλές από

²³ On-line στην διεύθυνση: <http://www.museumsassociation.org>

²⁴ Γκαζή (2004,3)

²⁵ Γκαζή (2004,4)

²⁶ Χατζηνικολάου (2004,27)

τις δράσεις του έχουν επιμορφωτικό χαρακτήρα. Στόχος είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη ενημέρωση και επιμόρφωση των επαγγελματιών σε όλα τα θέματα που αφορούν τη σύγχρονη μουσειολογία, τις θεωρητικές της αναζητήσεις και τις πρακτικές, τις εφαρμογές της τεχνολογίας, τη μουσειοπαιδαγωγική και κάθε άλλο πεδίο του μουσειακού έργου. Ένας άλλος στόχος είναι η ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού στα θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς²⁷ Προς την κατεύθυνση αυτή οργανώνει συμπόσια, φιλοξενεί συναντήσεις διεθνών επιτροπών του ICOM και συμβάλλει θετικά στην καλύτερη ανάπτυξη της μουσειολογίας στην χώρα μας.

Είναι άλλωστε θετικό το γεγονός ότι για κάθε νέα κίνηση στο χώρο των μουσείων πάντοτε λαμβάνονται σοβαρά οι θέσεις του ICOM αποδεικνύοντας την καταξίωσή του στον ελληνικό χώρο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις μεταφράσεις στα ελληνικά βασικών κειμένων του ICOM, όπως, για παράδειγμα, ο «Ορισμός του Επαγγέλματος του Συντηρητή» που χρησιμοποιείται από τα ΤΕΙ και αποτέλεσε τη βάση για την κατοχύρωση του επαγγέλματος, καθώς και τον «Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας»²⁸ για τους εργαζομένους στα μουσεία, που αποτέλεσε σημαντικό βοήθημα ειδικά για τα μη κρατικά μουσεία.

Η εικόνα του μουσειακού τοπίου αλλάζει ριζικά και τα ερωτήματα που τίθενται αφορούν το χαρακτήρα του μουσείου που θέλουμε σήμερα. Είναι γεγονός ότι απαιτείται μια συνολική μουσειακή πολιτική ενταγμένη σε ευρύτερους πολιτιστικούς σχεδιασμούς, που σχετίζονται με την έρευνα, την καλλιτεχνική δημιουργία, την παιδεία την πολιτιστική βιομηχανία.²⁹ Για να έχει σωστά αποτελέσματα η μουσειακή πολιτική χρειάζεται συλλογική σύνθεση με συγκεκριμένους στόχους και πλαίσιο κανόνων που να αξιοποιούν την εμπειρία και την επιστήμη με στόχο τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, επειδή του μουσείου αποτελεί μικρό αλλά πολύτιμο μέσο, βελτίωσης της ποιότητας ζωής.

²⁷ Χατζηνικολάου (2002,290-291)

²⁸ ICOM, 1989

²⁹ Κωνσταντίος (2002,174)

Κεφάλαιο 2.

Σχόλια για τη μουσειακή πολιτική και διαχείριση στην Ελλάδα

2.1. Το Ελληνικό Μουσειακό Περιβάλλον

Η αναφορά μας στα προβλήματα που εντοπίζονται στα ελληνικά μουσεία εστιάζεται κυρίως στα μουσεία που βρίσκονται διάσπαρτα στην ελληνική επικράτεια και αποτελούν την πλειονότητα. Αυτή η κατηγορία μουσείων περιλαμβάνει περισσότερο τα αρχαιολογικά, βυζαντινά και λαογραφικά μουσεία, που υπάρχουν σε κάθε πόλη και περιοχή της ελληνικής περιφέρειας. Παρουσιάζοντας τις ελλείψεις και τα προβλήματα που εντοπίζονται στα μουσεία αυτά, καταδεικνύεται η προβληματική που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στη σύγχρονη εποχή η χώρα μας πρέπει να χαράξει μια στρατηγική για την υιοθέτηση και εφαρμογή μουσειακής πολιτικής η οποία θα αναδείξει τον πλούτο και την αξία των πολιτιστικών πόρων που κρύβονται στα μουσεία αυτά.

Δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια νέες κατηγορίες μουσείων έχουν δημιουργηθεί (εικαστικά, επιστήμης και τεχνολογίας, ιστορικά, ναυτικά, θεατρικά, μουσεία φυσικής ιστορίας) βάσει των σύγχρονων αντιλήψεων. Ωστόσο, χρειάζεται συνολικός σχεδιασμός και δημιουργία νέας πολιτικής που θα αναδεικνύει όλες τις κατηγορίες των μουσείων και θα τις εντάσσει στο σύγχρονο μουσειακό περιβάλλον³⁰.

Τα περισσότερα μουσεία της χώρας είναι **αρχαιολογικά** και ανήκουν στις εφορείες αρχαιοτήτων υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού. Το καθεστώς λειτουργίας τους εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από κρατικισμό και από συγκεντρωτισμό της κεντρικής διοίκησης και των διευθύνσεων που την απαρτίζουν. Τα ελληνικά μουσεία παραμένουν για δεκαετίες ίδια χωρίς τις παραμικρές παρεμβάσεις σε στοιχειώδεις λειτουργίες τους. Διαπιστώνεται έντονα ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη μουσειολογική θεωρία με αποτέλεσμα τα αρχαιολογικά μουσεία να παραμένουν «κλειστά συστήματα εικόνων»³¹. Η διαδικασία αυτή μετατρέπει τα μουσεία σε στατικά ιδρύματα που δεν μπορούν να μεταδώσουν την καινούρια

³⁰ ΥΠΠΟ (1999)

³¹ Χουρμουζιάδης (1999,25)

πληροφορία στον επισκέπτη, με αποτέλεσμα να χάνουν παρά να κερδίζουν επισκέπτες.

Η ίδρυση ενός αρχαιολογικού μουσείου αποφασίζεται μέχρι σήμερα από τον Υπουργό Πολιτισμού, μετά από σύμφωνη γνώμη του ΚΑΣ (Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου), το οποίο εγκρίνει και τις σχετικές μελέτες. Με τι κριτήρια όμως αποφασίζεται η ίδρυση ενός νέου αρχαιολογικού μουσείου; Δεν υπάρχουν σήμερα σαφή κριτήρια, ούτε και μακροπρόθεσμος εθνικός σχεδιασμός για την ίδρυση μουσείων στην Ελλάδα, σχεδιασμός που να εντάσσεται στον ευρύτερο αναπτυξιακό, χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό. Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι στελέχη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας έχουν κρίνει σκόπιμη τη δημιουργία όχι μικρών και αποκεντρωμένων, αλλά μεγαλύτερων, μουσείων σε κεντρικές περιοχές και μάλιστα σε πρωτεύουσες νομών³². Τα επιχειρήματα για τη σκέψη αυτή είναι ότι στις πρωτεύουσες των νομών δεν απομακρύνονται τα ευρήματα από τον τόπο όπου βρέθηκαν, διαφυλάσσονται καλύτερα και αναδεικνύονται καλύτερα οι συλλογές με μεγαλύτερη προσέλευση κοινού. Η ανάγκη για τη σύσταση ειδικής επιτροπής που θα προβάλλει όλα αυτά τα θέματα προσδιορίζεται στη σύσταση γνωμοδοτικού συμβουλίου άσκησης μουσειακής πολιτικής που υιοθετήθηκε καθυστερημένα με νόμο το 1997 (βλ. σχετικά παρακάτω).

Τα περισσότερα μουσεία στεγάζονται σε χώρους που δεν καλύπτουν μουσειολογικά κριτήρια, αλλά επιλέγονται πολλές φορές κάτω από την πίεση εξεύρεσης στέγης. Ιστορικά διατηρητέα κτίρια δίνονται για το σκοπό αυτό, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν οι κατάλληλοι χώροι για να καλύψουν τις ανάγκες της συντήρησης και της αποθήκευσης. Το πρόβλημα αυτό οξύνεται διαρκώς με τη συσσώρευση υλικού από τις σωστικές κυρίως ανασκαφές³³ που διενεργούνται από τις εφορείες αρχαιοτήτων, στις οποίες υπάγονται τα εν λόγω μουσεία. Ελλείψεις παρατηρούνται και στους εκθεσιακούς και τους βοηθητικούς χώρους, στους χώρους εργαστηρίων καθώς και στον ηλεκτρομηχανολογικό εξοπλισμό των μουσείων, ενώ απουσιάζουν από τα περισσότερα μουσεία ειδικές αίθουσες περιοδικών εκθέσεων, διαλέξεων ή βιβλιοθήκης, εγκαταστάσεις κλιματισμού και χώροι κυλικείου.

Το Υπουργείο Πολιτισμού ακολουθεί ένα συγκεντρωτικό μοντέλο ελέγχου σε **θέματα διοίκησης των μουσείων**. Τα περισσότερα μουσεία δεν έχουν την δική

³² Βουδούρη (2003α,320)

³³ Βουδούρη (2003α,324)

τους οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια, με αποτέλεσμα να παρατηρείται κωλυσιεργία στο πεδίο λήψης αποφάσεων σχετικά με τη λειτουργία και το έργο τους. Έτσι, δύσκολα ξεπερνιούνται οι σκόπελοι των γραφειοκρατικών μηχανισμών που καθυστερούν και πολλές φορές αποδυναμώνουν το έργο που παράγεται μέσα στο μουσείο. Το ισχύον μοντέλο δεν προβλέπει ειδικές θέσεις διευθυντών και προϊσταμένων στα αρχαιολογικά μουσεία. Η ευθύνη για τη διοίκηση και λειτουργία όλων των αρχαιολογικών μουσείων και συλλογών, καθώς και των αρχαιολογικών χώρων που βρίσκονται στην περιφέρεια της κάθε εφορείας αρχαιοτήτων ανήκει στον προϊστάμενό της. Για παράδειγμα, η προϊσταμένη της Ε' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων της Σπάρτης (Εφορεία στην οποία περιλαμβάνονται οι Νομοί Λακωνίας και Αρκαδίας) έχει τη συνολική ευθύνη λειτουργίας των αρχαιολογικών μουσείων και Σπάρτης, Τρίπολης, Τεγέας, και Άστρους, με αποτέλεσμα να καλύπτει σε καθημερινή βάση ανάγκες και ζητήματα για το σύνολο της εφορείας, σε βάρος όμως της καλύτερης λειτουργίας των μουσείων της αρμοδιότητας της Εφορείας.

Το οργανωτικό αυτό σχήμα δεν δημιουργεί προβλήματα μόνο στο επίπεδο της διεύθυνσης, αλλά και στο επίπεδο του προσωπικού τους³⁴. Η πλήρης ενσωμάτωση των μουσείων στις τοπικές Εφορείες, σε συνδυασμό με την περιορισμένη αξιοποίηση της δυνατότητας κατανομής του προσωπικού του ΥΠΠΟ στο εσωτερικό κάθε Εφορείας, καθώς και ο φόρτος εργασίας έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη επιστημονικού προσωπικού που να απασχολείται αποκλειστικά στα μουσεία. Μάλιστα δεν είναι λίγα τα μουσεία που βρίσκονται στην ευθύνη μόνο ενός φύλακα³⁵. Το θέμα της έλλειψης επιστημονικού προσωπικού αποτελεί σοβαρό πρόβλημα που δύσκολα ξεπερνιέται. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι και το ίδιο το Υπουργείο Πολιτισμού δεν προωθεί ριζικές λύσεις, αλλά αντιθέτως καλύπτει τις ανάγκες του με εποχιακό προσωπικό συνήθως τα καλοκαίρια, οπότε αυξάνονται οι ανάγκες λόγω τουριστικής κίνησης, αλλά και διενέργειας σωστικών ανασκαφών. Ενδεικτικό είναι επίσης ότι ο τελευταίος διαγωνισμός για την πρόσληψη επιστημονικού προσωπικού στις Εφορείες Αρχαιοτήτων έγινε το 1992 και το Υπουργείο προχώρησε σε καινούριο μόλις το 2004, τα αποτελέσματα του οποίου ακόμα δεν έχουν ανακοινωθεί!

³⁴ Βουδούρη (2003α, 342)

³⁵ Βενιζέλος (1999,86)

Το πρόβλημα του επιστημονικού αλλά και του συνόλου του προσωπικού στα δημόσια μουσεία οδηγεί σε ένα παθητικό σχήμα με πολλές αδυναμίες, που δεν προάγουν το σύγχρονο ρόλο του μουσείου, αλλά το καθιστούν σε μία «πολυτελή αρχαιολογική αποθήκη»³⁶. Η προτεραιότητα των Εφορειών Αρχαιοτήτων δίνεται συνήθως στη διάσωση, διαφύλαξη, καταγραφή και συντήρηση των αντικειμένων των μουσειακών συλλογών και όχι στην απόδοσή τους στο κοινωνικό σύνολο. Με αυτό τον τρόπο δεν δίνεται βάρος στην προσέλκυση ενός ευρύτερου και κοινωνικά αντιπροσωπευτικότερου κοινού στα μουσεία, στην επικοινωνία με αυτό και με την τοπική κοινωνία με αποτέλεσμα την αδυναμία των μουσείων να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στον ευρύτερο κοινωνικό, παιδευτικό και αναπτυξιακό ρόλο που τους αρμόζει, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις και ανάγκες.

Στο πλαίσιο της πολιτιστικής ανάπτυξης και της ανάδειξης απομακρυσμένων περιοχών καταβάλλεται **προσπάθεια δημιουργίας τοπικών μουσείων** με σκοπό την προβολή της περιοχής και την προσέλκυση επισκεπτών. Συνήθως την ευθύνη για τη δημιουργία τέτοιων μουσείων αναλαμβάνουν ιδιώτες ή φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης που με ζήλο και αγάπη για τον τόπο τους ή και για πολιτικές σκοπιμότητες επιθυμούν τη δημιουργία τοπικού μουσείου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, που είναι πάρα πολλές στο σύνολο της επικράτειας, το υλικό που συγκεντρώνεται είναι συνήθως λαογραφικού περιεχομένου με ιδιαίτερη αξία για την περιοχή στην οποία αναφέρεται. Το σύνηθες πρόβλημα είναι ότι οι ενδιαφερόμενοι φορείς επιδιώκουν χρηματοδοτήσεις και κτήρια για τη στέγαση του μουσείου χωρίς να προβλέπουν κάποιο συνολικότερο σχεδιασμό ως προς τη λειτουργία και τη συντήρηση του μουσείου. Η ευθύνη εδώ δεν βαραίνει αποκλειστικά τους ενδιαφερόμενους φορείς. Βασική ευθύνη έχει η πολιτική ηγεσία που δεν είναι σε θέση να προχωρήσει σε χάραξη στρατηγικών και στην εφαρμογή τους, καθώς και η αδυναμία της Πολιτείας να έρθει σε ρήξη με παλιές μεθόδους και να σταματήσει να παρουσιάζει εικόνα αναχρονιστικής και συντηρητικής πολιτιστικής πολιτικής³⁷. Η πολιτική ηγεσία λειτουργεί συνήθως με τη λογική των πελατειακών σχέσεων και συνεπώς με αυθαίρετη επιλεκτικότητα στην απόφαση για τη δημιουργία ενός τοπικού μουσείου. Χαρακτηρίζεται, επίσης, από ευκαιριακή αντιμετώπιση των προβλημάτων ενόψει ανασχηματισμών ή πολιτικών αλλαγών με αποτέλεσμα να μην προωθούνται

³⁶Βενιζέλος (1999, 121)

³⁷Ζορμπά (Το Βήμα, 17/8/1997)

ριζικές λύσεις στα προβλήματα των μουσείων, αλλά, όταν αυτά αναφέρονται, να επιστρατεύεται «το άλλοθι της έλλειψης χρημάτων».³⁸

Προβλήματα επίσης παρατηρούνται με τα **λαογραφικά και εθνογραφικά μουσεία στις τοπικές κοινωνίες**, καθώς απουσιάζει θεσμικό πλαίσιο που θα καθόριζε την προστασία των κινητών πολιτιστικών αγαθών, καθώς και τις προδιαγραφές για την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των μουσείων αυτών³⁹. Μουσεία λαογραφικά ιδρύει όποιος θέλει (σύλλογοι, Εταιρείες, Ο.Τ.Α, ιδιώτες) όπου θέλει και όπως θέλει. Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε, αν προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τα καταστατικά σύστασής τους. Οι ελλείψεις από την προχειρότητα δημιουργίας λαογραφικών μουσείων είναι πολλές. Αυτές φαίνονται καθαρά, για παράδειγμα, στην έλλειψη σωστής καταγραφής πληροφοριών για το κάθε αντικείμενο έτσι ώστε να γίνεται σωστά η τεκμηρίωση του. Συνέπεια της πρακτικής αυτής είναι η συγκέντρωση λαογραφικού υλικού χωρίς συνοχή, χωρίς σαφείς θεματικούς άξονες και ιστορικές αναφορές για το συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, με συνέπεια να μην καταγράφονται σωστά οι τοπικές και περιφερειακές ιδιαιτερότητες. Κατά αυτό τον τρόπο έχουν δημιουργηθεί σε όλη την Ελλάδα λαογραφικά μουσεία σχεδόν πανομοιότυπα χωρίς να προσφέρουν κάτι καινούριο.

Παράλληλα, η έλλειψη ιδρυτικής πράξης των μουσείων και η λειτουργία τους στο πλαίσιο πολιτιστικών σωματείων και εταιρειών, γεγονός που στερεί από τα μουσεία και τις συλλογές την έννοια της μονιμότητας, η έλλειψη απλών καταλόγων των συλλογών, η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού, τα προβλήματα ασφάλειας και συντήρησης του υλικού, καθώς και η κακή αποθήκευσή του προκαλούν πολλά ερωτήματα που έχουν σχέση με την ουσιαστική και ολοκληρωμένη προστασία της νεοελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο σύνολο των μουσείων διαπιστώνονται επίσης προβλήματα που αφορούν την **επικοινωνία του κοινού με το μουσείο** και το κατά πόσο αυτή ανταποκρίνεται στις σύγχρονες αντιλήψεις και ανάγκες. Τα περισσότερα μουσεία παρουσιάζουν ελλείψεις όχι μόνο στους χώρους υποδοχής και εξυπηρέτησης του κοινού, αλλά και στον τρόπο και στα μέσα παρουσίασης των εκθεμάτων⁴⁰. Η κατάταξη των εκθεμάτων παραμένει συνήθως χρονολογική ή/και τυπολογική χωρίς να δίνονται οι απαραίτητες

³⁸ Ζορμπά (Το Βήμα, 11/5/1997)

³⁹ Χατζηνικολάου (2003,16)

⁴⁰ Βουδούρη (2003α,327)

διευκρινίσεις για την κατεύθυνση που μπορεί να ακολουθήσει ο επισκέπτης μέσα στον εκθεσιακό χώρο. Συχνά επίσης η «ξεπερασμένη εκθεσιακή πολιτική»⁴¹ δυσχεραίνει τόσο τη νοητική όσο και τη φυσική προσέγγιση. Τα περισσότερα εκθέματα είναι τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο που κρατάνε τον επισκέπτη σε απόσταση και δυσκολεύουν την πρόσβασή του σε αυτά. Σημαντικές ελλείψεις παρουσιάζονται στον τομέα του υπομνηματισμού και των κειμένων που συνοδεύουν τα εκθέματα και ουσιαστικά δίνουν τις απαραίτητες πληροφορίες και εισάγουν τον επισκέπτη στην ιστορία του αντικειμένου. Η συνήθης προσέγγιση περιορίζεται στα σύντομα επεξηγηματικά κείμενα χωρίς κατανοητούς όρους, αλλά με υπερβολική χρήση εξειδικευμένης επιστημονικής ορολογίας.

Επιπλέον, η ανυπαρξία επιστημονικών καταλόγων και σύγχρονων οδηγών στα περισσότερα μουσεία όλων των κατηγοριών αποτελεί σοβαρή έλλειψη που απομακρύνει το μουσείο από τον επισκέπτη, αλλά και από την επιστημονική κοινότητα. Ο επιστημονικός κατάλογος είναι το πρώτο βήμα, αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση, για τη μελέτη των μουσείων σε βάθος⁴². Οι κατάλογοι προσφέρουν την απαραίτητη γνώση στο μελετητή σε μια εποχή που αυξάνονται συνεχώς οι απαιτήσεις για επιστημονικό υλικό και έρευνα. Στα κρατικά μουσεία η έκδοση των πρακτικών των εργασιών των Εφορειών Αρχαιοτήτων, διατριβών, καταλόγων μουσείων, συλλογών και περιοδικών εκθέσεων αποτελούν στοιχειώδη υποχρέωση της Υπηρεσίας απέναντι στο κοινό, η οποία τις περισσότερες φορές δεν εκπληρώνεται από το αρμόδιο Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων. Το μέγεθος των αναγκών για όλα τα μουσεία, καθώς και οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί της συγγραφής και της έκδοσης των οδηγών και των καταλόγων, καθυστερούν τη δημοσιοποίηση και τη συνέχιση του πολύτιμου έργου που παράγεται στους χώρους αυτούς.

Παρόλα τα παραπάνω προβλήματα, στο σύγχρονο μουσειακό περιβάλλον της χώρας μας έχουν παρατηρηθεί πολλές και **σημαντικές αλλαγές** (βλ. σχετικά παρακάτω). Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δημιουργία πολλών νέων μουσείων, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, τα οποία ακολουθούν τις σύγχρονες μουσειολογικές προδιαγραφές. Οργανώθηκαν μεγάλες ή και μικρότερες εκθέσεις που προσέλκυαν το ενδιαφέρον ενός ευρύτατου κοινού όχι μόνο για το περιεχόμενό τους, αλλά και για τις μουσειογραφικές τεχνικές που χρησιμοποίησαν. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα

⁴¹ Βλάχου (2001,63)

⁴² Αθανασούλης, Ζαββού, Θέμος (2002,319)

των μουσείων έχουν πια καθιερωθεί και δεν αποτελούν πλέον μια δευτερεύουσα δραστηριότητα. Επίσης, σημειώθηκε πρόοδος στους τομείς της συντήρησης και της μουσειακής τεκμηρίωσης. Τέλος έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την επιστημονική κατάρτιση στον τομέα αυτό και επιτέλους η μουσειολογία διδάσκεται στα ελληνικά πανεπιστήμια είτε σε προπτυχιακό είτε σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Βέβαια οι ανάγκες και τα προβλήματα υπάρχουν και εντοπίζονται ιδιαίτερα στα περιφερειακά κέντρα, εκεί όπου οι εξελίξεις αδυνατούν να εφαρμοστούν και να γίνουν πράξη για τους λόγους που ήδη εν συντομία αναφέραμε. Προβάλλεται, λοιπόν, έντονα η ανάγκη για εφαρμογή μουσειακής πολιτικής στη χώρα η οποία θα θέσει την στρατηγική για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών έτσι ώστε τα μουσεία που ήδη υπάρχουν, αλλά και αυτά που θα δημιουργηθούν, να αποκτήσουν ένα δυναμικό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου, αλλά και στην περαιτέρω πολιτιστική αφύπνιση του κοινού.

2.2 Το Υπουργείο Πολιτισμού – Κεντρικός φορέας Μουσειακής Πολιτικής και Διαχείρισης

Η εξέταση της μουσειακής πολιτικής και διαχείρισης στην Ελλάδα είναι άμεσα συνυφασμένη με το Υπουργείο Πολιτισμού. Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι ο κρατικός φορέας⁴³, ο υπεύθυνος για την προστασία, διάσωση, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και για την ανάπτυξη των τεχνών στην Ελλάδα.

Οι αποκεντρωμένες υπηρεσίες του (Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Εφορείες Νεωτέρων Μνημείων και Μουσεία) απλώνονται σε όλη την Ελλάδα. Οι επιτελικές υπηρεσίες του βρίσκονται στην Αθήνα.. Το υπουργείο αποτελείται από 25 Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 14 Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και 8 Νεοτέρων Μνημείων και αποτυπώνει τις προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους⁴⁴ σε τομείς αποκλειστικής κυριότητας και δικαιοδοσίας, όπως, για παράδειγμα, της διαχείρισης και προστασίας του αρχαιολογικού πλούτου.

⁴³ Το Υπουργείο Πολιτισμού, On-line στην διεύθυνση: <http://www.Culture.gr>

⁴⁴ Βουδούρη (2003α,263-265)

Οι μονάδες της κεντρικής υπηρεσίας είναι οργανωμένες με ιεραρχική διάρθρωση που αποτελούν τις γενικές διευθύνσεις. Με το ΠΔ 426/1990⁴⁵ δημιουργήθηκαν οι ακόλουθες Γενικές Διευθύνσεις:

- α) Αρχαιοτήτων,
- β) Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων,
- γ) Πολιτιστικής Ανάπτυξης και
- δ) Διοικητικής Υποστήριξης.

Η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων εμπεριέχει τις Διευθύνσεις Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων και Συντήρησης Αρχαιοτήτων. Η Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων εμπεριέχει τις Διευθύνσεις Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων, Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Μελετών Μουσείων, Εκτέλεσης Έργων Μουσείων και τέλος Πολιτιστικών Κέντρων και Αναστήλωσης Νεοτέρων Μνημείων.

Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς, επομένως, δεν υπάγεται σε μία γενική διεύθυνση, αλλά είναι κατακερματισμένος βάσει κάθετων χρονολογικών τομών που απαντούν χωρίς να συμπίπτουν απολύτως και στη νομοθετική προστασία των πολιτιστικών αγαθών⁴⁶. Η πολυδιάσπαση αυτή σε υπηρεσίες που λειτουργούν με στεγανά παρεμποδίζει το σχεδιασμό συνολικής στρατηγικής για την πολιτιστική κληρονομιά, την αντιμετώπιση των υλικών μαρτυριών του παρελθόντος στη διαχρονική τους διάσταση και τη διεπιστημονική τους μελέτη.

Τα **θέματα των μουσείων** υπάγονται στο τμήμα Μουσείων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, της Γενικής Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και στο τμήμα Βυζαντινών Μουσείων της διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, με προϊσταμένους υπαλλήλους του κλάδου των αρχαιολόγων, ειδικότητας προϊστορικών – κλασικών και βυζαντινών – μεταβυζαντινών αρχαιολόγων αντίστοιχα. Στις αρμοδιότητες των τμημάτων αυτών υπάγονται θέματα αναγόμενα στην έκθεση των αντικειμένων στα μουσεία, στην τάξη και ευπρέπεια των μουσείων και στην επιστημονική μελέτη των συναφών ζητημάτων.

⁴⁵ ΠΔ 426/1990 «Σύσταση Γενικών Διευθύνσεων και Μονάδας στρατηγικού σχεδιασμού και ανάλυσης πολιτικής στο Υπουργείο Πολιτισμού», ΦΕΚ Α'163

⁴⁶ Βουδούρη (2003α,263-265)

Τα θέματα που αφορούν τα **κτίρια των μουσείων** υπάγονται στις αρμοδιότητες της Γενικής Διεύθυνσης Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων, που αντιμετωπίζονται αυτοτελώς χωρίς να εντάσσονται αυτή τη φορά στις κάθετες χρονολογικές υποδιαιρέσεις. Η υπηρεσιακή διάρθρωση και η συνακόλουθη κατανομή των αρμοδιοτήτων χαρακτηρίζεται από ιδιοτυπία επειδή ανατίθεται σε άλλη διεύθυνση η μελέτη των σχετικών έργων και σε άλλη η εκτέλεσή τους. Τα θέματα λοιπόν των μουσείων διασπώνται και αυτά σε πολυάριθμες οργανικές μονάδες της κεντρικής υπηρεσίας του ΥΠΠΟ. Η κατανομή τους γίνεται ανάλογα με το αν αφορούν τα κτίρια ή τις συλλογές των μουσείων. Στο κομμάτι των συλλογών μάλιστα παίζει μεγάλο ρόλο η περιοδολόγηση και το είδος των αντικειμένων των συλλογών, δεδομένης της αντικείμενο-κεντρικής προσέγγισης του μουσείου που επικρατεί στην χώρα μας⁴⁷. Ο κατακερματισμός αυτός και η συνακόλουθη στεγανοποίηση των υπηρεσιακών μονάδων αποτρέπουν την ενιαία θεώρηση του μουσείου ως θεσμού βάσει της αποστολής και των λειτουργιών του, που είναι κοινές στις διάφορες κατηγορίες μουσείων παρά τις ιδιαιτερότητες της καθεμιάς, σύμφωνα με τις διεθνώς κρατούσες αντιλήψεις. Κατά συνέπεια, παρεμποδίζουν τη χάραξη και άσκηση σφαιρικής, συνεκτικής και δυναμικής μουσειακής πολιτικής από το κράτος.

Στη δομή του Υπουργείου Πολιτισμού σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια μεγάλες αλλαγές. Αυξήθηκαν οι Εφορείες Αρχαιοτήτων και οι Διευθύνσεις του Υπουργείου σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός ευέλικτου σχήματος, ικανού να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις και στα κρίσιμα θέματα που αντιμετωπίζει το Υπουργείο. Σε πολλούς τομείς, όπως, για παράδειγμα, στον τομέα των μουσείων, γίνονται προσπάθειες να αλλάξει ολόκληρη η φιλοσοφία ερμηνείας του μουσειακού περιβάλλοντος με νέες απόψεις και μεθόδους ανάλυσης της μουσειακής πρακτικής. Το Υπουργείο Πολιτισμού καλείται να εναρμονιστεί και να προαγάγει ένα σύγχρονο μοντέλο μουσειακής αντίληψης απομακρύνοντας τα στεγανά του παρελθόντος και βάζοντας τα θεμέλια για τη δημιουργία ενός σύγχρονου οργανισμού με δυνατότητες παρέμβασης σε όλα τα θέματα που άπτονται της μουσειακής πολιτικής της χώρας. Βέβαια, σε αυτό συνέβαλε η εναρμόνιση της Ελλάδας με τα νέα δεδομένα που έχουν καθιερωθεί διεθνώς στο χώρο των μουσείων, η χρονική συγκυρία για τη χώρα ενόψει μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων, όπως η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και η απορρόφηση μεγάλων κονδυλίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση που

⁴⁷ ο.π 268-269

ουσιαστικά δίνουν μεγαλύτερη ώθηση στη εφαρμογή πολιτιστικών αλλαγών με τη δημιουργία νέων μουσείων, επέκταση παλαιότερων, αλλά και ανακαινίσεις και επαναλειτουργία εκθέσεων. Με το ΠΔ191/2003, λοιπόν, επήλθαν διαρθρωτικές διοικητικές αλλαγές⁴⁸ στον οργανισμό του Υπουργείου Πολιτισμού. Οι βασικές αλλαγές που επιφέρει το Προεδρικό Διάταγμα είναι μεταξύ άλλων: αύξηση (28) των εφορειών αρχαιοτήτων, μετονομασίες διευθύνσεων, αναβάθμιση κάποιων τμημάτων κ.ά.

Αναλυτικότερα, οι 25 Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων αυξάνονται κατά 14, ενώ οι Βυζαντινές Εφορείες από 14 αυξάνονται σε 28. Έτσι, σε κάθε νομό θα υπάρχει οπωσδήποτε μία υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ όλες οι εφορείες διαρθρώνονται σε έξι τμήματα. Δημιουργούνται επίσης δύο Εφορείες Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας, μία στην Αθήνα και μία στη Θεσσαλονίκη, ενώ τα Αρχαιολογικά Ινστιτούτα από δύο γίνονται έξι.

Για την ανάπτυξη ενιαίας μουσειολογικής πολιτικής, βάσει και των αρχαιολογικών νόμων που είχαν προηγηθεί (2557/1997 και 3028/2002 και που αποτέλεσαν τα πρώτα βήματα θέσπισης μουσειακής πολιτικής), η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων αποκτά Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, ενώ το τμήμα των απαλλοτριώσεων, μετονομάζεται σε Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων και Ακίνητης Περιουσίας. Επίσης αναδιαρθρώνεται και η Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης Μουσείων και Τεχνικών Έργων και έτσι εκτός από τις δύο Διευθύνσεις Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων και Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων δημιουργείται μία ακόμη για τα Νεότερα και Σύγχρονα Μνημεία. Οι κατασκευαστικές Διευθύνσεις Μελετών Μουσείων και Εκτελέσεως Έργων Μουσείων αναλαμβάνουν και τα Πολιτιστικά κτίρια και η σημερινή διεύθυνση μετεξελίσσεται σε Διεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς.

2.3 Το νομικό πλαίσιο της Μουσειακής Πολιτικής

Οι ελλείψεις και τα προβλήματα που εντοπίζονται στον ευρύτερο χώρο των μουσείων και αφορούν την καλύτερη λειτουργία τους, αλλά και την προσαρμογή τους σε ένα σύγχρονο πολιτιστικό περιβάλλον, οδήγησαν στην ανάγκη θέσπισης

⁴⁸ Καθημερινή (12/6/2003)

νομοθετικού πλαισίου αντιμετώπισης και εκσυγχρονισμού του υπάρχοντος καθεστώτος. Μέχρι στιγμής στη χώρα μας έχουν θεσπιστεί δύο νομοθετικές διατάξεις στα άρθρα των οποίων συμπεριλαμβάνονται ρυθμίσεις για ένα ευέλικτο σχήμα μουσείων ικανό να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις νομικού πλαισίου που θα δίνει τη δυνατότητα συγκρότησης μουσειακής πολιτικής στο σύνολο της επικράτειας.

Με τον **N.2557/1997**⁴⁹ άρθρο 6 παρ.1, το Υπουργείο Πολιτισμού θεσμοθετεί όργανο αρμόδιο για τη συνολική κάλυψη μουσειακών θεμάτων: το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Μουσειακής Πολιτικής. Σύμφωνα με το νόμο το **Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Μουσειακής Πολιτικής** απαρτίζεται από δεκαπενταμελές όργανο συγκροτούμενο από υπηρεσιακούς παράγοντες, διευθυντές μουσείων, κρατικών και μη, και ειδικούς που διορίζονται απευθείας από τον Υπουργό Πολιτισμού. Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Μουσειακής Πολιτικής έχει την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί για θέματα μουσειακής πολιτικής ύστερα από ερωτήματα του Υπουργού Πολιτισμού και να εισηγείται μέτρα υποστήριξης και εξειδίκευσης της μουσειακής πολιτικής. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι ο Υπουργός Πολιτισμού με την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος καθορίζει τις κατηγορίες μη κρατικών μουσείων και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί ένα μουσείο.

Η θέληση της πολιτείας είναι να συγκροτήσει ένα συμβούλιο με στόχο τη συνένωση σε ένα forum της μουσειολογικής εμπειρίας όλων των κατηγοριών μουσείων που λειτουργούν στη χώρα, προκειμένου να διευκολυνθεί το Υπουργείο Πολιτισμού μέσα από τις γνώμες του οργάνου αυτού στη χάραξη ενιαίας μακροπρόθεσμης και αποτελεσματικής μουσειακής πολιτικής⁵⁰. Το ενδιαφέρον του εγχειρήματος είναι ότι προωθείται η συνεργασία μεταξύ των μουσείων, δημιουργούνται διαφορετικές μορφές επικοινωνίας μεταξύ τους με ανταλλαγή εκθέσεων και κοινές εκδηλώσεις, έτσι ώστε να ικανοποιηθεί το αίτημα της εποχής για άνοιγμα των μουσείων προς τα έξω και επαφής με το ευρύ κοινό. Με τη δημιουργία του οργάνου αυτού γίνεται, για πρώτη φορά, προσπάθεια να συγκεραστούν όλες οι αντίθετες απόψεις σε ένα φορέα που θα λογοδοτεί για όλα τα θέματα που απασχολούν τα μουσεία της χώρας. Το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο γεγονός ότι λίγες μέρες μετά τη δημοσίευση του νόμου τροποποιήθηκαν οι κανόνες συγκρότησής του σύμφωνα με υπουργική απόφαση που εκδόθηκε βάσει μιας γενικότερης

⁴⁹ Νόμος 2557/1997 «Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης» Εθνικό Τυπογραφείο, On-line στην διεύθυνση: <http://www.et.gr>

⁵⁰ Βενιζέλος (1999,83)

εξουσιοδοτικής διάταξης⁵¹. Ενώ, δηλαδή, η σύσταση του συμβουλίου αρχικά προέβλεπε 15 μέλη, με την υπουργική απόφαση ορίστηκαν 24 μέλη με συμμετοχή και την προσθήκη των προϊσταμένων εννέα αρμοδίων για τα σχετικά θέματα διευθύνσεων του υπουργείου και περιόριζε τη διακριτική ευχέρεια του υπουργού ως προς την επιλογή των υπολοίπων μελών, καθιστώντας υποχρεωτική τη συμμετοχή των διευθυντών ορισμένων μεγάλων κρατικών μουσείων.

Ο Ν.2557/1997 προέβλεπε επίσης τη δημιουργία του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης με έδρα την Αθήνα και του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης με έδρα την Θεσσαλονίκη (άρθρο 2 για την εικαστική πολιτική και τα μουσεία – κέντρα σύγχρονης τέχνης). Και τα δύο μουσεία βάσει του νόμου υπάγονται σε νομικό καθεστώς ιδιωτικού δικαίου και εποπτεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού. Ο νόμος παρουσιάζει εκτεταμένα το καθεστώς λειτουργίας των μουσείων, τον τρόπο διοίκησής τους καθώς και τις υπηρεσίες και την διάρθρωσή τους. Ο Ν.2557/1997 συμπεριλάμβανε ρυθμίσεις για την συγκρότηση του Βυζαντινού Μουσείου της Θεσσαλονίκης ως περιφερειακής υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού, καθώς επίσης και αρκετές ρυθμίσεις για υπηρεσίες, προσωπικό, αμοιβές, συγκρότηση επιτροπών, επιστημονικών ομάδων σε θέματα μουσείων αλλά και καλλιτεχνικών βραβείων, ρυθμίσεις για τα πνευματικά δικαιώματα που άλλαζαν το ισχύον καθεστώς μέχρι τη στιγμή εκείνη σε πολλούς κλάδους του Υπουργείου Πολιτισμού.

Με τον Ν.2557/1997 έγιναν τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση της μουσειακής πολιτικής και ουσιαστικά παρουσιάστηκε η θέληση της πολιτείας να δώσει έμφαση σε έναν τομέα που συνεχώς αλλάζει και διευρύνεται με νέους θεματικούς άξονες.

Στο ίδιο πνεύμα με περισσότερες διευκρινίσεις κινείται ο **νέος αρχαιολογικός νόμος 3028/2002**⁵² που έθεσε στο σύνολό του θέματα προστασίας, διάσωσης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας.

Με το νόμο 3028/2002 η Πολιτεία και η ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού προσπάθησε να αναδείξει τις αρχές που διέπουν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και στο πλαίσιο αυτών των αρχών να μπορεί να ρυθμίζει ζητήματα που

⁵¹ Βουδούρη (2003α, 279)

⁵² Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» On-line στην διεύθυνση: <http://www.et.gr>

μέχρι σήμερα ρυθμίζονταν ανεπαρκώς ή και καθόλου⁵³. Οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν και παράλληλα στηρίζουν τις καινοτομίες του είναι μεταξύ άλλων: η συστηματοποίηση και η διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ισότιμη αντιμετώπιση των μνημείων, η κοινωνική διάσταση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο εμπλουτισμός της προστασίας, η συμπληρωματικότητα των καθηκόντων της πολιτείας και των πολιτών στην σωστή εφαρμογή και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Όπως προαναφέρθηκε, η έννοια της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει οριοθετηθεί εκ νέου ενσωματώνοντας σύγχρονες αντιλήψεις. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η ευαισθητοποίηση, η εκπαίδευση και η ψυχαγωγία των πολιτών μέσα από τη γνωριμία με τα πολιτιστικά αγαθά της χώρας. Για το σκοπό αυτό έχουν ενταχθεί στο νόμο ρυθμίσεις που αποβλέπουν στη διευκόλυνση της επικοινωνίας του πολίτη με στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά. Κεντρική θέση στο πλαίσιο αυτό κατέχουν τα μουσεία που αποτελούν το βασικό φορέα προβολής των πολιτιστικών αγαθών⁵⁴. Τα μουσεία είναι οργανισμοί που επιτελούν πολύπλευρη αποστολή, με βασική μέριμνα το άνοιγμα των συλλογών στο ευρύ κοινό. Η πλήρωση των σχετικών επιστημονικών, αλλά και κανονιστικών, προδιαγραφών αποτελεί για τον νέο νόμο την βασική προϋπόθεση για την τελική αναγνώριση ενός οργανισμού ως μουσείου.

Στο πνεύμα λοιπόν του Ν.2557/1997 εισάγεται με τον Ν.3028/2002 ένα πλέγμα διατάξεων για τα μουσεία με στόχο την ποιοτική τους ανάπτυξη, την εκπλήρωση του κοινωνικού τους ρόλου και την ενίσχυση της προστασίας των συλλογών τους. Με το άρθρο 45 εισάγεται ένα σύστημα βασικών κανόνων για τα μουσεία οποιασδήποτε κατηγορίας, προκειμένου να εκπληρώνουν ικανοποιητικά τη σύνθετη αποστολή τους, σύμφωνα με τις διεθνείς αντιλήψεις και δεδομένων των αδυναμιών που παρατηρούνται σήμερα στη λειτουργία τους. Με τις ρυθμίσεις αυτές επιδιώκεται παράλληλα η ενδυνάμωση της προστασίας των μουσειακών συλλογών.

Συγκεκριμένα στην (παρ.1) ορίζεται η έννοια του μουσείου με βάση τον ορισμό του ICOM. Για την ίδρυση και λειτουργία του μουσείων από το δημόσιο (παρ.2) καθώς και για αναγνώριση μουσείων που ιδρύονται από ή ανήκουν σε άλλα νομικά

⁵³ Εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», σελ 1

⁵⁴ ο.π. σελ 4

πρόσωπα, μετά από αίτημά τους (παρ.3), προβλέπεται η έκδοση απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού, εφόσον ανταποκρίνονται στον ορισμό και πληρούν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, για τον περαιτέρω καθορισμό των οποίων παρέχεται εξουσιοδότηση (παρ.4). Τα μουσεία, κρατικά ή αναγνωρισμένα από το κράτος έχουν ορισμένες υποχρεώσεις που αφορούν στην πρόσβαση του κοινού και των ερευνητών (παρ.5), στη λειτουργία τους (παρ.6) και στα αντικείμενα των συλλογών τους, τα οποία απολαμβάνουν ιδιαίτερης προστασίας, είτε αποτελούν μνημεία είτε όχι (παρ.7-12). Επίσης στο ίδιο άρθρο εισάγονται ειδικές διατάξεις για τον εμπλουτισμό τους (παρ. 9), με στόχο την αποτροπή απόκτησης πολιτιστικών αγαθών παράνομης προέλευσης, καθώς και ειδικοί όροι, περιορισμοί στην μεταβίβαση αντικειμένων των συλλογών τους (παρ. 11). Τέλος, στο άρθρο 45 του Ν3028/2002, τα αναγνωρισμένα μουσεία υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού (παρ.13), ενώ, συγχρόνως, έχουν τη δυνατότητα να χρηματοδοτηθούν από αυτό και να τύχουν ορισμένων άλλων προνομίων (παρ. 14). Για τις μουσειακές ανάγκες προβλέπεται με την (παρ. 15) η δυνατότητα απαλλοτρίωσης, απευθείας αγοράς ακινήτων ή καθορισμού ζωνών προστασίας.

Με το άρθρο 51, το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Μουσειακής Πολιτικής του Ν.2557/1997, αντικαθίσταται από το **Συμβούλιο Μουσείων**. Το νέο όργανο γνωμοδοτεί για θέματα μουσειακής πολιτικής του κράτους, είναι μικρότερο στη σύστασή του για να είναι πιο λειτουργικό και παίρνει συνολικά αποφάσεις σε θέματα μουσείων ύστερα από ερωτήματα του Υπουργού Πολιτισμού⁵⁵. Στην συγκρότησή του (15 μέλη) συμμετέχει ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Πολιτισμού ως πρόεδρος, τέσσερις προϊστάμενοι των αρμοδίων για θέματα μουσείων κεντρικών μονάδων του Υπουργείου Πολιτισμού, έξι διευθυντές μουσείων, δύο πρόσωπα με επιστημονική ειδίκευση ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας μουσείων και από ένας εκπρόσωπος της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων και του Ελληνικού Τμήματος του ICOM. Το Συμβούλιο Μουσείων ορίζεται, επομένως, ως το αρμόδιο γνωμοδοτικό όργανο για θέματα που αφορούν τα μουσεία και γενικώς θα μπορούσε να αναλάβει, εφόσον έχει αυτές τις αρμοδιότητες, και το ρόλο της πιστοποίησης των ελληνικών μουσείων. Είναι γεγονός άλλωστε ότι τα ελληνικά μουσεία υστερούν πολύ στον τομέα αυτό και η κατάσταση είναι σαφώς

⁵⁵ Βουδούρη (2003α,281)

προβληματική⁵⁶. Βέβαια το ζητούμενο στην εφαρμογή ενός νόμου είναι κατά πόσο όλα αυτά θα ισχύσουν, αλλά επιπλέον πώς θα τα αγκαλιάσει η αντίστοιχη μουσειακή κοινότητα.

Ο Ν3028/2002 προσπάθησε να συνθέσει όλα τα ζητήματα που απασχολούν το ελληνικό μουσειακό τοπίο και να προσδώσει στο μουσείο το ρόλο του σύγχρονου θεσμού που ανταποκρίνεται στις διεθνείς εξελίξεις, με ευρύτερη κοινωνική αποστολή⁵⁷. Σε μια εποχή κατά την οποία οι απαιτήσεις των πολιτών για εύρυθμη λειτουργία της Διοίκησης, για ασφάλεια δικαίου, αλλά και για ποιότητα ζωής, είναι πολύ πιο ισχυρές και αποδεκτές, η ανάγκη να εξασφαλισθεί καθολική ευαισθησία ως προς την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι επιτακτική πράγμα που ο νέος νόμος προσπαθεί να πετύχει σε όλες τις επιμέρους διατάξεις του.

2.4 Νέες τάσεις στη μουσειακή διαχείριση

Η αλλαγή στην αντίληψη σχετικά με την προστασία και διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος και η ανάγκη αυτόνομης και δυναμικής μουσειακής πολιτικής έρχεται καθυστερημένα να αποτελέσει στρατηγική της πολιτιστικής πολιτικής του Υπουργείου Πολιτισμού και μάλιστα στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, όταν άλλες χώρες έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας των μουσείων τους πολλές δεκαετίες πριν. Βέβαια δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις προσπάθειες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας για τη δημιουργία σύγχρονων δομών στον τομέα των μουσείων, αν και αυτές κινούνται στα όρια των μεμονωμένων περιπτώσεων.

Η μουσειακή διαχείριση με τον τρόπο που εφαρμόζεται ακολουθεί την **αρχή της κεντρικής διοίκησης**. Όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται στο κέντρο με κύριο συντονιστή το Υπουργείο Πολιτισμού, που ορίζει τα χρονοδιαγράμματα των δράσεων, το σχεδιασμό και τις αντίστοιχες χρηματοδοτήσεις για την κάλυψη των αναγκών των κεντρικών και περιφερειακών μουσείων. Εξαίρεση αποτελούν το Εθνικό Αρχαιολογικό, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, και το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη που έχουν αποσυνδεθεί από τη διοίκηση των εφορειών και έχουν αυτόνομη δράση και συνεπώς καλύτερη λειτουργία και συντονισμό των ενεργειών τους.

⁵⁶ Γκαζή (2004, 6)

⁵⁷ Βουδούρη (2003β)

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία και εφαρμογή μουσειακής πολιτικής είναι η **εξεύρεση οικονομικών πόρων**. Δυστυχώς οι οικονομικές δυνατότητες του Υπουργείου Πολιτισμού είναι πολύ περιορισμένες. Σύμφωνα λοιπόν με τα βασικά οικονομικά μεγέθη του Υπουργείου Πολιτισμού⁵⁸ ο τακτικός προϋπολογισμός του αγγίζει ένα μικρό ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου αφορά τη μισθοδοσία και τις ανελαστικές λειτουργικές δαπάνες. Κατά συνέπεια διατίθενται μικρά ποσά για τη λειτουργία των βασικών νομικών προσώπων που εποπτεύει το Υπουργείο Πολιτισμού, όπως οι εφορείες αρχαιοτήτων και τα μεγάλα μουσεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα κονδύλια του τακτικού προϋπολογισμού προστίθενται οικονομικές ενισχύσεις από το πρόγραμμα των δημοσίων επενδύσεων, καθώς και σημαντικό μέρος των εσόδων του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Τα τελευταία χρόνια καταλυτικό ρόλο για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας υπήρξε η συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού σε ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδοτήσεων. Με αυτό τον τρόπο σχεδιάστηκε και εφαρμόζεται έως σήμερα ένα μεγάλο πρόγραμμα διαχείρισης και ανάδειξης του πολιτιστικού πλούτου της χώρας, συμπεριλαμβάνοντας δράσεις και άξονες σε θέματα μουσείων (βλ. παρακάτω).

Το Υπουργείο Πολιτισμού στο πλαίσιο αξιοποίησης της **Κοινωνίας της Πληροφορίας** αναπτύσσει δράσεις για την προβολή του Ελληνικού Πολιτισμού⁵⁹. Η πολιτιστική πολιτική για την Κοινωνία της Πληροφορίας στη χώρα μας επικεντρώνεται σε μια σειρά στόχων, όπως η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης δημιουργίας, η τεκμηρίωση, η οικονομική αξιοποίηση του πολιτιστικού περιεχομένου κλπ, αναδεικνύοντας νέους τρόπους προσέγγισης του πολιτισμού. Το Υπουργείο Πολιτισμού υλοποιεί ένα σύνολο δράσεων με την επωνυμία **Ενιαίο Πολιτιστικό Πληροφοριακό Σύστημα (ΕΠΠΟΣ)** με στόχο την ενεργό παρέμβασή του στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Στα πλαίσια της λειτουργίας του ΕΠΠΟΣ έχει αναπτυχθεί υποδομή σε τεχνολογικό εξοπλισμό και προσωπικό, όπως μηχανισμοί διαχείρισης και επιχειρησιακής αξιοποίησης οι οποίοι επιτρέπουν να αναπτυχθούν πληροφοριακά συστήματα και εφαρμογές για τη διαχειριστική τεκμηρίωση μνημείων, την επιστημονική τεκμηρίωση και γενικότερα την προβολή και αξιοποίηση του ελληνικού πολιτισμού. Ανάμεσα στις δράσεις του

⁵⁸ Βενιζέλος (1997)

⁵⁹ Ο Πολιτισμός στο κέντρο της Κοινωνίας της Πληροφορίας. On-line στην διεύθυνση: <http://www.infosoc.gr/content/downloads/strathgikh.pdf>

ΕΠΠΟΣ ενδεικτικά αναφέρουμε την κατασκευή του πολιτιστικού κόμβου ΟΔΥΣΣΕΥΣ στο διαδίκτυο και την πιλοτική εφαρμογή του έργου ΠΟΛΕΜΩΝ (Πληροφοριακό Σύστημα του Εθνικού Αρχείου Μνημείων).

Το πρώτο ουσιαστικό έργο του ΕΠΠΟΣ ήταν η κατασκευή του κόμβου ΟΔΥΣΣΕΥΣ ⁶⁰ στο διαδίκτυο το 1995 και η διαρκής εξέλιξή του τόσο τεχνολογικά όσο και ως προς το περιεχόμενο. Θεωρείται ένας από τους πιο αξιόλογους και πλήρεις πολιτιστικούς κόμβους σε παγκόσμιο επίπεδο (το αποδεικνύουν οι πολλές βραβεύσεις που έχει λάβει στη διάρκεια λειτουργίας του). Ο κόμβος περιλαμβάνει αναφορές στα 1000 σημαντικότερα μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας, πλήρεις αποτυπώσεις των σημαντικότερων πολιτιστικών γεγονότων (Έκθεση Θησαυρών του Αγίου Όρους, Έκθεση του Ελληνικού Κοσμήματος), ειδικά αφιερώματα (Μάρμαρα του Παρθενώνα, Ελληνικός Κινηματογράφος), το πρόγραμμα όλων των πολιτιστικών εκδηλώσεων που γίνονται στην Ελλάδα κλπ. Αποτελείται από τριάντα χιλιάδες σελίδες και δέχεται καθημερινά γύρω στις είκοσι χιλιάδες επισκέπτες.

Στην κατηγορία των ενεργειών αξιοποίησης της ψηφιακής τεχνολογίας για την ανάδειξη και καλύτερη διαχείριση του πολιτιστικού και μουσειακού πλούτου εντάσσονται τα **αναπτυξιακά προγράμματα** (χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση) που προωθούν διάφορα υπουργεία σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού. Το Υπουργείο Ανάπτυξης και συγκεκριμένα η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας⁶¹ (ΓΓΕΤ) υποστηρίζει προγράμματα για ηλεκτρονικά δίκτυα μουσείων, προωθεί δράσεις για τη συντήρηση των μνημείων με την εφαρμογή των τελευταίων μεθόδων τεχνολογίας και στηρίζει μεταπτυχιακές σπουδές σε σύγχρονα γνωστικά αντικείμενα με στόχο την είσοδο των νέων τεχνολογιών στο πεδίο του πολιτισμού.

Όπως είδαμε, τα πρώτα δείγματα μουσειακής πολιτικής στην χώρα μας εφαρμόστηκαν τα τελευταία χρόνια αποσπασματικά και όχι στο πλαίσιο ευρύτερου σχεδιασμού. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από τους πρόσφατους νόμους (2557/1997 και 3028/2002) όπου προβάλλεται για πρώτη φορά η έννοια της μουσειακής

⁶⁰ Υπουργείο Πολιτισμού. On-line στην διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

⁶¹ Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, On-line στην διεύθυνση: http://www.gsrt.gr/default.asp?V_ITEM_ID=15&V_LANG_ID=1

πολιτικής στην ελληνική νομοθεσία. Μέχρι σήμερα δεν έχει λειτουργήσει το Συμβούλιο Μουσείων που πρόβλεπε ο Ν3028/2002.

Βέβαια, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ανάπτυξη μουσείων από την **ιδιωτική πρωτοβουλία**⁶². Τα ιδιωτικά μουσεία αυξήθηκαν εντυπωσιακά, ενώ σε πολλούς μικρούς δήμους σε ολόκληρη την χώρα ιδρύονται μουσεία λαογραφικού -κυρίως- περιεχομένου από τοπικούς συλλόγους και ιδιώτες. Παράλληλα, παρατηρείται έντονη δραστηριότητα ορισμένων τραπεζών μέσω των πολιτιστικών τους ιδρυμάτων (π.χ. Εθνική Τράπεζα, Τράπεζα Πειραιώς, Τράπεζα Μακεδονίας Θράκης). Η προσπάθεια που γίνεται από τους συγκεκριμένους φορείς είναι τα μουσεία να ανοίξουν τις δράσεις τους στο ευρύτερο κοινό με σύγχρονες αντιλήψεις μακριά από τις απαρχαιωμένες πρακτικές που εφαρμόζονταν στο παρελθόν. Φαίνεται, λοιπόν, ότι παράλληλα με τη δύσκαμπτη κεντρική διοίκηση αναπτύσσεται πιο ευέλικτα η ιδιωτική πρωτοβουλία, η οποία αξιοποιώντας ιδιωτικά κεφάλαια, αλλά -κυρίως- ευρωπαϊκά κονδύλια και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί αξιόλογη εναλλακτική πρόταση στον τομέα της μουσειακής πολιτικής.

Το ενδιαφέρον του κοινού, επίσης, έχει στραφεί σε νέες κατηγορίες μουσείων που είναι εξίσου σημαντικά, όπως είναι, για παράδειγμα, τα μουσεία επιστημών και τεχνολογίας. Η μακρά ζωή τους στη σκιά άλλων μουσείων μπορεί ίσως να οφείλεται στη δευτερεύουσα σημασία που αποδιδόταν στις πιο πρόσφατες υλικές εκφάνσεις του πολιτισμού, έναντι άλλων τομέων περισσότερο «πνευματικών ή αισθητικών»⁶³, όπως είναι η ιστορία, η ιστορία της τέχνης, η αρχαιολογία. Η ραγδαία όμως ανάπτυξη των επιστημών και της βιομηχανίας, η συνακόλουθη αποβιομηχάνιση, ο μαρασμός σημαντικών βιομηχανιών με μακρόχρονη ιστορία, αλλά και η ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου να αναγνωρίσει του εαυτό του, βλέποντας με εκπληκτική ταχύτητα το παρόν να μεταλλάσσεται σε παρελθόν, συνέβαλαν στην ανάδειξη της σημασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς και της διαχείρισής της⁶⁴. Το Υπουργείο Πολιτισμού αλλά και μια σειρά μη κερδοσκοπικών οργανισμών για την προστασία τη κληρονομιάς (Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ νυν ΠΙΟΠ Πειραιώς, Ινστιτούτο των Ελληνικών Μύλων, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών), κατέστησαν

⁶² Γκαζή (1999, 46)

⁶³ Πυρπιλή (2004, 36-37)

⁶⁴ Καραβασίλη και Μικελάκης (2001,62)

αντικείμενο προστασίας σημαντικά μνημεία της βιομηχανικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Αρωγοί στην προσπάθεια στάθηκαν και πανεπιστημιακά ιδρύματα (ΕΜΠ, ΑΠΘ) με μελέτες και τεχνικές υποδείξεις. Το υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, το Μουσείο της Ελιάς στην Σπάρτη, το Υπαίθριο Μουσείο Νερού Έδεσσας είναι μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα προς αυτή την κατεύθυνση.

Παράλληλα, αρχίζουν να διαφαίνονται **σύγχρονες τάσεις στην μουσειακή πρακτική** σε μουσεία που αναδιοργανώθηκαν ή εγκαινιάστηκαν τα τελευταία χρόνια με πρωτότυπες ιδέες στην οργάνωση και στον τρόπο έκθεσης των αντικειμένων, ακολουθώντας τα σύγχρονα πρότυπα και τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις (επιλογή αντικειμένων, επιλογή θεματικών ενοτήτων, τρόπος παρουσίασης της έκθεσης, διαμόρφωση χώρου, συνοδευτικά αντικείμενα και φωτογραφίες). Σημαντικό παράδειγμα αποτελεί η επανέκθεση του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών⁶⁵, καθώς και η ολοκληρωμένη πλέον μόνιμη έκθεση του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, το οποίο μάλιστα πρόσφατα τιμήθηκε με το Βραβείο του Ευρωπαϊκού Μουσείου της Χρονιάς. Τα μεγάλα μουσεία, επίσης, αρχίζουν να οργανώνουν περιοδικές εκθέσεις, σε κατάλληλους ειδικά διαμορφωμένους χώρους μόνο για το συγκεκριμένο σκοπό, ισάξιες και σε ορισμένες περιπτώσεις πολύ καλύτερες από ανάλογες εκθέσεις στις πρωτεύουσες της Ευρώπης⁶⁶. Οι περιοδικές εκθέσεις του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου διαφέρουν αρκετά στην εμφάνιση από τις μόνιμες εκθέσεις του, επειδή οι αίθουσες στη νέα πτέρυγα του μουσείου, όπου παρουσιάζονται, έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να επιδέχονται τεχνητό φωτισμό, έντονα χρώματα και διάφορες άλλες επεμβάσεις, που προσδίδουν στις εκθέσεις αυτές πιο σύγχρονη και ελκυστική εμφάνιση. Στη διαφοροποίηση των εκθέσεων αυτών συντελούν οι ειδικές προθήκες και το πλούσιο εποπτικό υλικό⁶⁷. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των εκθέσεων αυτών στο ΕΑΜ είναι, «ο Μυκηναϊκός Κόσμος» το 1988, η περιοδική έκθεση για τα εκατό χρόνια από τον θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν το 1990 σε συνεργασία με το Προϊστορικό Μουσείο του Βερολίνου και ο «Θησαυρός των Αηδονιών» το 1996.

Σημαντικό βήμα της νέας μουσειακής αντίληψης έχει συντελεστεί με την εφαρμογή και την καθιέρωση εκπαιδευτικών μουσειακών προγραμμάτων. Τα

⁶⁵ Καρδουλάκη (2000)

⁶⁶ Αρχοντίδου (2001, 183)

⁶⁷ Δημακοπούλου (2001, 76)

τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα μουσεία και εφορείες αρχαιοτήτων στην Ελλάδα προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές. Τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα⁶⁸ θεσμοθετήθηκαν το 1985, χρονιά ανακήρυξης της Αθήνας ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, θεσμό που εμπνεύστηκε και καθιέρωσε η Μελίνα Μερκούρη. Αφορμή υπήρξε η διοργάνωση της αρχαιολογικής - εκπαιδευτικής έκθεσης «Η Γέννηση της Γραφής» και η συγκρότηση της Επιτροπής Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων υπό την Διεύθυνση Προϊστορικών - Κλασικών Αρχαιοτήτων. Το γεγονός αυτό κατέληξε στην ίδρυση του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της ΔΙ.Π.Κ.Α. το οποίο αρχικά λειτούργησε ως Κέντρο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων υπαγόμενο στην ίδια Διεύθυνση μέχρι το 1997, οπότε μετατράπηκε σε τμήμα της ΔΙ.Π.Κ.Α με τον Ν2557/1997. Τον Ιούλιο του 2003 το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων σύμφωνα με το ΠΔ191 άρθρο 10 μετονομάστηκε σε Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας υπαγόμενο στη Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Παράλληλα το 1988 διοργανώνεται από το ICOM σεμινάριο Μουσειοπαιδαγωγικής, το γνωστό μετέπειτα «Μουσείο – Σχολείο», με την συνεργασία των Υπουργείων Πολιτισμού και Παιδείας που χρηματοδοτήθηκε από την UNESCO⁶⁹. Επιπλέον, τα ελληνικά μουσεία αρχίζουν να αναπτύσσουν όλο και πιο συχνά διάφορα προγράμματα προσέγγισης προκειμένου να προσφέρουν υπηρεσίες σε ένα κοινό απομακρυσμένο χωροταξικά ή ιδεολογικά⁷⁰. Μουσειοσκευές, μουσειολεωφορεία, προγράμματα σε καταυλισμούς τσιγγάνων, υιοθεσίες μνημείων από σχολεία, είναι μερικά από τα προγράμματα που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία. Μέσα από αυτά τα προγράμματα το μουσείο απελευθερώνεται από την εικόνα ενός εσωστρεφούς ιδρύματος και δίνεται μια διαφορετική διάσταση στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συμμετέχει στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, προσκαλώντας τους να γίνουν συμμετοχοί στα πολιτιστικά δρώμενα και όχι παθητικοί δέκτες. Το Παιδικό Μουσείο που ιδρύθηκε το 1994 από τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό Ελληνικό Παιδικό Μουσείο και του Πολιτιστικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μουσείου που έχει αναπτύξει τέτοιες δράσεις προσέγγισης.

⁶⁸ Εκπαιδευτικά Προγράμματα στα Μουσεία του ΥΠΠΟ, On-line στην διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

⁶⁹ Χατζηνικολάου (2002,290-291)

⁷⁰ Καλεσοπούλου (1999,70)

Είναι προφανές ότι η μεγάλη κλίμακα και η εκτεταμένη ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς καθιστούν σήμερα την εξειδικευμένη γνώση απαραίτητη προϋπόθεση για τον καλύτερο χειρισμό των θεμάτων που αφορούν τον τομέα των μουσείων. Η αναγνώριση της σημασίας που έχει η σύγκλιση των φορέων της εκπαίδευσης με τις υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την προστασία και ανάδειξη του μουσειακού αποθέματος, καθιστά σήμερα την εξειδικευμένη παιδεία στον τομέα των μουσείων απαραίτητη, ώστε να γίνει προσιτή η πρόσβαση σχολείου, πανεπιστημίου και βιβλιοθήκης στο μουσειακό αγαθό⁷¹. Αποτελώντας τα μουσεία αναπόσπαστο μέρος του πολιτιστικού περιβάλλοντος είναι αναγκαίο να επαναδιατυπωθεί ο ρόλος τους για την καλύτερη προσαρμογή τους στη νέα εποχή. Δυστυχώς οι λειτουργικές ελλείψεις που παρατηρούνται σήμερα στα περισσότερα ελληνικά μουσεία είναι πολλές και η ανάγκη για την επιστημονική αντιμετώπισή τους μεγαλύτερη. Στον πολυσυλλεκτικό τους ρόλο, (ψυχαγωγία, εκπαίδευση, επικοινωνία με το κοινό, έκθεση του μουσειακού υλικού) είναι αναγκαία η αρωγή από ειδικούς επιστήμονες που έχουν ειδικευτεί σε αντίστοιχα θέματα, έχουν την απαραίτητη παιδεία ώστε να μεταδώσουν στις επόμενες γενιές την απαιτούμενη γνώση. Τα μαθήματα που διδάσκονται σε προπτυχιακό επίπεδο σε πολλά από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, καθώς και η δημιουργία μεταπτυχιακών κύκλων σπουδών από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, το Εθνικό Καποδιστριακό αλλά και αντίστοιχα τμήματα του Πολυτεχνείου (σε θέματα συντήρησης και προστασίας των υλικών) αποδεικνύουν το ενδιαφέρον της πανεπιστημιακής κοινότητας για το σύγχρονο ρόλο των μουσείων.

2.5 Ταξινόμηση των Ελληνικών Μουσείων

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες μουσείων που λειτουργούν σήμερα στην Ελλάδα. Η ταξινόμηση προκύπτει με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία από τη Διαχειριστική Αρχή του Υπουργείου Πολιτισμού. Οι τρεις βασικές κατηγορίες μουσείων είναι:

- α. Θεματολογικού προσανατολισμού,
- β. Περιφερειακής διασποράς
- γ. Εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας,

⁷¹ Τζεδάκης και Παπακωνσταντίνου (2001,104)

Ο πίνακας 1 παρουσιάζει στατιστικά στοιχεία που σκιαγραφούν τη συνολική καταγραφή των μουσείων στα οποία διατηρείται, μελετάται, αναδεικνύεται και αξιοποιείται η κινητή πολιτιστική κληρονομιά. Από τα στοιχεία του πίνακα, φαίνεται ότι στην Ελλάδα λειτουργούν σήμερα 251 Μουσεία. Πρόκειται για τα σημαντικότερα μουσεία της χώρας, τα οποία ανήκουν ή εποπτεύονται από το κράτος (ΥΠ.ΠΟ).

2.5.1 Ταξινόμηση των μουσείων βάσει θεματολογικού προσανατολισμού

Πίνακας 1

Κατανομή των μουσείων βάσει του θεματολογικού προσανατολισμού τους

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ		
Μουσεία	Σύνολο	Ποσοστό
Αρχαιολογικά Μουσεία – Συλλογές	124	49%
Βυζαντινά Μουσεία – Συλλογές	28	11%
Ιστορικά και Λαογραφικά Μουσεία:	52	21%
Εικαστικά Μουσεία – Πινακοθήκες	21	8%
Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας	10	4%
Άλλα	16	6%
Τελικό Σύνολο	251	100%

Πηγές: Διαθέσιμα στοιχεία της Γραμματείας Επιτροπής Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός» 1994-99. Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του ΕΠ-ΥΠΠΟ «Πολιτισμός» 1994-99. Συμπληρωματικό Παράρτημα του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πολιτισμός 2000-2006.

Η ταξινόμηση των μουσείων βάσει του θεματολογικού προσανατολισμού αποκαλύπτει τη μεγάλη συμμετοχή των αρχαιολογικών και βυζαντινών μουσείων (αντιστοίχως 49% και 11% του συνόλου). Σημαντική είναι επίσης η συμμετοχή των ιστορικών και λαογραφικών μουσείων (21% του συνόλου). Αντίθετα, παρατηρείται χαμηλή συμμετοχή των υπόλοιπων κατηγοριών μουσείων, η οποία θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ένδειξη σχετικά χαμηλής επίδοσης της χώρας στα πεδία των εικαστικών τεχνών, των φυσικών επιστημών και της τεχνολογίας, αλλά ίσως, και

έλλειψης ενδιαφέροντος. Ο κυριότερος λόγος όμως, αυτής της θεματολογικής κατανομής είναι το μέγεθος και η ποιότητα της κινητής πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με την ιστορική φυσιογνωμία της χώρας. Θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι η ανωτέρω κατάταξη είναι μάλλον σχηματική, καθώς ορισμένα μουσεία, ιδίως περιφερειακά, έχουν διαχρονικό χαρακτήρα (π.χ. αρχαία, βυζαντινά, νεώτερα).

2.5.2 Ταξινόμηση των Μουσείων βάσει της περιφερειακής διασποράς τους

Πίνακας 2

Η ταξινόμηση των μουσείων βάσει της περιφερειακής διασποράς τους στον ελληνικό χώρο παρουσιάζει την εξής κατανομή.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΑΡΧΑΙΟ ΛΟΓΙΚΑ	ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ	ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ	ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΕΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ	ΑΛΛΑ	ΣΥΝΟΛΟ	
Ανατολική Μακεδονία -Θράκη	6	1	4	0	1	0	12	5%
Αττική	20	2	9	11	3	10	55	22%
Βόρειο Αιγαίο	9	3	1	2	1	0	16	6%
Δυτική Ελλάδα	6	0	3	0	1	0	10	4%
Δυτική Μακεδονία	3	3	4	2	0	0	12	5%
Ήπειρος	3	1	4	0	0	0	8	3%
Θεσσαλία	3	0	2	0	0	0	5	2%
Ιονίων Νήσων	5	2	5	1	0	0	13	5%
Κεντρικής Μακεδονίας	9	3	4	3	2	2	23	9%
Κρήτης	7	10	7	0	0	1	25	10%
Νοτίου Αιγαίου	24	1	3	2	1	2	33	13%
Πελοποννήσου	15	2	4	0	1	0	22	9%
Στερεά Ελλάδα	14	0	2	0	0	1	17	7%
Σύνολο	124	28	52	21	10	16	251	100%

Πηγές: Διαθέσιμα στοιχεία της Γραμματείας Επιτροπής Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός» 1994-99. Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του ΕΠ-ΥΠΠΟ «Πολιτισμός» 1994-99. Συμπληρωματικό Παράρτημα του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πολιτισμός 2000-2006.

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση μουσείων στην Αττική (22% του συνόλου). Το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη - Περιφέρειες που διαθέτουν σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς - κατατάσσονται δεύτερες (αντιστοίχως, 13% και 10% του συνόλου). Ακολουθούν περιοχές με αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά, όπως η Κεντρική Μακεδονία, η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα και το Βόρειο Αιγαίο (αντιστοίχως, 9%, 9%, 7% και 6% του συνόλου). Τα Ιόνια Νησιά εμφανίζουν μικρή συγκέντρωση, παρά τον τουριστικό χαρακτήρα και την πολιτιστική τους παράδοση (5% του συνόλου). Επίσης, μικρή συγκέντρωση παρατηρείται στις Περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας και της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης (5% συνόλου για την καθεμία), της Δυτικής Ελλάδας (4% του συνόλου), ενώ τελευταίες κατατάσσονται οι Περιφέρειες της Ηπείρου και της Θεσσαλίας (αντιστοίχως 3% και 2% του συνόλου).

2.5.3 Ταξινόμηση των Μουσείων βάσει της εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας

Από την ταξινόμηση βάσει της εμβέλειας τους, τα Μουσεία μπορούν να καταταγούν σε τρεις κατηγορίες: Μουσεία εθνικής σημασίας, Περιφερειακά Μουσεία, Τοπικά Μουσεία.

Πίνακας 3

Χαρακτηριστικά Μουσείων ανάλογα με την εμβέλειας τους

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΑΝΑΛΟΓΩΣ ΤΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥΣ	
Μουσεία εθνικής εμβέλειας	Βρίσκονται σε μεγάλα αστικά κέντρα ή σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους και τουριστικούς προορισμούς και έχουν την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα
Περιφερειακά Μουσεία	Βρίσκονται σε περιφερειακά αστικά κέντρα, έχουν μικρότερο αριθμό επισκεπτών, εκτός εκείνων που βρίσκονται σε πόλους τουριστικής ανάπτυξης και διαθέτουν μόνιμες συλλογές σχετικές με τον πολιτισμό της ευρύτερης περιοχής τους
Τοπικά Μουσεία	Είναι διάσπαρτα στην επικράτεια και περιλαμβάνουν περιορισμένης έκτασης ειδικά εκθέματα τοπικού ενδιαφέροντος

Πηγές: Διαθέσιμα στοιχεία της Γραμματείας Επιτροπής Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός» 1994-99. Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του ΕΠ-ΥΠΠΟ «Πολιτισμός» 1994-99. Συμπληρωματικό Παράρτημα του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πολιτισμός 2000-2006.

Πίνακας 4

Κατανομή των Μουσείων βάσει γεωγραφικής εμβέλειας

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΒΑΣΕΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ	
Μουσεία εθνικής εμβέλειας	27
Μεγάλα Περιφερειακά Μουσεία	9
Τοπικής εμβέλειας αλλά σημαντικά	41
Μερικό Σύνολο	77
Άλλα	174
Γενικό Σύνολο	251

Πηγές: Διαθέσιμα στοιχεία της Γραμματείας Επιτροπής Παρακολούθησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός» 1994-99. Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του ΕΠ-ΥΠΠΟ «Πολιτισμός» 1994-99. Συμπληρωματικό Παράρτημα του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πολιτισμός 2000-2006.

Σε όλα τα μουσεία εθνικής εμβέλειας, στα μεγάλα περιφερειακά και σε ορισμένα σημαντικά τοπικά γίνονται παρεμβάσεις από τα επιχειρησιακά προγράμματα, ενώ ταυτόχρονα κατασκευάζονται και νέα. Στα μουσεία εθνικής εμβέλειας περιλαμβάνονται αρχαιολογικά, βυζαντινά, σύγχρονης τέχνης, επιστημών και τεχνολογίας, κλπ. Τα μεγάλα περιφερειακά μουσεία είναι κυρίως αρχαιολογικά, ενώ τα σημαντικά μουσεία τοπικής εμβέλειας χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ποικιλία (αρχαιολογικά, βυζαντινά, διαχρονικά, ιστορικά, λαογραφικά, εθνολογικά, κλπ.)

2.6. Οι παρεμβάσεις στο χώρο των μουσείων μέσα από την υλοποίηση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης

Το Υπουργείο Πολιτισμού ενίσχυσε, με πρόσθετους οικονομικούς πόρους, τις πολιτιστικές δράσεις από τις χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα από τα **Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης**. Η υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων είναι γεγονός ότι καθυστέρησε να ξεκινήσει στην χώρα μας. Μεγάλα πολιτιστικά προγράμματα σχεδιάστηκαν και υλοποιούνται μέχρι σήμερα από το Β' και το Γ' ΚΠΣ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλά έργα από αυτά ξεκίνησαν στο Β' ΚΠΣ και η συνέχεια και η ολοκλήρωσή τους πραγματοποιείται στο Γ' ΚΠΣ. Επίσης, όσον αφορά το Β' ΚΠΣ, δεν είχαν προβλεφθεί αρχικά δράσεις για την ενίσχυση του πολιτισμού. Αυτές εισήχθησαν κατά την πορεία υλοποίησης του προγράμματος ως υπο-άξονας προτεραιότητας στο μέχρι τότε πρόγραμμα «Τουρισμός». Έτσι, στο «Υπο-

Πρόγραμμα Πολιτισμός 1994-1999» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Τουρισμός – Πολιτισμός 1994-1999» υλοποιήθηκαν συνολικά 64 έργα με συνολικό προϋπολογισμό 212.837.143 Ευρώ.

- Το μέτρο **«Επέκταση, εκσυγχρονισμός και οργάνωση Μουσείων⁷²»** του ΕΠ-ΥΠ Πολιτισμός του Β' ΚΠΣ, ήταν προσανατολισμένο σε περιορισμένο αριθμό μουσείων, κατά κανόνα εθνικής εμβέλειας. Άμεσες και έμμεσες παρεμβάσεις στο χώρο των μουσείων, έγιναν στο πλαίσιο άλλων Μέτρων του ΕΠ-ΥΠΠΟ 1994-1999. Για παράδειγμα, από το Μέτρο **«Ενοποίηση Αρχαιολογικών χώρων Αθήνας»** ολοκληρώθηκαν το Μουσείο - Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής και το Μουσείο Τεχνών και Επαγγελμάτων (παράρτημα του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης). Από το Μέτρο **«Αναστήλωση και Ανάδειξη Μνημείων και Συνόλων»** επισκευάστηκαν έξι μνημεία, τα οποία δόθηκαν για μουσειακή χρήση (διαμόρφωση του πρώην ανακτόρου Mon Repos στην Κέρκυρα και μετατροπή του σε Αρχαιολογικό Μουσείο, αποκατάσταση Υδρόμυλου, στη Βέροια και μετατροπή του σε Βυζαντινό Μουσείο, αποκατάσταση - μετατροπή σε Μουσείο του αρχοντικού Κουντουριώτη στην Ύδρα, κ.ά.)
- Παράλληλα, σε 11 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του Β' ΚΠΣ, (εκτός εκείνων της Δυτικής Μακεδονίας και του Νότιου Αιγαίου), εντάχθηκαν 21 έργα Μουσείων συνολικού προϋπολογισμού 48 εκατομμυρίων Ευρώ. Τα Μουσεία Νικόπολης και Ηγουμενίτσας στην Ήπειρο, το Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας στη Δυτική Ελλάδα και το Μουσείο Θηβών στη Στερεά Ελλάδα ολοκληρώνονται στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ.

Τέλος, έργα μουσείων υλοποιήθηκαν σε όλη την επικράτεια, από το Ταμείο Συνοχής και τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Interreg II, Leader II. Από το Β' ΚΠΣ, δημιουργήθηκαν σημαντικές μουσειακές μονάδες (Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα), οι οποίες διέπονται από σύγχρονη μουσειολογική αντίληψη και πρακτική. Τέλος, προγραμματίστηκαν και σε αρκετές περιπτώσεις δρομολογήθηκαν ενέργειες σχετικές με την προετοιμασία, κατασκευή, ολοκλήρωση και βελτίωση των υποδομών στα σημαντικότερα μουσεία

⁷² Απολογιστική Έκθεση Αξιολόγησης του ΕΠ-ΥΠ «Πολιτισμός» 1994-1999

της χώρας.

Μεγαλύτερης κλίμακας χρηματοδοτήσεις τέτοιων δράσεων εντάσσονται στο πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006⁷³» του Γ' ΚΠΣ. Το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006»** δομείται σε τρεις άξονες Προτεραιότητας και έξι Μέτρα. Βασικός άξονας του Προγράμματος «Πολιτισμός», που είναι πλέον αυτοτελής, αν και εξακολουθεί να είναι προσανατολισμένο στην τουριστική ανάπτυξη είναι η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και περιλαμβάνει ως πρώτο μέτρο, την αναβάθμιση της υφιστάμενης και τη δημιουργία νέας υποδομής μουσείων, παράλληλα με τη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών⁷⁴. Στον τομέα των μουσείων στο πλαίσιο μιας σύγχρονης μουσειολογικής αντίληψης στόχοι είναι:

- η αναβάθμιση της τεχνολογικής υποδομής,
- η ανανέωση των μόνιμων εκθέσεων και η δημιουργία περιοδικών εκθέσεων,
- η ανάδειξη της εκπαιδευτικής διάστασης των μουσείων,
- η ένταξη στην καθημερινή πολιτιστική ζωή του τόπου με το άνοιγμά τους στη σύγχρονη πολιτιστική δράση
- η αλλαγή της επικοινωνιακής τους πολιτικής.

Ο προϋπολογισμός του εν λόγω Μέρους είναι μεγαλύτερος εκείνου των άλλων Μέρους του Προγράμματος και ανέρχεται σε 192 εκατομμύρια Ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί περίπου στο 1/3 του συνολικού προϋπολογισμού του Προγράμματος (604,9 εκατομμύρια Ευρώ). Ενδεικτικά έργα που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα είναι:

- Η δημιουργία πολιτιστικού κέντρου του Μουσείου Μπενάκη επί της οδού Πειραιώς 138 με προϋπολογισμό 17,6 εκατ. ευρώ.
- Η επανέκθεση και ο εκσυγχρονισμός του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου στην Αθήνα με προϋπολογισμό 8,8 εκατ. ευρώ
- Η μετατροπή της δημοτικής Αγοράς Πύργου σε Αρχαιολογικό Μουσείο (μελέτη και κατασκευή) με προϋπολογισμό 7,96 εκατ. ευρώ
- Η έκθεση του Μουσείου των Μυκηνών με προϋπολογισμό 1,76 εκατ. ευρώ
- Η επανέκθεση του Μουσείου των Δελφών με προϋπολογισμό 1,76 εκατ. ευρώ
- Η επανέκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών με προϋπολογισμό 5,078 εκατ.ευρώ

⁷³ ΥΠΠΟ:Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πολιτισμός 2000-2006,On-line στη διεύθυνση: http://ep.culture.gr/pol/g_page10.aspx

⁷⁴ Βουδούρη (2003, 326)

- Η ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως με προϋπολογισμό 85 εκατ.ευρώ

Πολλά από τα έργα αυτά έχουν ολοκληρωθεί υπό την πίεση αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων, επειδή η χώρα διοργάνωσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες το καλοκαίρι του 2004 και έπρεπε τα μουσεία να είναι έτοιμα για το ευρύ κοινό και τους ξένους επισκέπτες.

Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης βασικό στόχο έχουν τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την περαιτέρω ανάπτυξη της χώρας. Ο τομέας του πολιτισμού στην χώρα μας μέχρι και λίγα χρόνια πριν ήταν αρκετά παραμελημένος ενώ παράλληλα αυξάνονταν οι ανάγκες και μεγάλωναν οι απαιτήσεις για εκσυγχρονισμό, βελτίωση αλλά και δημιουργία καινοτόμων πολιτιστικών δράσεων. Με την υλοποίηση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης αρχίζει να διαμορφώνεται νέα δυναμική για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν θεωρούνται πλέον ως αποκλειστικά πνευματική λειτουργία, αλλά αποκτούν δυναμικό ρόλο οικονομικής δραστηριότητας. Η πολιτιστική δαπάνη αντιμετωπίζεται ως σημαντική βασική επένδυση με πολλαπλά άμεσα ή έμμεσα κοινωνικά, οικονομικά και εθνικά οφέλη αποτελώντας τμήμα της υποδομής των βασικών τομέων ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 3.

Η μουσειακή πολιτική σε περιφερειακό επίπεδο

-Η περίπτωση του νομού Αρκαδίας

Τα τελευταία χρόνια εκδηλώνεται έντονο ενδιαφέρον για τη μουσειολογική θεωρία και για το κατά πόσο αυτή μπορεί να γίνει πράξη. Η αναζήτηση και διερεύνηση των θεμάτων που αφορούν τα μουσεία οδηγεί σε σύνθετο προβληματισμό που αφορά πολλές παραμέτρους: το σύγχρονο περιβάλλον εφαρμογής, τις αλλαγές στη μουσειολογική επιστήμη, την πολιτιστική πολιτική σε άμεση συνάρτηση με τους πολιτικούς φορείς (κυρίως το Υπουργείο Πολιτισμού που ασκεί την κυβερνητική πολιτική σε θέματα πολιτισμού), την τοπική αυτοδιοίκηση, την ιδιωτική πρωτοβουλία, τις τοπικές κοινωνίες, αλλά και τον απλό επισκέπτη του μουσείου.

Το ερώτημα που γεννάται στο σημείο αυτό είναι γιατί επιλέγεται ως μοντέλο μελέτης η μουσειακή πολιτική όπως αυτή εφαρμόζεται στο Νομό Αρκαδίας. Ο συγκεκριμένος νομός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα περιφερειακού νομού μακριά από το κέντρο λήψης αποφάσεων, που αφορούν στον πολιτιστικό προγραμματισμό, τη μουσειακή πολιτική και γενικότερα στη διαχείριση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, ο νομός Αρκαδίας εντάσσεται στην πλειονότητα των νομών της χώρας που τα τελευταία χρόνια κάνουν τα πρώτα δειλά βήματα για την προσαρμογή τους στο σύγχρονο περιβάλλον πολιτιστικής ανάπτυξης.

Έννοιες, όπως διαχείριση κοινοτικών πόρων, τελικοί δικαιούχοι, ανάδοχοι έργου, ήταν μέχρι πριν από λίγα χρόνια άγνωστες στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης και των Εφορειών Αρχαιοτήτων που σήμερα προσπαθούν να προσαρμοστούν στο νέο περιβάλλον. Επίσης, τα περισσότερα μουσεία της περιφέρειας είναι εγκαταλελειμμένα από την κεντρική διοίκηση. Υπάρχει βέβαια κινητικότητα και καταβάλλεται προσπάθεια από τις κατά τόπους εφορείες αρχαιοτήτων να εισαχθούν στο νέο καθεστώς συμμετοχής σε ευρωπαϊκά προγράμματα και να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός σύνθετου και απαιτητικού μοντέλου παρακολούθησης και διαχείρισης των έργων καλύπτοντας χρόνιες ελλείψεις και ικανοποιώντας νέες ανάγκες.

Υπ' αυτό το πρίσμα θα προσπαθήσουμε να δούμε τι έχει συμβεί μέχρι σήμερα στο μουσειακό τοπίο του Νομού Αρκαδίας που βρίσκεται στο κέντρο της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Διευκρινιστικά αναφέρουμε ότι όλες οι περιφέρειες της χώρας, στο πλαίσιο της «αποκέντρωσης της κεντρικής διοίκησης» έχουν αυξημένες αρμοδιότητες εφόσον εφαρμόζουν πολιτική σε σημαντικά πεδία ανάπτυξης (οικονομία, παιδεία, τοπική αυτοδιοίκηση, κλπ). Πέρα απ' αυτό, και οι 13 Περιφέρειες της χώρας αναπτύσσουν και υλοποιούν Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα αξιοποιώντας οικονομικούς πόρους από Ευρωπαϊκά Προγράμματα για δημιουργία σύγχρονων υποδομών στους τομείς τους οποίους εντάσσουν στο σχεδιασμό τους.

3.1 Η πολιτιστική πολιτική της Περιφέρειας Πελοποννήσου

Η Πελοπόννησος αποτελεί περιοχή ιδιαίτερης πολιτιστικής πυκνότητας και συνακόλουθης σπουδαιότητας, καθώς συγκεντρώνει ορισμένους από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της Ελλάδας. Πολλά από αυτά μάλιστα είναι ενταγμένα στον κατάλογο προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Η εφαρμογή της πολιτιστικής πολιτικής για την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού της αποθέματος σε συνδυασμό με την εισροή οικονομικών πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης και των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και πλήθους φορέων και πολιτιστικών ιδρυμάτων, προκάλεσε πολύπτυχη δραστηριότητα την τελευταία δεκαετία με επίκεντρο τη συντήρηση, αναστήλωση και ανάδειξη των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων, τη δημιουργία νέων μουσείων αλλά και την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων μουσείων.

Η πρώτη προσπάθεια χρηματοδότησης έργων πολιτισμού από ευρωπαϊκό πρόγραμμα στην Πελοπόννησο έγινε την περίοδο 1986-1992 στα πλαίσια του **Μεσογειακού Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δυτικής Ελλάδας - Πελοποννήσου**. Υλοποιήθηκαν έργα συνολικού προϋπολογισμού 631.325 ecu, τα οποία κατανεμήθηκαν σε επτά Υποπρογράμματα⁷⁵. Τα έργα πολιτισμού που υλοποιήθηκαν, εντάχθηκαν στο Υποπρόγραμμα Τουρισμός που αποτελούσε το Υποπρόγραμμα 4 και είχε προϋπολογισμό 81.376 ecu. Στη διάρκεια υλοποίησης

⁷⁵ Περιφέρεια Πελοποννήσου (1988, 52)

αυτού του προγράμματος δε διατέθηκαν οικονομικοί πόροι για τη δημιουργία ή την αναβάθμιση μουσείων.

Στο πλαίσιο του **Β΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης** σχεδιάστηκε το **Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 1994-1999** συνολικού προϋπολογισμού 440.300 ecu. Στόχος του Προγράμματος ήταν να διαμορφωθεί μία στρατηγική ανάπτυξης βασισμένη στην εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Περιφέρειας (κυρίως των φυσικών, πολιτιστικών και αρχαιολογικών πόρων της και της υπάρχουσας αγροτικής υποδομής της που συνδέεται με την εξειδίκευση εργατικού δυναμικού) και στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας της.

Συγκεκριμένα

- Το Υποπρόγραμμα 1: «**Τουριστική Ανάπτυξη**»⁷⁶ είχε ως στόχο τη διάχυση του τουριστικού ρεύματος στο σύνολο του πελοποννησιακού χώρου, την αποσυμφόρηση κορεσμένων περιοχών και την ισόρροπη ανάπτυξη της παραλιακής νοτιανατολικής Πελοποννήσου αλλά και της ενδοχώρας των τουριστικών περιοχών. Επειδή η τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το πολιτιστικό περιβάλλον και πλούτο της, η συντήρηση, ανάδειξη και προβολή της ιστορικής κληρονομιάς αποτέλεσαν την αιχμή της προσπάθειας για τουριστική ανάπτυξη και περιβαλλοντική αναβάθμιση. Ενδεικτικές παρεμβάσεις στα πλαίσια αυτού του στόχου ήταν η δημιουργία πάρκινγκ, κάμπινγκ, αναψυκτηρίων, τουριστικών περιπτέρων, ξενώνων, αισθητικών αλσών και μουσείων. Η συστηματική προσπάθεια προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης μορφών τουρισμού συνδεδεμένων με το περιβάλλον (οικολογικός) και τον πολιτισμό (ιστορικός – πολιτιστικός – εκπαιδευτικός - συνεδριακός), προέβαλε ως άμεση προτεραιότητα επειδή οι δυνατότητες του πελοποννησιακού χώρου είναι σημαντικές. Από το μέτρο 1.2: «**Τουρισμός- Αρχαιολογικοί χώροι**» χρηματοδοτήθηκαν δώδεκα έργα συνολικού προϋπολογισμού 17.652.868,43 εκατ. ευρώ. Δύο από αυτά τα έργα συμπεριλάμβαναν τη δημιουργία μουσείων.

⁷⁶ Απόφαση της Επιτροπής των ΕΚ με αριθμό Ε(94) 1832/2 της 29/07/1994, με την οποία εγκρίθηκε το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 1994-1999, σελ. 21

α. Το πρώτο αφορούσε την καθαίρεση κτηρίου στην **παλαιά δημοτική αγορά της Καλαμάτας** και την μετατροπή του σε αρχαιολογικό μουσείο με προϋπολογισμό 1,66 εκατ. ευρώ.

β. Το δεύτερο αφορούσε την ανάπλαση της ευρύτερης περιοχής της χαράδρας του Λούσιου ποταμού στην Δημητσάνα, συμπεριλαμβάνοντας τη δημιουργία του **Υπαίθριου Μουσείου Υδροκίνησης** (βλ. σχετικά παρακάτω).

Για την υλοποίηση του **Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Πελοποννήσου 2000-2006** διατίθενται 609,6 εκατ. ευρώ δημόσιας δαπάνης, όπως αναφέρεται και στο χρηματοδοτικό πλαίσιο του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης που υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή από το Ελληνικό Κράτος. Στο **Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης** τα προβλεπόμενα έργα πολιτισμού έχουν προϋπολογισμό 50,3 εκατ. ευρώ. Τα μέτρα⁷⁷ που αφορούν στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι τα ακόλουθα:

Μέτρο 3.2: «Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων, βυζαντινών μνημείων, πολιτιστικών πόρων και μνημείων φυσικού κάλλους» προϋπολογισμού 43.800.000 εκατ. ευρώ.

Μέτρο 2.2.2 : «Ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ορεινή και μειονεκτική ενδοχώρα» προϋπολογισμού 6.500.000 ευρώ.

Στα δύο αυτά μέτρα συμπεριλαμβάνεται η δημιουργία μουσείων καθώς και η αναβάθμιση ή επανέκθεση παλαιότερων. Επίσης νέες προτάσεις για δημιουργία μουσείων κατατίθενται κατά την διάρκεια του προγράμματος και εγκρίνονται από το Περιφερειακό Συμβούλιο.

Συγκεκριμένα προβλέπεται:

- **Δημιουργία Μουσείου Παραδοσιακών Επαγγελμάτων και Περιβάλλοντος στη Στυμφαλία**
- **Αναβάθμιση του Αρχαιολογικού Μουσείου στο Ναύπλιο**

⁷⁷ Απόφαση της Επιτροπής των ΕΚ με αριθμό 2000 GR 16 1 PO 003/9.4.2001 3405/28-11-2000, με την οποία εγκρίθηκε το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 2000-2006.

- **Β΄ Φάση χρηματοδότησης Μουσείου Υδροκίνησης στη Δημητσάνα**
Αρκαδίας για τη δημιουργία πάρκιγκ και αίθουσας πολλαπλών χρήσεων
- Δημιουργία **Δικτύου Μουσείων Μάνης** (οργάνωση μόνιμης έκθεσης στον Πύργο Πικουλάκη και στον Πύργο Μουρτζίνο)
- Δημιουργία **Μουσείου Ισθμίας**
- Δημιουργία **Μουσείου Αστικού και Λαϊκού Βίου** στην Οικία Μανουσαάκη στην Σπάρτη
- Αναβάθμιση και επανέκθεση **Λαογραφικού Μουσείου Αλέξανδρου Παπαναστασίου** στο Λεβίδι Αρκαδίας

Ο αριθμός των μουσείων σύμφωνα με τη γεωγραφική διασπορά (πίνακας 2) τοποθετεί σήμερα την Πελοπόννησο στην τέταρτη θέση σε σύνολο μουσείων στην Ελλάδα.. Σύμφωνα με τα επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία, η Πελοπόννησος διαθέτει 22 μουσεία από τα οποία τα δεκαπέντε είναι αρχαιολογικά, δύο είναι βυζαντινά, τέσσερα είναι λαογραφικά / ιστορικά και ένα επιστημών και τεχνολογίας. Η επίσημη αυτή καταγραφή δε συμπεριλαμβάνει τα μουσεία που είναι προγραμματισμένα να δημιουργηθούν, ούτε και τα πολυάριθμα λαογραφικά μουσεία που είναι διάσπαρτα στους πέντε νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου και έχουν δημιουργηθεί από ιδιώτες, πολιτιστικούς συλλόγους, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης κλπ.

3.2 Η ταυτότητα του Νομού Αρκαδίας

Ο νομός Αρκαδίας βρίσκεται στο κέντρο της Πελοποννήσου, ανήκει στην Περιφέρεια Πελοποννήσου που είναι μία από τις 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας. Ο Νομός Αρκαδίας περιλαμβάνει γεωγραφικά τέσσερις επαρχίες, την επαρχία Μαντινείας, την επαρχία Γορτυνίας, την επαρχία Κυνουρίας και την επαρχία Μεγαλόπολης. Σύμφωνα με το Ν2539/1997, ΦΕΚ 244/Α/4-12-1997 (σχέδιο Καποδίστρια) ο Νομός Αρκαδίας αποτελείται από 22 Δήμους και μία κοινότητα. Πρωτεύουσα του Νομού και έδρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι η Τρίπολη. Έχει έκταση 4.419 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 102.035 κατοίκους⁷⁸.

Ο νομός Αρκαδίας εντάσσεται στον ευρύτερο πολιτιστικό σχεδιασμό της Περιφέρειας Πελοποννήσου με σχετική κινητικότητα την τελευταία εικοσαετία, όχι όμως

⁷⁸ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής του 2001

αντάξια του πολιτιστικού πλούτου της Αρκαδίας (ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην Αρκαδία έχουν κηρυχθεί ή επισημανθεί 200 περίπου αρχαιολογικοί χώροι και θέσεις, για τις οποίες καταρτίζεται τοπογραφικό και κτηματολογικό διάγραμμα για κήρυξη, επανακήρυξη, απαλλοτρίωση και νομική προστασία⁷⁹) και όχι ανάλογη σε χρηματοδοτική βαρύτητα των δράσεων που υλοποιούνται στους άλλους νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Σύμφωνα με στοιχεία της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πελοποννήσου στο Μέτρο 3.2 : «Προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων, βυζαντινών μνημείων, πολιτιστικών πόρων και μνημείων φυσικού κάλλους» του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πελοποννήσου, έχουν ενταχθεί δράσεις ανάδειξης και προστασίας των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων της Αρκαδίας συνολικού προϋπολογισμού 6.726.842,43 ευρώ και ποσοστού 17,79% κατατάσσοντάς την τρίτη μετά την Αργολίδα (με συνολικό προϋπολογισμό 12.821.956,16 ευρώ και ποσοστό 33,91%) και τη Λακωνία (με συνολικό προϋπολογισμό 10.290.051,71 ευρώ και ποσοστό 27,21%). Η κατάσταση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η Αρκαδία δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ μέχρι σήμερα ως αυθύπαρκτος χώρος, αλλά ως δορυφορική περιοχή στο οργανωτικό σχήμα των Εφορειών Αρχαιοτήτων του κράτους. Υπαγόταν κατά καιρούς στο Ναύπλιο ή τη Σπάρτη με σημαντικές επιπτώσεις στη μέριμνα και μελέτη των αρχαιοτήτων της και την οργάνωση του διοικητικού και μουσειακού προγράμματός της. Η Αρκαδία υπάγεται σήμερα στην 5^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων με έδρα τη Σπάρτη.

3.3 Το είδος των Μουσείων της Αρκαδίας

Τον κύριο κορμό των μουσείων της Αρκαδίας συνιστούν αρχαιολογικά και λαογραφικά μουσεία, τα οποία βρίσκονται αντιπροσωπευτικά και στις τέσσερις επαρχίες του νομού και στους περισσότερους καποδιστριακούς Δήμους. Βέβαια τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η δημιουργία μουσείων νέων κατηγοριών σε μια προσπάθεια αξιοποίησης όλων των δυνατοτήτων που προσφέρει ο πολιτιστικός πλούτος νομού, όπως η αξιοποίηση της προβιομηχανικής κληρονομιάς στην περιοχή της Δημητσάνας (βλ. παρακάτω), η πρωτοβουλία από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας για ίδρυση Πολεμικού Μουσείου στην Τρίπολη, καθώς και οι χορηγίες μεγάλων

⁷⁹.Σπυρόπουλος,, (1988)

ευεργετών με αρκαδική καταγωγή με σκοπό την ανέγερση μουσείων, όπως, για παράδειγμα, το Εκκλησιαστικό Μουσείο στη Δημητσάνα από την Οικογένεια Αγγελόπουλου. Είναι, επίσης, εντυπωσιακό το γεγονός ότι σε κάθε δήμο γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα μουσείο. Το έκδηλο ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας για τη δημιουργία τοπικών μουσείων συνδέεται τόσο με την ύπαρξη στην Αρκαδία ιστορικών τόπων και μνημείων άμεσα συνυφασμένων με τη σύγχρονη ιστορία του έθνους όσο και με την αναγνώριση του ρόλου του μουσείου ως πόλου έλξης επισκεπτών.

Ο πίνακας 5 παρουσιάζει το θεματολογικό χαρακτήρα των μουσείων του Νομού Αρκαδίας. Τα στοιχεία για τα αρχαιολογικά μουσεία προκύπτουν από το αρχείο της 5^{ης} Εφορείας Προϊστορικών – Κλασικών Αρχαιοτήτων, τα στοιχεία για τα λαογραφικά μουσεία από τους καποδιστριακούς Δήμους του νομού καθώς και από αξιοποιήσιμα στοιχεία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης του Νομού Αρκαδίας.

Πίνακας 5

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΟΥΣ		
Μουσεία	Σύνολο	Ποσοστό
Αρχαιολογικά Μουσεία	3	12%
Αρχαιολογικές Συλλογές	2	8%
Λαογραφικά Μουσεία – Συλλογές	15	60%
Άλλα Μουσεία	5	20%
Τελικό Σύνολο	25	100%

Πηγές: Για τα αρχαιολογικά μουσεία και τις συλλογές στοιχεία από την 5^η Εφορεία Προϊστορικών – Κλασικών Αρχαιοτήτων. Για τα Λαογραφικά μουσεία στοιχεία από τους Καποδιστριακούς Δήμους του Νομού Αρκαδίας

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα η πλειονότητα των μουσείων στην Αρκαδία είναι λαογραφικά σε ποσοστό 60%. Στους περισσότερους Δήμους του νομού παρατηρείται έκδηλο ενδιαφέρον να διατηρηθεί η τοπική παράδοση, η ιστορία και ο πολιτισμός της περιοχής. Στην κατηγορία των αρχαιολογικών μουσείων και των αρχαιολογικών συλλογών αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν τρία αρχαιολογικά μουσεία (Τρίπολης, Τεγέας, Άστρους) και δύο αρχαιολογικές συλλογές (Λυκόσουρας, Μεγαλόπολης). Το γεγονός ότι μέχρι πρότινος λειτουργούσε το Αρχαιολογικό Μουσείο Λυκόσουρας, του οποίου η λειτουργία σταμάτησε τα

τελευταία χρόνια και τα εκθέματα έχουν μεταφερθεί στην αρχαιολογική συλλογή της Μεγαλόπολης είναι στοιχείο ενδεικτικό της εγκατάλειψης των αρχαιολογικών μουσείων της Αρκαδίας. Παρ' όλα αυτά, μέχρι σήμερα ο δικτυακός τόπος του Υπουργείου Πολιτισμού⁸⁰ εξακολουθεί να παρουσιάζει την λειτουργία του μουσείου χωρίς να διευκρινίζει ότι έχει διακοπεί η λειτουργία του.

Στην κατηγορία των άλλων μουσείων περιλαμβάνονται:

- το **Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα** (διαχείριση από το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς),
- το **Σπίτι των Κολοκοτρωναίων στο Λιμποβίσι** (χρηματοδότηση της Οικογένειας Π. Αγγελόπουλου, διαχείριση Δήμος Φαλάνθου),
- το **Μουσείο Αλέξανδρου Παπαναστασίου** (ίδρυση – διαχείριση από τον Δήμο Λεβιδίου),
- το **Πολεμικό Μουσείο της Τρίπολης** (ίδρυση – διαχείριση Υπουργείο Εθνικής Άμυνας) και
- το **Εκκλησιαστικό Μουσείο Δημητσάνας** (ίδρυση – διαχείριση από τη Μητρόπολη Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως με χορηγία της οικογένειας Π. Αγγελόπουλου).

Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια και παρατηρείται η τάση αναζήτησης νέων τύπων μουσείων και στο Νομό Αρκαδίας σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του Νομού.

3.4 Τα Λαογραφικά Μουσεία – Συλλογές του Νομού Αρκαδίας

Η πλειονότητα των μουσείων στις Αρκαδίας είναι λαογραφικού περιεχομένου. Τα Λαογραφικά Μουσεία και Συλλογές του Νομού Αρκαδίας, είναι δεκαπέντε, βρίσκονται σε ολόκληρη την έκταση του νομού και αποτυπώνουν το ενδιαφέρον των τοπικών κοινωνιών για διατήρηση της ιστορικής μνήμης και παράδοσης των περιοχών τους.

Σημαντικά ωστόσο είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλά από αυτά. Όλα τα μουσεία παρουσιάζουν ελλείψεις ειδικευμένου προσωπικού. Τη λειτουργία τους αναλαμβάνουν οικειοθελώς οι κάτοικοι ή μέλη τοπικών συμβουλίων που έχουν

⁸⁰ Υπουργείο Πολιτισμού, On-line στην διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

συγκροτηθεί για το σκοπό αυτό. Πολλές φορές διακόπτεται η λειτουργία των μουσείων ή ανοίγουν εποχιακά κυρίως τους θερινούς μήνες, οπότε υπάρχει αυξημένη κίνηση λόγω τουριστικής περιόδου. Το **Λαογραφικό Μουσείο Κολλινών** στο Δήμο Σκυρίτιδας, η **Λαογραφική Συλλογή της Πιάνας** στο Δήμο Φαλάνθου είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της κατηγορίας. Τα περισσότερα από αυτά διοικούνται από ένα τοπικό σύλλογο ή είναι στη δικαιοδοσία διοικητικού συμβουλίου που ορίζει ο Δήμος της περιοχής τους. Προβλήματα επίσης εντοπίζονται σε ορισμένα τα οποία, αν και διαθέτουν μια άκρως ενδιαφέρουσα συλλογή, την εκθέτουν με τρόπο ακατάλληλο και ξεπερασμένο (για παράδειγμα, το Λαογραφικό Μουσείο στο Δήμο Βυτίνας και το Λαογραφικό Μουσείο Παρθενίου στο Δήμο Κορυθίου). Τα περισσότερα εκθέματα είναι αναρτημένα στους τοίχους, ενώ συχνά τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης (αργαλειοί, άροτρα) είναι βαμμένα με λούστρο προκειμένου να γυαλίζουν. Στο σύνολο των μουσείων αυτών δεν υπάρχουν κανόνες για τη σωστή λειτουργία ούτε γενικοί κανόνες προληπτικής συντήρησης. Τα λαογραφικά μουσεία της Αρκαδίας δεν ακολουθούν ένα συγκεκριμένο μοντέλο λειτουργίας. Η απουσία συγκεκριμένων χώρων ή κατάλληλων χώρων για τη στέγασή τους, (στεγάζονται σε χώρους ή και αίθουσες σχολείων) όπως για παράδειγμα συμβαίνει με το λαογραφικό μουσείο Βλαχορράφη (Δήμος Ηραίας) το οποίο στεγάζεται στο παλιό μονώροφο κτίριο του δημοτικού σχολείου, κάθε άλλο παρά σύγχρονο μουσειακό ίδρυμα θυμίζει. Λείπουν οι μονώσεις, ο κλιματισμός, η εγκατάσταση πυρασφάλειας και συναγερμού ακόμα και η ύπαρξη τουαλέτας.

Η συνήθης πρακτική στη δημιουργία αυτών των μουσείων είναι η σύσταση ενός συλλόγου που προσπαθεί να συγκεντρώσει αξιολογικό υλικό μέσα από αγορές, δωρεές ή παραχωρήσεις για ένα συγκεκριμένο διάστημα. Τα μέλη του συλλόγου δεν προχωρούν σε καμία αξιολόγηση του υλικού, αφού συγκεντρώνουν και εκθέτουν τα πάντα, χωρίς καν να έχουν τεκμηριώσει τη συλλογή τους. Τα εκθέματα καταγράφονται στοιχειωδώς σε κατάλογο χωρίς κανένα περαιτέρω διευκρινιστικό στοιχείο για την προέλευσή τους, την εποχή δημιουργίας τους ή την ιστορική τους αξία. Δεν τηρούνται αρχεία με πρωτόκολλα παράδοσης και παραλαβής ούτε φωτογραφικό αρχείο των αντικειμένων.

Αξιολογικό δείγμα λαογραφικού μουσείου στην Αρκαδία είναι το **Λαογραφικό Μουσείο Επισκοπής στο Δήμο Τεγέας**. Το Λαογραφικό Μουσείο της Επισκοπής έχει ιδρυθεί από τον Τεγεατικό Σύνδεσμο. Λειτουργεί κάτω από τη δική του εποπτεία

και χρηματοδότηση. Στεγάζεται σε έναν όροφο του παραδοσιακού διατηρητέου κτιρίου της παλιάς Οικοκυρικής Σχολής, ιδιοκτησίας του Τεγεατικού Συνδέσμου. Η λειτουργία του ξεκίνησε στις 21 Ιουλίου 1996 με πρωτοβουλία μιας ολιγομελούς ομάδας, μετά από προσωπική εκστρατεία διάσωσης αντικειμένων συναισθηματικής αξίας. Αρχικά, και πριν από την ίδρυση του μουσείου είχαν διοργανωθεί με επιτυχία δύο λαογραφικές εκθέσεις (1993 και 1994) οι οποίες ευαισθητοποίησαν πολλούς Τεγεάτες να παραχωρήσουν οικογενειακά παλαιά αντικείμενα.

Το Μουσείο ζωντανεύει τη νεότερη κληρονομιά της Τεγέας και της ευρύτερης περιοχής, με πλούσια συλλογή και άρτια παρουσίαση εκθεμάτων. Περιέχει ενδιαφέρουσες συλλογές παραδοσιακών υφαντών, κεντημάτων, ρούχων, τοπικών φορεσιών και φωτογραφιών από την περιοχή της Τεγέας, καθώς και αργαλειούς. Σε ειδικούς χώρους επίσης έχουν δημιουργηθεί αναπαραστάσεις παλιών εργαστηρίων, πεταλωτήριο, τσαγκάρικο, και σιδηρουργείο, όπως και χώρων παραδοσιακού σπιτιού (σάλα, κρεβατοκάμαρα και κουζίνα). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γυναικείες παραδοσιακές φορεσιές της Τεγέας. Σε άλλους χώρους τέλος εκτίθενται γεωργικά εργαλεία, σκεύη καθημερινής χρήσης, καταμεμημένα ανά επάγγελμα και λειτουργία της καθημερινής ζωής. Ξεχωρίζουν η ολυμπιακή δάδα της πρώτης Ολυμπιάδας, καθώς και δημιουργήματα των μαθητριών της Οικοκυρικής Σχολής Τεγέας. Το μουσείο είναι επισκέψιμο καθημερινά όλο το χρόνο.

Η πρακτική του Λαογραφικού Μουσείου της Τεγέας θα μπορούσε να είναι παράδειγμα για τα υπόλοιπα λαογραφικά μουσεία του νομού. Η αίσθηση που αποκομίζει ο επισκέπτης είναι η συγκρότηση και η οργάνωση τοπικού μουσείου με σύγχρονα κριτήρια μουσειακής λειτουργίας.

3.5 Μελέτες Περίπτωσης

Για να μπορέσουμε να εξαγάγουμε συμπεράσματα για τη μουσειακή πολιτική στην Αρκαδία χρήσιμο είναι να εμβαθύνουμε το πεδίο της μελέτης μας σε δύο κατηγορίες μουσείων.

- Στην πρώτη περίπτωση θα παρουσιάσουμε ένα μουσείο δημόσιου χαρακτήρα. Το **Αρχαιολογικό Μουσείο της Τρίπολης**, υπό την εποπτεία της 5^{ης} Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, είναι το μεγαλύτερο μουσείο του νομού. Βρίσκεται στο κέντρο της Τρίπολης και αποτελεί το κεντρικό μουσείο στο οποίο εκτίθενται αντικείμενα από όλες τις (σωστικές) ανασκαφές που έχουν

διενεργηθεί στο νομό τα τελευταία χρόνια. Παρότι ανήκει στον αποκλειστικό έλεγχο της 5^{ης} Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και κατά συνέπεια στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Πολιτισμού, παρουσιάζει σοβαρές ελλείψεις που δυσκολεύουν την εύρυθμη λειτουργία του. Εμβαθύνοντας στην ανάλυση των ελλείψεων του μουσείου και τα προβλήματα που παρουσιάζει είναι σημαντικό να δούμε κατά πόσο είναι εφαρμόσιμη και απαραίτητη η μουσειακή πολιτική με σύγχρονα κριτήρια για το σύνολο των περιφερειακών μουσείων, έτσι όπως το Υπουργείο Πολιτισμού έχει ορίσει στον τελευταίο αρχαιολογικό νόμο 3028/2002.

- Στην δεύτερη περίπτωση το αντικείμενο της μελέτης εστιάζεται σε ένα ιδιωτικό μουσείο της Αρκαδίας, το **Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα** που ανήκει σήμερα στο Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς (ΠΙΟΠ). Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης είναι έργο που συγχρηματοδοτήθηκε αρχικά από το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και το Πολιτιστικό Ίδρυμα της ΕΤΒΑ και αποτελεί βέλτιστη πρακτική ιδιωτικής πρωτοβουλίας στο χώρο των μουσείων. Η δημιουργία του μουσείου εντάχθηκε στον ευρύτερο σχεδιασμό ανάπλασης του Λούσιου ποταμού στην ορεινή Γορτυνία με στόχο την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής αξιοποιώντας το φυσικό και πολιτιστικό της απόθεμα. Η λειτουργία του Υπαίθριου Μουσείου Υδροκίνησης στα λίγα χρόνια λειτουργίας του, έχει ενισχύσει θεαματικά την τουριστική κίνηση στην περιοχή και αποτελεί έμπρακτη απόδειξη εφαρμογής της σύγχρονης μουσειολογικής θεωρίας, εφαρμόζοντας το μοντέλο αξιοποίησης της προβιομηχανικής κληρονομιάς (βλ. παραπάνω κεφ.1).

Μέσα από τη συγκριτική μελέτη των δύο μουσείων θα αποτυπωθούν οι ελλείψεις, αλλά και οι προοπτικές, που μπορούν να προκύψουν από την εφαρμογή σχεδιασμού μουσειακής πολιτικής στην Αρκαδία. Τα συμπεράσματα οδηγούν στον προβληματισμό του πώς πρέπει να εφαρμόζεται σήμερα η μουσειακή πολιτική στην περιφέρεια, τι πρέπει να κάνει το κράτος και ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα στην αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων.

3.5.1 Το Αρχαιολογικό Μουσείο Τρίπολης

Τα Αρχαιολογικό Μουσείο της Τρίπολης αποτελεί το επιστέγασμα της δημιουργίας αρχαιολογικών μουσείων στην Αρκαδία. Η λειτουργία του ξεκινά το

1986 (βλ. **σχετικά, δημόσια έγγραφα, Παράρτημα 2**), ύστερα από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα που χρειάστηκε για την οριστική παραχώρηση του κτηρίου. Στο νεοκλασικό, διατηρητέο κτίριο, έργο του Τσίλλερ, (απόφαση διατηρητέου ΦΕΚ 516/B/18-7-1986) όπου λειτουργεί σήμερα το μουσείο, στεγαζόταν το Παναρκαδικό Νοσοκομείο της Τρίπολης, δωρεά της Αναστασίας Δεμέστιχα. Με υπουργική απόφαση (Φ05Ε – 38 /22037/10/4/1981) οριζόταν η έγκριση δημιουργίας και λειτουργίας Παναρκαδικού Αρχαιολογικού Μουσείου στην Τρίπολη στο ακίνητο του Παναρκαδικού Γενικού Νοσοκομείου. Από την έγκριση μέχρι την οριστική λειτουργία του Μουσείου πέρασαν πέντε χρόνια. Με απόφαση της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΥΠΠΟ / ΑΡΧ / Α2 / Φ 21/ 62534/3669-20/12/1985) προς την 5^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ορίζεται η διάταξη των αντικειμένων στο νέο μουσείο βάσει των σχεδίων και της μελέτης που είχε στείλει 5^η Εφορεία προς έγκριση.

Στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Τρίπολης (εικόνα 1, Παράρτημα 1) είναι συγκεντρωμένα ευρήματα παλαιότερων και πρόσφατων ανασκαφών του αρκαδικού χώρου σε μία διαχρονική έκθεση περίπου 1000 τμ², κατανομημένη σε δύο ορόφους όμοιας κάτοψης. Η έκθεση αντικατοπτρίζει την πολιτιστική διαδρομή του ανθρώπου στην Αρκαδία από τα νεολιθικά έως τα πρώιμα βυζαντινά χρόνια. Η εκθεσιακή φιλοσοφία του Μουσείου Τρίπολης αντανακλά τις τάσεις και τις αντιλήψεις του παραδοσιακού – στατικού μουσείου των πρώτων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα, που προσπαθεί να ανασυνθέσει την πολιτιστική κληρονομιά χωρίς να προσεγγίζει τις ανάγκες του επισκέπτη και να επιδιώκει ένα άνοιγμα προς την κοινωνία. Διαπνέεται από παρατακτική αντίληψη, (εικόνα 2, Παράρτημα 1) παρωχημένη πλέον σήμερα, χωρίς επαρκή υπομνηματισμό και τεκμηρίωση των εκθεμάτων, τα οποία είναι οργανωμένα με χρονολογική σειρά και αποκομμένα από τα ανασκαφικά τους συμφραζόμενα.

Η έκθεση ξεκινά από τις νότιες αίθουσες του α΄ και β΄ ορόφου αντίστοιχα, στις οποίες εκτίθενται ευρήματα των ανασκαφών στο νεολιθικό οικισμό του Σακοβουνίου που χρονολογούνται στην 4^η και στις αρχές της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. Αποθηκευτικοί πίθοι, αγγεία καθημερινής χρήσης, εργαλεία από λίθο και κέρατα ελαφιών, λεπίδες πυριτόλιθου και οψιανού, σφονδύλια, πήλινα ειδώλια αποτελούμενα κατά κανόνα από ζεύγη μορφών και πήλινα ομοιώματα ζώων είναι οι σημαντικότερες κατηγορίες εκθεμάτων της αίθουσας αυτής. Την προϊστορική εποχή συμπληρώνει η πλούσια

συλλογή εκθεμάτων του μυκηναϊκού νεκροταφείου του Παλαιοκάστρου Γορτυνίας που χρονολογείται στα 1500-1050 π.Χ. και συνίσταται σε αγγεία τροχήλατα, διακοσμημένα με θέματα γεωμετρικά αλλά και εικονιστικά που αντιπροσωπεύουν ρυθμούς και εργαστήρια τοπικά αλλά και της ευρύτερης περιοχής, χάλκινα όπλα, ξίφη, μαχαίρια, αιχμές ακοντίων, πόρπες, περόνες, χρυσά ελάσματα και εμβλήματα του αξιώματος των νεκρών.

Η διαχρονική εξέλιξη του αρκαδικού πολιτισμού αποτυπώνεται στις βορειανατολική, βορειοδυτική και δυτική αίθουσα του α΄ και β΄ ορόφου αντίστοιχα με κεραμική και γλυπτική γεωμετρικών, αρχαϊκών, κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων, επιγραφές, ανάγλυφα, πήλινα ειδώλια, μεταλλικά σκεύη και αρχιτεκτονικά μέλη προερχόμενα από τα σημαντικότερα αρκαδικά ιερά και αρχαιολογικές θέσεις της Αρκαδίας. Σημαντική θέση κατέχουν εκθέματα που προέρχονται από τις ανασκαφές της Έπαυλης του Ηρώδου Αττικού στην Εύα Κυνουρίας, με τα οποία ο επισκέπτης ολοκληρώνει την επίσκεψή του στον αρκαδικό πολιτισμό. Ενδεικτικά αναφέρουμε μαρμάρινο tondo με παράσταση του Ηρακλή και της Αύγης, ανάγλυφη πλάκα με παράσταση επιφάνειας των θεών Απόλλωνα και Πάνα σε σκηνή θυσίας, ανάγλυφο με παράσταση Απόλλωνα και Μουσών, προτομές Ρωμαίων αυτοκρατόρων, εξαιρετα δείγματα ρωμαϊκής γλυπτικής που αποδεικνύουν τον συλλεκτικό και διακοσμητικό πλούτο της Έπαυλης του Ηρώδου Αττικού στην Εύα Κυνουρίας αλλά και τη σημασία της ολοκλήρωσης του έργου ανάδειξης και αναστήλωσής της.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο, παρόλο τον πλούτο που στεγάζει, παρουσιάζει σοβαρότατες ελλείψεις που δύσκολα θα του έδιναν το χαρακτηρισμό σύγχρονου μουσείου.

Καταρχήν υπάρχει χαμηλό ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών. Το μουσείο δεν διαθέτει οδηγό για τον επισκέπτη. Τα εκθέματα είναι διάσπαρτα στο χώρο και ταξινομημένα χωρίς δήλωση της ιστορικής συνέχειας. Η διάταξη που ακολουθείται είναι κυρίως κατά θεματικές ενότητες σύμφωνες με τις περιοχές που έχουν διενεργηθεί ανασκαφές. Στα περισσότερα εκθέματα δεν υπάρχει επαρκής υπομνηματισμός (εικόνα 3, Παράρτημα 1), στοιχείο που αφαιρεί την επικοινωνιακή διάστασή τους. Η άναρχη παρουσίαση των αντικειμένων με ανεπαρκή μουσειολογική προσέγγιση και η ομαδοποίησή τους με απουσία εκθεσιακών τεχνικών παρουσίασης και κατάλληλων ενημερωτικών εντύπων, δίνει αρχικά την αίσθηση του μουσείου που παραμένει στατικό στο χρόνο.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζεται σε ιστορικό διατηρητέο κτήριο της πόλης. Παρόλο που το κτήριο εξωτερικά είναι επιβλητικό και δίνει την εντύπωση συντηρημένου οικοδομήματος, εντούτοις στο εσωτερικό του εντοπίζονται προβλήματα. Το κτήριο παρουσιάζει βασικές ελλείψεις κτιριακών υποδομών και παρά τα χρόνια λειτουργίας του δεν έχει γίνει η παραμικρή παρέμβαση. Το μουσείο δεν διαθέτει σύστημα κλιματισμού και θέρμανσης με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αντίξοες συνθήκες για τους εργαζόμενους, αλλά και τους επισκέπτες. Για το λόγο αυτό η προσέλευση επισκεπτών (βλ. σχετικά παρακάτω) τους χειμερινούς μήνες είναι πολύ χαμηλή. Η έλλειψη κλιματισμού προκαλεί αλλεπάλληλες φθορές στα ίδια τα αντικείμενα. Πολύ συχνά παρατηρείται οξείδωση σε σιδερένια εκθέματα με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η άμεση συντήρησή τους. Επίσης μέσα στις προθήκες, καθώς επίσης και στους τοίχους, εντοπίζεται υγρασία που προκαλεί σταδιακά φθορά και καταστροφή στα εκθέματα. Πέρα από τον κλιματισμό και τη θέρμανση, η απουσία ηλεκτρονικού εξοπλισμού για την εξασφάλιση προληπτικών μέτρων αντιμετώπισης κινδύνων είναι εμφανής σε όλες τις αίθουσες του μουσείου. Η αρχιτεκτονική του κτηρίου (δύο όροφοι, πολλές σκάλες) επιβάλλει και τις ανάλογες υποδομές για επισκέπτες με ειδικές ανάγκες. Ωστόσο, δεν έχει αναληφθεί μέχρι σήμερα αντίστοιχη πρωτοβουλία, με αποτέλεσμα το μουσείο να μην είναι προσβάσιμο σε όλους τους επισκέπτες.

Το μουσείο δεν διαθέτει επαρκές ανθρώπινο δυναμικό. Σε καθημερινή βάση εργάζονται δέκα φύλακες (επτά πρωινού, τρεις βραδινού). Παρόλο που ο αριθμός του φυλακτικού προσωπικού κρίνεται ικανοποιητικός, ωστόσο, έντονη είναι η έλλειψη επιστημονικού προσωπικού. Το Αρχαιολογικό μουσείο της Τρίπολης διοικητικά ανήκει στην 5^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, η οποία με έδρα την Σπάρτη εποπτεύει δύο νομούς, την Αρκαδία και τη Λακωνία. Τα γραφεία της Εφορείας και όλο το επιστημονικό προσωπικό, αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες και συντηρητές έχουν μόνιμη έδρα τη Σπάρτη. Το σημαντικό είναι ότι με τον τελευταίο αρχαιολογικό νόμο (3028/2002) ορίζεται διαχωρισμός της Εφορείας σε δύο, μία για την Αρκαδία και μία για τη Λακωνία. Ωστόσο μέχρι σήμερα δεν έχει προχωρήσει η σύσταση και η στελέχωση της νέας Εφορείας με αποτέλεσμα η απουσία επιστημονικού προσωπικού να δυσχεραίνει την εξυπηρέτηση των επισκεπτών και την καθημερινή λειτουργία του μουσείου.

Η χρήση νέων τεχνολογιών στον εκθεσιακό χώρο του μουσείου είναι εντελώς ανύπαρκτη. Δεν υπάρχουν οπτικοακουστικά μέσα πληροφόρησης των επισκεπτών για να διευκολύνεται η ξενάγηση του κοινού στον χώρο του μουσείου. Το ρόλο του ξεναγού αναλαμβάνουν συνήθως οι φύλακες που προσπαθούν να δώσουν τον καλύτερο εαυτό τους για την εξυπηρέτηση του κοινού. Στο παρελθόν υπήρξαν σκέψεις για εγκατάσταση ηλεκτρονικών συστημάτων πληροφόρησης, αλλά δεν εφαρμόστηκαν ποτέ με την αιτιολογία της έλλειψης απαραίτητων πόρων.

Στο μουσείο της Τρίπολης δεν έχουν εφαρμοστεί εκπαιδευτικά προγράμματα για τους μαθητές και τα σχολεία της πόλης. Με τον τρόπο αυτό το μουσείο απομακρύνεται από τις ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και παραμένει απρόσιτο στο ευρύ κοινό. Η ανάγκη ενίσχυσης του επικοινωνιακού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα του κρίνεται επιτακτική, αν θεωρήσουμε, ότι αποτελεί το πρώτο πεδίο εισόδου και επαφής των μικρών ηλικιών με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους.

Το μουσείο δεν παρουσιάζει μεγάλη επισκεψιμότητα. Από τα επίσημα στοιχεία της Εφορείας προκύπτει ότι το μουσείο δέχεται περίπου δύο χιλιάδες επισκέπτες το χρόνο. Οι τιμές των εισιτηρίων είναι αυτές που έχει ορίσει το Υπουργείο Πολιτισμού και διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: ολόκληρο (2 ευρώ), μειωμένο (1 ευρώ) και ελεύθερας. Τα περισσότερα εισιτήρια είναι ελεύθερας κυρίως από επισκέψεις μαθητών ή φοιτητών στα πλαίσια εκδρομών που διοργανώνουν πανεπιστήμια. Ενδεικτικά το 2004 κόπηκαν 1753 εισιτήρια εκ των οποίων τα 1325 ήταν ελεύθερας, τα 116 μειωμένα και τα 312 ολόκληρα. Οι φύλακες του μουσείου υποστηρίζουν ότι η επισκεψιμότητα είναι μικρή, επειδή δεν υπάρχει στο μουσείο χώρος στάθμευσης και κατά συνέπεια είναι δύσκολη η πρόσβαση των σχολείων.

Ένας σοβαρός λόγος εγκατάλειψης του μουσείου έχει σχέση με τις διοικητικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο μουσείο τα τελευταία χρόνια. Η Εφορεία μέχρι το 2002 είχε τυπικά μόνο την έδρα στη Σπάρτη, επειδή ο προηγούμενος προϊστάμενος της Εφορείας είχε μεταφέρει όλες τις διοικητικές υπηρεσίες στο Μουσείο στην Τρίπολη. Μέχρι το διάστημα αυτό στο μουσείο υπήρχε το απαιτούμενο επιστημονικό προσωπικό και υπήρχε καλύτερη κάλυψη των αναγκών που παρουσίαζε το μουσείο. Η αλλαγή όμως στη διοίκηση της Εφορείας έφερε την πλήρη εγκατάλειψη του μουσείου. Η αναφορά αυτή γίνεται για να αντιληφτούμε τις μικρές, αλλά ουσιαστικές παραμέτρους, που μπορούν να οδηγήσουν σε αρνητικά αποτελέσματα την ομαλή λειτουργία ενός περιφερειακού μουσείου.

Η συνοπτική περιγραφή των ελλείψεων και προβλημάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου της Τρίπολης, αποδεικνύει το στατικό ρόλο του μουσείου στα είκοσι χρόνια λειτουργίας του. Το μουσείο αυτό, παρόλο που είναι το κεντρικό μουσείο του νομού, παρουσιάζει δείγματα εγκατάλειψης με συνέπεια να απομακρύνεται από τον κοινωνικό ιστό της πόλης και να «χάνεται» μέσα στο δύσκαμπτο μοντέλο λειτουργίας της Εφορείας όπου ανήκει. Στο μουσείο της Τρίπολης απουσιάζει ο σχεδιασμός και η εφαρμογή αναγκαίων παρεμβάσεων που θα ζωντανέψουν τη λειτουργία του και θα του προσδώσουν νέα διάσταση και δυναμική.

3.5.2 Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς (Π.Δ.903/1981 ΦΕΚ 230/Α) είναι κοινωφελές ίδρυμα, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (βλ. **σχετικά, δημόσια έγγραφα, Παράρτημα 2**). Αποτελεί τη συνέχεια του Πολιτιστικού Τεχνολογικού Ιδρύματος της ΕΤΒΑ (ΠΤΙ. ΕΤΒΑ) μετά την πώληση της ΕΤΒΑ στην Τράπεζα Πειραιώς το 2002. Το ίδρυμα λειτουργεί από το 1986, έχοντας ως άξονα δραστηριοτήτων τη διάσωση και ανάδειξη της παραδοσιακής τεχνολογίας και της βιομηχανικής αρχαιολογίας,⁸¹ τις οποίες υπηρετεί με τη δημιουργία θεματικών τεχνολογικών μουσείων, εκδόσεις, ερευνητικά προγράμματα, επιστημονικές εκδηλώσεις κλπ.

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς (στο εξής ΠΙΟΠ) οργανώνει και διαχειρίζεται ένα δίκτυο θεματικών μουσείων που μελετά, διασώζει και προβάλλει την ελληνική κληρονομιά και την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου μας⁸². Τα μουσεία αυτά αποτελούν πρότυπα για τη μέθοδο δημιουργίας μουσείων και προβάλλουν σε κάθε περίπτωση τον ειδικό χαρακτήρα της παραγωγής της περιοχής όπου βρίσκονται. Το Ίδρυμα επεξεργάστηκε και δημιούργησε ένα μοντέλο λειτουργίας του Δικτύου: έχει αναλάβει τη διοικητική, λογιστική και γραμματειακή κάλυψη των μουσείων του από το κέντρο (Αθήνα), ενώ συγχρόνως μεριμνά για τη συντήρηση, την άψογη λειτουργία και την προβολή τους, οργανώνοντας επί τόπου διάφορες εκδηλώσεις. Αυτό το μοντέλο λειτουργίας επιτυγχάνεται με την άμεση και αμέριστη συνεργασία της τοπικής κοινωνίας και όλων των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των περιφερειών της χώρας. Η Υπηρεσία Μουσείων του Π.Ι.Ο.Π.

⁸¹ Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς, On line στη διεύθυνση: <http://www.piorp.gr>

⁸² Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς (2004, 2)

έχει την ευθύνη της συνεχούς παρακολούθησης για την εύρυθμη λειτουργία και την έγκαιρη συντήρηση των μουσείων. Η ξεχωριστή ποιότητα του δικτύου διασφαλίζεται από τους εξής παράγοντες:

- τήρηση σύγχρονων μουσειολογικών προδιαγραφών για τη δημιουργία μουσείων τα οποία παρουσιάζουν επιστημονική αρτιότητα, ενώ ταυτόχρονα είναι περιεκτικά και ευχάριστα,
- σχολαστική συντήρηση,
- καθαρισμός και φύλαξη κατά τη λειτουργία τους,
- ανανέωση των συλλογών,
- εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων,
- καλά οργανωμένη γραμματειακή και λογιστική υποστήριξη.

Τα μουσεία που λειτουργούν μέχρι στιγμής από το Π.Ι.Ο.Π είναι:

1. Το **Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί** το οποίο λειτουργεί από το 1990,
2. Το **Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα** το οποίο λειτουργεί από το 1997,
3. Το **Μουσείο της Ελιάς και του Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη** το οποίο λειτουργεί από το 2002,
4. Το **Μουσείο Ελληνικών Μουσικών Οργάνων στη Θεσσαλονίκη**, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1997 (ιδρύθηκε από την Τράπεζα Μακεδονίας - Θράκης) και εντάχθηκε πρόσφατα στο δίκτυο Μουσείων του Π.Ι.Ο.Π..

Το Ίδρυμα επιδιώκει να εμπλουτίζει συνεχώς το δίκτυο με τη δημιουργία νέων μουσείων, αλλά και με τη συνεχή επιστημονική ενημέρωση των εκθετικών ενοτήτων των μουσείων που ήδη λειτουργούν⁸³. Έχει ήδη δρομολογηθεί η κατασκευή του Μουσείου Μαρμαροτεχνίας στον Πύργο της Τήνου, καθώς και η ένταξη στο Γ΄ ΚΠΣ του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Πελοποννήσου του Μουσείου Παραδοσιακών Επαγγελμάτων και Περιβάλλοντος στην Στυμφαλία.

⁸³ Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς (2004, 10)

Αυτό το συνεχώς επεκτεινόμενο Δίκτυο Μουσείων αποτελεί μία μοναδική, μεγάλης κλίμακας πολιτιστική παρέμβαση. Στόχος του Ιδρύματος είναι να μεταδώσει μέσω αυτού του δικτύου μία άλλη αντίληψη για τη δραστηριότητα και την ενίσχυση της περιφέρειας. Τα μουσεία αυτά φιλοδοξούν να αποτελέσουν τόπο συνάντησης και σημείο αναφοράς των τοπικών κοινωνιών, και ιδιαίτερα της νεολαίας.

Το **Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στην Δημητσάνα** (στο εξής ΥΜΥ) είναι έργο συγχρηματοδότησης από το Β΄ ΚΠΣ της Περιφέρειας Πελοποννήσου (βλ. σχετικά παραπάνω) και από το Πολιτιστικό Ίδρυμα της ΕΤΒΑ, νυν Πειραιώς. Η δημιουργία του μουσείου εντάχθηκε στο πλαίσιο αξιοποίησης της χαράδρας του Λούσιου ποταμού και της πολιτιστικής ανάπτυξης της ορεινής Γορτυνίας. Στόχος του έργου ήταν και παραμένει η δημιουργία ισχυρού, καινοτομικού πόλου έλξης για την ανάπτυξη του περιηγητισμού στην ορεινή Αρκαδία, περιοχής πλούσιας σε τεχνικά και καλλιτεχνικά μνημεία (αρχαιότητες, μονές, ναούς) και φυσικές ομορφιές. Η πορεία πραγμάτωσης του έργου υπήρξε χρονοβόρα (κυρίως λόγω των τοπικών αντιδράσεων και των μακροχρόνιων απαλλοτριωτικών διαδικασιών) και δυσχερής λόγω της απουσίας, σε εθνική κλίμακα, πείρας για τη δημιουργία υπαίθριων μουσείων. Η έλλειψη ειδικών, η πενιχρότητα σχετικής βιβλιογραφίας, η περιορισμένη γνώση ανακατασκευής υδρομυλικών μηχανισμών για ιστορικής σημασίας μηχανισμούς όπως οι μπαρουτόμυλοι αποτέλεσαν ανασταλτικό παράγοντα στο ξεκίνημα του έργου.

Το ΥΜΥ είναι ένα υπαίθριο μουσείο με ιστορικό, τεχνολογικό και οικολογικό περιεχόμενο⁸⁴. Το ΥΜΥ ως μουσείο προωθεί και αξιοποιεί την έρευνα, απογράφει, διασώζει πολιτιστικά τεκμήρια της περιφέρειας και κοινοποιεί συμπεράσματα στο ευρύτερο κοινό, ελληνικό και ξένο, με τις εκθέσεις του και τις εκδόσεις του. Ως υπαίθριο μουσείο αξιοποιεί παράλληλα προς τις ιστορικές μνήμες και μνημεία της περιοχής, τα φυσικά κεφάλαια της περιοχής: τοπίο και νερό. Ο ιστορικός χαρακτήρας του μουσείου εισάγει συνοπτικά στην πολιτιστική παράδοση της Αρκαδίας και της Γορτυνίας και αναλύει τη σημασία της τοπικής ιστορίας. Το μουσείο ως τεχνολογικό παρουσιάζει την πλούσια τεχνική παράδοση της επαρχίας και της περιοχής (βυρσοδεψία, μεταλλοτεχνία) και ειδικά την υδροκίνηση και τις ποικίλες μορφές εφαρμογής της. Υπενθυμίζει, συνδέει, συσχετίζει τη σημαντική προβημιοχανική παράδοση της περιφέρειας με την προσφορά της στην βιομηχανία και τη εθνική

⁸⁴ Παπαδόπουλος (1992, 23-24)

οικονομία. Διδάσκει συστηματικά την αξία της τεχνικής και τη σημασία της εργασίας. Ως μουσείο με οικολογικό περιεχόμενο το ΥΜΥ αναδεικνύει τη σημασία του νερού για τη ζωή γενικά ως ήπια μορφή ενέργειας κατά τη διάρκεια της προβιομηχανικής περιόδου και, παράλληλα, προβάλλει τη σημασία του φυσικού στοιχείου (χλωρίδας και πανίδας) το οποίο πλαισιώνει τα κτίσματα του μουσείου.

Η απήχηση του ΥΜΥ είναι ήδη μεγάλη σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εφόσον προσελκύει περίπου 45.000 επισκέπτες το χρόνο⁸⁵. Το 1999 διακρίθηκε από την Europa Nostra για την επιτυχή αποκατάσταση των υδροκίνητων συγκροτημάτων του. Το 2000 αδελφοποιήθηκε με το Musée de L' Eau et la Fontaine του Βελγίου, στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Στις αρχές του 2003 η Association Européenne pour L' Information sur le Développement Local (AEIDL) συμπεριέλαβε του ΥΜΥ στο φυλλάδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τα 27 πιο επιτυχημένα έργα που συγχρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση στην Ελλάδα.

Το ΥΜΥ κατέχει σήμερα έκταση 1900 μ². (εικόνα 4, Παράρτημα 1) αμέσως κάτω από το ήδη διαμορφωμένο πλάτωμα του Αϊ-Γιάννη Δημητσάνας (ορεινή Γορτυνία). Η πρόσβαση σε αυτό εξυπηρετείται από ασφαλτοστρωμένο δρόμο. Ο αρχικός χώρος έχει περιφραχθεί. Η περίφραξή του θα ολοκληρωθεί με επέκταση της στα όρια των νεοαποκτηθέντων τμημάτων. Το Πολιτιστικό Ίδρυμα της ΕΤΒΑ επέλεξε το 1987 τα τρία κτίσματα, (ο αλευρόμυλος-νεροτριβή που ήταν ερειπωμένος, ο μπαρουτόμυλος που είχε στοιχειωδώς αποκατασταθεί πριν 30 χρόνια και το βυρσοδεψείο που ήταν γκρεμισμένο), που βρίσκονται αμέσως κάτω από το πλάτωμα του Κεφαλαριού του Αϊ-Γιάννη για να δημιουργηθεί ένα Υπαίθριο Μουσείο της Υδροκίνησης, με σκοπό να αναπαρασταθεί, αφού δεν γίνεται να αναστηθεί, η ζωή στο φαράγγι. Σύγχρονες μουσειολογικές μέθοδοι (κείμενα, φωτογραφίες, σχέδια, βιντεοταινίες κ.α.)⁸⁶ έρχονται να υπηρετήσουν αυτό τον σκοπό, να συμβάλλουν μέσα από ένα ζωντανό μουσείο στη γνώση και την κατανόηση της τεχνολογίας και του τρόπου παραγωγής και να τεκμηριώσουν τη μακρά διάρκεια των παραδοσιακών κοινωνιών του τόπου μας.

Ο βαθμός της επέμβασης έπρεπε να είναι περιορισμένος για να αποφευχθούν εξωραϊσμοί και ψευδορομαντισμοί (εικόνα 10, Παράρτημα 1). Διατηρήθηκε η

⁸⁵ Πελοπόννησος Εξπρές (2004, 26)

⁸⁶ Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Συνοπτικός Οδηγός (1997,6)

βλάβηση, το χώμα, το λιθόστρωτο για να μην αλλοιωθεί το φυσικό περιβάλλον. Οι προσπελάσεις όμως διαπλατύνθηκαν, όπου ήταν απαραίτητο, για την ασφαλή και άνετη μετακίνηση των επισκεπτών του μουσείου. Οι επεμβάσεις στα κελύφη των κτιρίων έγιναν με σεβασμό, ώστε να διασωθούν τα πολύτιμα στοιχεία της αρχιτεκτονικής των κτισμάτων. Καταβλήθηκε λοιπόν σημαντική προσπάθεια ώστε οι αναστηλωτικές εργασίες να μην αλλοιώσουν την αρχική μορφή, αλλά και τις μετέπειτα φάσεις των κτιρίων και των εξοπλισμό τους, ώστε αυτές να είναι αναγνώσιμες από το σημερινό επισκέπτη.

Οι νέες κατασκευές (η αποθήκη, η στέρνα, τα κιόσκια, η κρήνη, τα άνδρα με τα κάγκελα προστασίας) εντάχθηκαν στο χώρο διαφοροποιούμενες διακριτικά από τις παλιές ως προς την κατασκευή τους. Τον επισκέπτη στην πορεία του τον συνοδεύει ένα ρυάκι που ξεκινά από τη στέρνα, δίπλα στο σύγχρονο **κιόσκι Α**, όπου εκτίθενται οι χάρτες της περιοχής και παρουσιάζεται μία πρώτη ενημέρωση για το μουσείο. Το κιόσκι Α είναι ανοιχτό στις δύο όψεις του, προσφέρει στον επισκέπτη κατατοπιστική εισαγωγή στην πολιτισμική ιστορία της Αρκαδίας γενικά και της Γορτυνίας ειδικά με στόχο την ανάδειξη του πλούτου τους και την ένταξη του μουσείου στις προσφερόμενες γύρω περιηγήσεις. Η διαδρομή συνεχίζεται προς το κτίριο του αλευρόμυλου, που στεγάζει στον κυρίως χώρο του ένα μύλο και μία νεροτριβή, και προς την κατοικία του μυλωνά. Μέσα στο χώρο του εργαστηρίου σχέδια και κείμενα επεξηγούν τον τρόπο κατασκευής και λειτουργίας των υδροκίνητων μηχανισμών με οριζόντια ή όρθια φτερωτή. Αναφέρονται στην διαδικασία μεταποίησης από τον καρπό στο αλεσμένο προϊόν και επεξηγούν την χρησιμότητα της νεροτριβής στην υφαντική.

Στο δωματιάκι με το τζάκι που στέγαζε την **κατοικία του μυλωνά** μπορεί κανείς να φανταστεί τη στρωμνή που σπηνόταν κάθε βράδυ στο πατάρι για να κοιμηθεί παραταγμένη η κατά κανόνα πολυμελής οικογένεια του μυλωνά. Οι γκραβούρες που εκτίθενται στο χώρο του ισογείου εκφράζουν τον εντυπωσιασμό των ξένων περιηγητών από το αρκαδικό τοπίο.

Τα ερείπια των βυρσοδεψίων⁸⁷ κάτω από τον εξώστη του μυλωνά καθαρίστηκαν και στερεώθηκαν μαζί με τις λίμπες τους. Σε αυτό το σημείο ο επισκέπτης μπορεί να διαπιστώσει ότι, παρά την εγκατάλειψη που οδήγησε στην

⁸⁷ Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Συνοπτικός Οδηγός (1997,8)

κατάρρευση του δίδυμου βυρσοδεψίου, οι ασβεσταριές, οι πέτρες σύνθλιψης, οι στέρνες, οι λίμπες είναι όπως τις άφησαν οι τελευταίοι τεχνίτες στη δεκαετία του '50. Η επίσκεψη στο αποκατεστημένο βυρσοδεψείο, που βρίσκεται χαμηλότερα, δια φωτίζει τον επισκέπτη για τη λειτουργία του.

Έξω από το μύλο, μπροστά από την αυλή του βυρσοδεψείου, κατασκευάστηκε ένα πρόχειρο στέγαστρο όπως αυτό που προφύλασσε το ρακοκάζανο που στηνόταν κατά περιόδους και ύστερα από σχετική άδεια για την παραγωγή ρακής. Ο πρόχειρος χαρακτήρας του στεγάστρου οφείλεται στην ολιγόμηρη διάρκεια της εργασίας αυτής.

Ακριβώς απέναντι βρίσκεται ένα διώροφο κτίσμα κάτω το παχνί και πάνω η κατοικία του βυρσοδέψη, που διατηρεί τα αρχικά μορφολογικά της στοιχεία. Ένα τζάκι ζέσταινε το μονόχωρο κτίσμα που στεγάζει σήμερα τα γραφεία του Μουσείου.

Δίπλα σε χαμηλότερη στάθμη, βρίσκεται το **βυρσοδεψείο**. Το κτήριο αυτό, επειδή πρόσφατα καταστράφηκε ολοκληρωτικά, ξαναχτίστηκε από την αρχή. Στο εσωτερικό έχουν αποκατασταθεί όλες οι εργαστηριακές του εγκαταστάσεις και οι σχετικές διαδικασίες που λάμβαναν χώρα σε αυτές και σχολιάζονται αναλυτικά. Οι εκθετικές μονάδες αναφέρονται στην ιστορία και τις χρήσεις του δέρματος αλλά και τις φάσεις επεξεργασίας του, ενώ μια βιντεοταινία συμπληρώνει τις γνώσεις του επισκέπτη.

Απέναντι από το βυρσοδεψείο κατασκευάστηκε το **κιόσκι Β**, όπου βρίσκονται οι χώροι υγιεινής του μουσείου (W.C.). Πιο πάνω έχει διαμορφωθεί ένα πλάτωμα με υπαίθρια καθίσματα και κρήνη για να ξεκουράζεται και να απολαμβάνει ο επισκέπτης την ωραία του εμπειρία στο ΥΜΥ. Ακολουθώντας το λιθόστρωτο, φτάνει κανείς πρώτα σε ένα πλάτωμα, όπου διαμορφώνεται μια φυσική δεξαμενή που δεχόταν τα νερά από την υπερχειλίση της κρέμασης και στην συνέχεια στον μπαρουτόμυλο.

Το κτίσμα αυτό ήταν αλευρόμυλος με οριζόντια φτερωτή και μετασκευάστηκε σε **μπαρουτόμυλο** με όρθια φτερωτή, όταν στη δεκαετία του '60 επιχειρήθηκε εδώ η εγκατάσταση ενός αντιγράφου του μηχανισμού ενός μπαρουτόμυλου με κοπάνια. Στην αποκατάσταση του ανατολικού τοίχου του κτηρίου είναι εμφανή τα ίχνη των δύο οικοδομικών φάσεων. Ο τύπος του μπαρουτόμυλου με κοπάνια που λειτουργεί σήμερα μετά την προσεκτική αποκατάστασή του χρησιμοποιήθηκε στη Δημητσάνα

κατά την Επανάσταση του 1821 και ως τις αρχές του αιώνα μας. Τότε αντικαταστάθηκε από έναν άλλο μηχανισμό με κωνική πέτρα που συναντάμε ακόμη στα εγκαταλελειμμένα μπαρουτάδικα του Λουσίου. Οι εκθετικές επιφάνειες πληροφορούν τον επισκέπτη για τις φάσεις παραγωγής και την επεξεργασία της μπαρούτης, αλλά για τη σημασία αυτής της παραγωγής κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα. Η μουσειοδιδασκτική πληροφόρηση συμπληρώνεται από τη σχετική βιντεοταινία που προβάλλεται μέσα στον μπαρουτόμυλο.

Το ΥΜΥ αποτελεί βέλτιστη πρακτική δημιουργίας-λειτουργίας μουσείου της προ-βιομηχανικής περιόδου στην χώρα μας. Το κυρίαρχο στοιχείο στην περίπτωση του ΥΜΥ είναι το νερό. Ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει την πορεία του από την πηγή του Αϊ – Γιάννη (μέσα από ανοικτά ή υπόγεια κανάλια ή τα ξύλινα κανάλια) στα κτήρια όπου χρησιμοποιείται ως πηγή ενέργειας (μύλος, μπαρουτόμυλος) ή ως μέσο επεξεργασίας (βυρσοδεψείο) και από εκεί ακόμα χαμηλότερα στους αγρούς που χρησιμεύει μόνο για ύδρευση. Ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται τη σημασία της διαφοράς του ύψους, της ταχύτητας και της ποσότητας του νερού. Το νερό μετατρέπεται σε ενέργεια από ευθύγραμμη κινητική σε κυκλική (αλευρόμυλος) και αμέσως μετά σε παλινδρομική, (μπαρουτόμυλος) δίνοντας να καταλάβουμε τη σημασία του ως βασικής για τον προβιομηχανικό πολιτισμό (ήπιας μορφής) ενέργειας.

Το μουσειολογικό πρόγραμμα του ΥΜΥ οργανώνει το χώρο, τα εκθέματα, το μήνυμα του μουσείου επιλέγοντας και ανασυνθέτοντας το διαθέσιμο υλικό της προβιομηχανικής περιόδου. Συνδέει τις τεχνικές που αποτελούν το θέμα της έκθεσης με την οικονομική, κοινωνική και πνευματική ζωή της κοινότητας δημιουργώντας την ιστορική εικόνα μιας εποχής μέσα στη διάρκεια του χρόνου. Το μουσειολογικό πρόγραμμα περιλαμβάνει όλες τις επεμβάσεις που έγιναν για τον εξοπλισμό του μουσείου. Ύστερα από έρευνα ανακατασκευάστηκαν οι μηχανισμοί του αλευρόμυλου και του μπαρουτόμυλου και τοποθετήθηκαν στις ίδιες θέσεις που υπήρχαν και οι παλιοί μηχανισμοί. Ειδικότερα για την μπαρουτομηχανή η έρευνα επεκτάθηκε στην δυτική Ευρώπη, γιατί στον ελλαδικό χώρο δεν σωζόταν καμία παρόμοια με φτερωτή και κοπάνια. Η νεροτριβή ανακατασκευάστηκε, όπως επίσης και οι εγκαταστάσεις του βυρσοδεψείου (λίμπες, ασβεσταριές, κρεμάλες). Στον υπαίθριο χώρο κατασκευάστηκε ελαφρό στέγαστρο στο οποίο στεγάστηκε το ρακοκάζανο, όπως επίσης ανακατασκευάστηκε και ο πύργος του υδραγωγείου που

είχε καταρρεύσει. Στα πλαίσια του μουσειολογικού προγράμματος δημιουργήθηκε σειρά από ενημερωτικές πινακίδες, οι οποίες πληροφορούν το κοινό για τους παραδοσιακούς τρόπους λειτουργίας των εγκαταστάσεων, παρέχουν πληροφορίες για τους μηχανισμούς, αλλά και τη γενικότερη ζωή στην περίοδο της προβιομηχανικής κοινωνίας της περιοχής. Το μουσειολογικό πρόγραμμα ενισχύεται με την παραγωγή τριών βιντεοταινιών που προβάλλονται στα κτίσματα του μουσείου με περιεχόμενο τον αλευρόμυλο, την βυρσοδεψία και την παραγωγή μπαρούτης αντίστοιχα. Τέλος εκδόθηκε μια σειρά από μονογραφίες σχετικές με την υδροκίνηση, την παρασκευή μπαρούτης και την βυρσοδεψία.

Τα κτίρια μέσα στο χώρο του ΥΜΥ είναι περισσότερο μνήμη και λιγότερο μνημεία, δεν υπάρχουν έργα τέχνης ούτε αρχαιολογικοί θησαυροί, αλλά τεκμήρια της τεχνικής και της καθημερινότητας γύρω από αυτά. Το ότι η ιστορία σημάδεψε ένα από αυτά (μπαρουτόμυλο – άμεσα συνδεδεμένο με την επανάσταση του 1821) δεν αλλάζει τον τρόπο μουσειολογικής αξιολόγησής τους. Αυτό που έχει πετύχει το ΥΜΥ είναι η πιστή αποκατάσταση των μηχανών και η διατήρησή τους στο φυσικό περιβάλλον με τις λιγότερες δυνατές αλλά αναπόφευκτες αλλαγές που υπαγορεύει η νέα τους χρήση. Χαρακτηριστικό των κτιρίων είναι η απλότητα της κατασκευής, οι μικρές διαστάσεις και ουσιαστικά ο ημι-υπαίθριος χαρακτήρας τους που υπαγορεύεται από τη χρήση τους και συνεπάγεται την αδυναμία κλιματισμού τους (υψηλή υγρασία όλο το χρόνο και δριμύ ψύχος στη διάρκεια του χειμώνα). Το κύριο ενδιαφέρον είναι οι προβιομηχανικοί ξύλινοι μηχανισμοί και η πληροφόρηση που μπορεί να παρασχεθεί από αυτούς.

Η διδακτική παρουσίαση της έκθεσης με πινακίδες (κείμενα, φωτογραφίες, σχέδια και χάρτες - εικόνες 5, 7, 8, 9 Παράρτημα 1) πλαισιωμένες από τα διαθέσιμα υλικά τεκμήρια κάνει την έκθεση εύκολα προσιτή για αυτούς που θέλουν να τη μελετήσουν. Επίσης, η χρήση των νέων τεχνολογιών, κυρίως το οπτικοακουστικό μέσο της βιντεοταινίας, παρέχει ζωντανά τις απαραίτητες για την κατανόηση του κτιρίου και της σημασίας του πληροφορίες. Οι βιντεοταινίες εναλλάσσονται με ελληνικό ή αγγλικό σχολιασμό, εμπλουτίζονται ως πρόγραμμα με την παρεμβολή άλλης ή άλλων με συγγενή θέματα και πωλούνται στο πωλητήριο του μουσείου. Η προβολή τους στο χώρο γίνεται σε μια οθόνη κατάλληλα τοποθετημένη ψηλά ώστε να μην διαταράσσεται ο υπόλοιπος χώρος και έτσι είναι εύκολα ορατή από τους περισσότερους επισκέπτες. Η οργάνωση της έκθεσης στο επίπεδο της προσφοράς

διδασκαλίας έργου και του αισθητικού σχεδιασμού, λαμβάνει υπόψη της τη μη εξοικείωση του κοινού με αντίστοιχα θέματα (τις περισσότερες φορές ο επισκέπτης δεν γνωρίζει την φιλοσοφία του μουσείου) και δίνει την αίσθηση ότι δεν είναι πολύ φορτωμένη.

Ο υπαίθριος χώρος αξιοποιείται για αισθητικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς. Περιλαμβάνει στο μόνιμο λειτουργικό του εξοπλισμό στοιχεία κατατοπιστικά (πινακίδες, κ.ά) και κατασκευές που εξυπηρετούν τον επισκέπτη: κορμοί – καθίσματα προσφέρουν τη δυνατότητα παραμονής, πάγκοι και τραπέζια, καλάθια απορριμμάτων. Ο εκθετικός εξοπλισμός του χώρου διακρίνεται σε σταθερά (πινακίδες, εικόνα 6, Παράρτημα 1) και κινητά διευκρινιστικά αντικείμενα (πινακίδες που μπορούν να αποσυρθούν για φύλαξη σε περίπτωση κακοκαιρίας). Το νερό και το πράσινο του χώρου στοιχειοθετούν το ευχάριστο πλαίσιο.

Η όλη οργάνωση του μουσείου έχει πετύχει το στόχο που δεν είναι άλλος από το ευρύ κοινό. Το κοινό του μουσείου ποικίλει (τουρίστες, σωματεία, εκδρομείς της ορεινής Γορτυνίας, σχολεία). Το μουσείο παρουσιάζει αυξημένη **επισκεψιμότητα** τα τελευταία χρόνια. Ενδεικτικά το 2000 δέχτηκε 22.090 επισκέπτες, ενώ το 2004 έφτασε τους 45.599 επισκέπτες. Από το σύνολο των επισκεπτών αυτών οι 15.407 είχαν εισιτήρια ελευθέρως από τα οποία 8.645 αντιστοιχούν σε σχολικές ομάδες, 170 σχολεία /σχολές. Οι τιμές των εισιτηρίων είναι 1,5 ευρώ το κανονικό 0,75 ευρώ το μειωμένο. Η πολιτική που ακολουθεί το ΠΙΟΠ με τα εισιτήρια είναι ίδια με αυτήν του Υπουργείου Πολιτισμού με πρόσθετη παροχή προς τους κατοίκους της Δημητσάνας συμπεριλαμβανομένων και αυτών που κατάγονται από αυτή, την ελεύθερή τους πρόσβαση. Το μουσείο ακολουθεί συγκεκριμένο πρόγραμμα λειτουργίας: είναι κλειστό κάθε Τρίτη και τις αργίες (1η Ιανουαρίου, Μ. Παρασκευή (μέχρι 12.00'), Κυριακή του Πάσχα, 1η Μαΐου, 7 Ιουλίου (εορτή πολιούχου Αγίας Κυριακής της Δημητσάνας), 15 Αυγούστου, 25-26 Δεκεμβρίου). Επίσης, έχει καθιερώσει ημέρες ελεύθερης εισόδου: 18 Μαΐου (Διεθνής ημέρα μουσείων), 5 Ιουνίου (Παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος), τελευταίο Σαββατοκύριακο Σεπτεμβρίου (Ευρωπαϊκές ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς).

Το ΥΜΥ λειτουργεί με τρεις φύλακες και μία καθαρίστρια. Οι φύλακες είναι υπεύθυνοι και για τις επιδεικτικές δραστηριότητες του μουσείου, δηλαδή θέτουν σε κίνηση τους μηχανισμούς, επεξηγούν τη διαδικασία λειτουργίας των μηχανημάτων και παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες στους επισκέπτες. Το μουσείο παρόλα αυτά δεν

διαθέτει στο χώρο επιστημονικό προσωπικό, πράγμα που αποτελεί μειονέκτημα. Βέβαια η ύπαρξη επιστημονικού προσωπικού δεν έχει κριθεί αναγκαία από την μέχρι τώρα λειτουργία του.

Στο ΥΜΥ δίνεται έμφαση στα **εκπαιδευτικά προγράμματα**, τα οποία ξεκίνησαν το 2000. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΥΜΥ, με την επιμέλεια του ΠΙΟΠ, στοχεύει να δημιουργηθεί ένας ζωντανός δεσμός, ένα δίκτυο σχολείων-μουσείου, γεγονός το οποίο ενισχύεται από το ότι το μουσείο βρίσκεται στην ελληνική επαρχία. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΥΜΥ (**βλ. σχετικά Παράρτημα 3**) έχει τίτλο *Με την δύναμη του νερού*. Ο φάκελος του προγράμματος περιλαμβάνει έντυπα για τον εκπαιδευτικό, με πληροφοριακό υλικό και προτάσεις δραστηριοτήτων. Επίσης υπάρχει έντυπο υλικό για τους μαθητές καθώς και ο πολιτιστικός χάρτης της Αρκαδίας και μία βιντεοταινία με θέμα το Λούσιο Ποταμό. Το θέμα του προγράμματος είναι η χρήση της υδροκίνησης στην παραδοσιακή ελληνική κοινωνία (νεροτριβή, αλευρόμυλος, βυρσοδεψείο, μπαρουτόμυλος). Πρόκειται για φάκελο που απευθύνεται στον εκπαιδευτικό και του επιτρέπει να οργανώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την επίσκεψη της σχολικής ομάδας στο μουσείο: προσφέρει συνοπτικές πληροφορίες για την ενημέρωσή του, καθώς και προτάσεις για δραστηριότητες των μαθητών πριν, κατά και μετά την επίσκεψη στο μουσείο. Ο φάκελος δεν στέκεται μόνο στις δράσεις που παρουσιάζει το μουσείο, αλλά προσπαθεί να εντάξει τον μαθητή στον ευρύτερο προβληματισμό του προβιομηχανικού πολιτισμού.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στη βιωματική σχέση των παιδιών με τα εργαλεία, τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες του τεχνικού πολιτισμού, θέματα τα οποία κατέχουν μέχρι σήμερα δευτερεύουσα θέση στον χώρο της εκπαίδευσης. Τα παιδιά μπορούν να πραγματοποιήσουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα μέσα στα αποκαταστημένα εργαστήρια και να έχουν μια ζωντανή, βιωματική σχέση με το χώρο και τους μηχανισμούς, οι οποίοι τίθενται σε λειτουργία κατά την επίσκεψή τους. Στο χώρο του βυρσοδεψείου και του μπαρουτόμυλου προβάλλονται επίσης σχετικές εκπαιδευτικές ταινίες. Το πρόγραμμα απευθύνεται στους μαθητές της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και διανέμεται δωρεάν στα σχολεία μετά από την εκδήλωση του ενδιαφέροντος τους για επίσκεψη στο μουσείο. Αν κρίνουμε από τα στοιχεία επισκεψιμότητας του 2004, όπου το ΥΜΥ δέχτηκε 170 σχολεία – σχολές, τότε μπορούμε να καταλάβουμε τη σημασία του συγκεκριμένου προγράμματος.

Το ΥΜΥ διαθέτει άρτιο για τη φύση του μουσείου πωλητήριο. Η σπανιότητα της ελληνικής βιβλιογραφίας για τα βασικά θέματα που απασχολούν το ΥΜΥ (νερό, ήπιες μορφές ενέργειας κλπ) καλύπτεται με σειρά εκδόσεων που συμπληρώνει το κενό της έρευνας στον τομέα της προβιομηχανικής τεχνολογίας και ιστορίας. Το πωλητήριο μεταξύ άλλων διαθέτει: το συνοπτικό οδηγό του ΥΜΥ, βιβλία ερμηνευτικά για το κάθε είδος προβιομηχανικής τεχνικής (*Η προβιομηχανική Βυρσοδεψία στην Ελλάδα, Μπαρούτι- Μπαρουτόμυλοι και ο αγώνας του '21, Η υδροκίνηση στην Προβιομηχανική Ελλάδα*), καθώς και αναμνηστικές κάρτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πωλητήριο διατίθενται βιντεοταινίες και CD ROM που βοηθούν ακόμα περισσότερο την προσέγγιση του επισκέπτη με την ατμόσφαιρα του μουσείου. *Ο Πολιτιστικός χάρτης της Αρκαδίας και ο Πεζοπορικός και Πολιτισμικός χάρτης της περιοχής του Λούσιου Ποταμού* αποδεικνύουν την πρόθεση του ΠΙΟΠ να εντάξει την συμβολή του ΥΜΥ στην ευρύτερη οικονομική ανάκαμψη της ορεινής Γορτυνίας. Όλα τα βιβλία, οι οδηγοί και το οπτικοακουστικό υλικό είναι γραμμένα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.

Το ΥΜΥ από τη μέχρι σήμερα πορεία της λειτουργίας του φαίνεται να έχει πετύχει τους στόχους του. Η δημιουργία του μουσείου κατάφερε να διαφυλάξει την ιστορική μνήμη για μια περίοδο της ιστορίας του τόπου μας της προβιομηχανικής κοινωνίας αλλά και να πετύχει παρέμβαση ήπιας μορφής τουριστικής ανάπτυξης σε μία φθίνουσα και ερημωμένη περιοχή, την ορεινή Γορτυνία, μέσα από την προώθηση του μοντέλου του πολιτιστικού τουρισμού. Άλλωστε, η δημιουργία του μουσείου είχε ενταχθεί στο πρόγραμμα αξιοποίησης της χαράδρας του Λούσιου Ποταμού που κύριο στόχο είχε την αναζωογόνηση της ευρύτερης περιοχής. Το ΥΜΥ σήμερα είναι ενταγμένο μέσα στο σύνολο του δικτύου δράσεων αξιοποίησης της ευρύτερης περιοχής (δίκτυο διαδρομών, μορφές εναλλακτικού τουρισμού, περιηγήσεις στα μοναστήρια της Δημητσάνας) και αποτελεί πρόσφορο οικονομικό πόρο για το σύνολο της περιοχής.

Κεφάλαιο 4

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Τα μουσεία του Νομού Αρκαδίας αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα των μουσείων, μικρών και μεγάλων, δημόσιων και ιδιωτικών, που λειτουργούν στο σύνολο της περιφέρειας και η ύπαρξή τους είναι άγνωστη στο ευρύ κοινό.

Η οργανωτική δομή του Αρχαιολογικού Μουσείου της Τρίπολης εξαρτάται άμεσα από το Υπουργείο Πολιτισμού, αρμόδιο κρατικού φορέα μουσειακής διαχείρισης, και διακρίνεται από κρατικισμό και γραφειοκρατικό τρόπο λειτουργίας. Το μουσείο, ενσωματωμένο στην Τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων, αδυνατεί να προσαρμοστεί στα νέα μουσειολογικά δεδομένα και παραμένει στη δίνη των πολυποίκιλων προβλημάτων της Εφορείας. Η απομακρυσμένη έδρα της Εφορείας στη Σπάρτη εμποδίζει την καθημερινή επαφή των ιθυνόντων με τα προβλήματα του μουσείου. Η παντελής έλλειψη επιστημονικού προσωπικού καλύπτεται με την προσφορά του προσωπικού των φυλάκων που προσπαθούν να παρέχουν τα βέλτιστα στους επισκέπτες.

Παρόμοιο μοντέλο διοίκησης παρουσιάζει και το Μουσείο Υδροκίνησης της Δημητσάνας. Οι αποφάσεις σε θέματα που αφορούν το Μουσείο λαμβάνονται από την κεντρική διοίκηση του ΠΙΟΠ, κατά το «πρότυπο» της κεντρικής διοίκησης του Υπουργείου Πολιτισμού. Το ΥΜΥ δεν διαθέτει επιστημονικό προσωπικό, αλλά την παροχή επιστημονικών γνώσεων καλύπτει η άρτια οργανωμένη έκθεση του μουσείου που ως στόχο έχει την ικανοποίηση και των πιο αυξημένων απαιτήσεων. Ο επισκέπτης με την είσοδο του στο μουσείο συμμετέχει στην αναβίωση ενός μοντέλου τεχνικών που συνέβαλαν στην οικονομική, κοινωνική και πνευματική της προβιομηχανικής κοινωνίας.

Το αρχαιολογικό μουσείο της Τρίπολης με τη σημερινή του μορφή δεν θα μπορούσε να είναι βιώσιμο, αν δεν βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Υπουργείου Πολιτισμού. Τα λειτουργικά του έξοδα και οι αυξημένες ανάγκες, συντήρησης των εκθεμάτων, αποκατάσταση ζημιών του κτιρίου κλπ, δεν μπορούν να καλυφθούν από τα έσοδα των εισιτηρίων. Η επισκεψιμότητα του μουσείου παραμένει σε στάσιμα επίπεδα, ο ρόλος του μουσείου απαξιώνεται με αποτέλεσμα να εγκλωβίζεται ακόμα περισσότερο στις γραφειοκρατικές διαδικασίες της υπάρχουσας κατάστασης. Η

έλλειψη ενδιαφέροντος του κοινού για το εκθεσιακό πρόγραμμα μπορεί να είναι λόγος που αποθαρρύνει τις αρμόδιες αρχές ώστε να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους σε αυτό, αν θεωρήσουμε ότι η συγκεκριμένη Εφορεία έχει τον έλεγχο και για τα υπόλοιπα μουσεία της αρμοδιότητάς της.

Αντίθετα το ΥΜΥ ανταποκρινόμενο στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών. Ο αριθμός των επισκεπτών του αυξάνεται θεαματικά χρόνο με το χρόνο και έτσι ενεργοποιείται η διοίκηση για ανάληψη περαιτέρω πρωτοβουλιών ενίσχυσης του προγραμματισμού του μουσείου σε νέες προτάσεις. Άλλωστε αυτό αποδεικνύει η ένταξη του ΥΜΥ στη συνέχιση της χρηματοδότησης στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για τη δημιουργία υπαίθριου πάρκιγκ και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Το ΥΜΥ δεν περιέχει στην έκθεσή του ευρήματα αρχαιολογικής αξίας, όπως έχουμε συνηθίσει στα μουσεία της χώρας μας. Η έκθεση αποκαλύπτει εύστοχα τον προβιομηχανικό πολιτιστικό πλούτο μιας ορεινής περιοχής και τον εντάσσει στην προσπάθεια τουριστικής ανάκαμψης της τοπικής οικονομίας. Το ΥΜΥ εκθέτει, διδάσκει και αποκαθιστά τη μνήμη στη συνείδηση του επισκέπτη. «Διδάσκει» στο κοινό τις προβιομηχανικές τεχνικές που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας. Με αμφίβολο λοιπόν το αποτέλεσμα οι συντελεστές του ΥΜΥ τόλμησαν και πέτυχαν να παρουσιάσουν κάτι απλό, αλλά τόσο πρωτοποριακό, για την ιστορία του τόπου.

Αντίθετα, το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Τρίπολη, ενώ διαθέτει τεκμήρια της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αρκαδίας, τα εγκλωβίζει και τα κρατά απρόσιτα. Οι πόρτες του μουσείου είναι ανοιχτές όχι όμως και στη συνείδηση του πληθυσμού της Αρκαδίας. Πολλές φορές οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής αγνοούν την ύπαρξη αρχαιολογικού μουσείου στην πόλη τους. Οι προσπάθειες ενεργοποίησης του κοινού γίνονται μεμονωμένα χωρίς να υπάρχει συγκεκριμένο σχέδιο ανάπτυξης του μουσείου ενταγμένο στη σύγχρονη μουσειολογική θεωρία για τους σκοπούς και το ρόλο του μουσείου στη σημερινή εποχή. Η αλλαγή στην αντίληψη και η ανάδειξη του Μουσείου Τρίπολης σε κεντρικό, μητροπολιτικό Μουσείο της Αρκαδίας, αποτελεί ίσως μία πρόταση που θα μπορούσε να ισχύσει σε αντίστοιχα μουσεία της περιφέρειας που βρίσκονται στην έδρα του νομού. Η δημιουργία ενός μουσειακού δικτύου, στο οποίο το μητροπολιτικό θα έχει προεξάρχουσα θέση, συμπυκνώνοντας μέσα από τα εκθέματά του τον πολιτισμό του συνόλου της περιοχής διαχρονικά, ενώ

τα περιφερειακά μουσεία και οι συλλογές του νομού θα λειτουργούν ανεξάρτητα και συμπληρωματικά, δορυφορικά ως προς το πρώτο, θα αποτελούσε μια ιδανική πρόταση για την εφαρμογή περιφερειακής μουσειακής πολιτικής. Με τον τρόπο αυτό η επίσκεψη στο μητροπολιτικό μουσείο θα αποτελεί έναυσμα για την επίσκεψη και στα άλλα μουσεία.

Η σύγκριση του κρατικού και ιδιωτικού μοντέλου μουσείου που είδαμε στις περιπτώσεις μελέτης της Αρκαδίας, προβάλλει τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα σε θέματα αξιοποίησης και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στον ιδιωτικό φορέα υπάρχει μεθοδικός προγραμματισμός των στόχων και των σκοπών που τίθενται κάθε φορά. Για την επίτευξη των στόχων δημιουργείται ένα ευέλικτο μοντέλο διαχείρισης με αυστηρά χρονοδιαγράμματα, το οποίο ενεργοποιεί όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (επιστημονικές ομάδες, κεντρική – περιφερειακή διοίκηση, τοπική κοινωνία, τοπική αυτοδιοίκηση κλπ). Η εξειδίκευση και ο επιμερισμός των ευθυνών οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα που γίνονται αντιληπτά και από τον απλό επισκέπτη.

Αντίθετα στο δημόσιο τομέα συντηρείται η νοοτροπία του παρελθόντος και διακρίνεται στασιμότητα σε θέματα αξιοποίησης και ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι Εφορείες Αρχαιοτήτων εγκλωβισμένες στο δημοσιοϋπαλληλικό μοντέλο ακολουθούν ξεπερασμένες μεθόδους αντιμετώπισης των προβλημάτων. Τις περισσότερες φορές ως αιτιολογία προβάλλεται η ανυπαρξία οικονομικών πόρων. Εντούτοις, όταν οι πόροι εξασφαλίζονται παρατηρείται αδυναμία απορρόφησής τους από τη στιγμή που οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί των Εφορειών εμποδίζουν την αξιοποίησή τους.

Με τη συνοπτική μελέτη των δύο μοντέλων λειτουργίας μουσείων στην Ελλάδα, όπως αυτά σχολιάζονται στην περίπτωση της Αρκαδίας, τίθενται τα βασικά θέματα που αφορούν τη μουσειακή πολιτική στη χώρα μας. Η μουσειακή πολιτική αναμφίβολα μπορεί να επιφέρει πολλαπλασιαστικά οφέλη σε συνδυασμό με τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων. Για να οδηγηθούμε όμως σε αυτό το αποτέλεσμα, πρέπει προηγουμένως να ξεπεραστούν σημαντικές ελλείψεις των ελληνικών μουσείων, όπως η έλλειψη υπομνηματισμού, τεκμηρίωσης, συντήρησης, εξειδικευμένου προσωπικού, η αδιαφορία για το ευρύ κοινό, η κακή κτιριακή κατάσταση, η απουσία οδηγών, φυλλαδίων, καταλόγων καθώς και σημαντικές ελλείψεις εφαρμογής του σύγχρονου θεσμικού πλαισίου του τελευταίου

αρχαιολογικού νόμου (3028/2002). Η κρατική διοίκηση καθυστερημένα δημιούργησε το θεσμικό πλαίσιο και έθεσε τις βάσεις. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν έχουν τεθεί σε εφαρμογή οι συγκεκριμένες διατάξεις για την επίτευξη σύγχρονης μουσειακής πολιτικής, κομμάτι του ευρύτερου κρατικού πολιτιστικού σχεδιασμού που θα μετατρέπει το μουσείο σε έναν πολυδύναμο χώρο με πολιτιστικό και παιδαγωγικό ρόλο.

Η εδραίωση μουσειακής πολιτικής με τη συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού, των Μουσείων, των Πινακοθηκών και των εφορειών Αρχαιοτήτων θα ενίσχυε τον επικοινωνιακό, παιδαγωγικό και επιμορφωτικό ρόλο των μουσείων και θα τα αναδείκνυε σε χώρους παιδείας, προβληματισμού, ιστορικής αυτογνωσίας και αισθητικής καλλιέργειας. Είναι αναγκαίο, καθώς διανύουμε τον 21^ο αιώνα, τα μουσεία μας να εκσυγχρονιστούν και να αποτελέσουν κέντρα εθνικής εκπαίδευσης για όλες τις βαθμίδες, στελεχωμένα με το απαραίτητο προσωπικό, πυρήνες προσέλκυσης εσωτερικού και εξωτερικού τουρισμού και μοχλός διεθνούς προβολής.

Σημαντικό ζήτημα της μουσειακής πολιτικής, που πρέπει να αντιμετωπιστεί, είναι η διαφορετική αντιμετώπιση του επισκέπτη και η εξυπηρέτησή του ως πελάτη, που δεν πρέπει να εγκαταλείψει το μουσείο απογοητευμένος, χωρίς να αξιοποιήσει τη δυνατότητα να μορφωθεί και να διασκεδάσει καλλιεργώντας τον εαυτό του. Ένα φυλλάδιο δωρεάν μαζί με το εισιτήριο εισόδου με πληροφορίες για τις συλλογές, τις λειτουργίες και τις υπηρεσίες του μουσείου και τα ωράριά του, αποτελεί ελάχιστη φροντίδα για τον επισκέπτη-πελάτη. Η χρήση οπτικοακουστικών μέσων, φορητά κασετόφωνα για ατομική ξενάγηση, περιοδικές εκθέσεις, ειδικές κυριακάτικες διαλέξεις και σεμινάρια με στόχο τη σύνδεση της τοπικής κοινωνίας με το πολιτιστικό γίνεσθαι, παρουσία στο διαδίκτυο, επιστημονικές εκδόσεις ωθούν το κοινό να συμμετάσχει και να κατανοήσει καλύτερα την κινητή πολιτιστική του κληρονομιά. Εξάλλου η δημιουργία μιας υπηρεσίας δημοσίων σχέσεων και διαφήμισης σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και η λειτουργία αναψυκτηρίων και πωλητηρίων στους εκθεσιακούς χώρους θα μπορούσε να αποβεί πολλαπλά θετική για την τοπική οικονομία.

Μία σημαντική συνιστώσα της μουσειακής πολιτικής είναι η εκπαίδευση και η σύνδεση του μουσείου με την τοπική κοινωνία. Τα μουσεία μπορούν και επιβάλλεται να λειτουργήσουν ως ζωντανοί εκπαιδευτικοί χώροι στο πλαίσιο των αναλυτικών προγραμμάτων όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης ή ανάλογα με τις κοινωνικές

ομάδες στις οποίες απευθύνονται (Προγράμματα για μαθητές, νέους, ενήλικες, σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, παιδιά και ενήλικες με ειδικές ανάγκες, άτομα που εντάσσονται σε κάποια θεραπευτική ομάδα, κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, τρίτη ηλικία). Μέσα από μαθησιακές διαδικασίες ο πολιτισμός γίνεται κτήμα των ευρύτερων στρωμάτων, νήμα που συνδέει το μουσείο με το σχολείο, την κοινότητα και το πολιτισμικά αγαθά και πεδίο επικοινωνίας και συνεννόησης μεταξύ των γενεών, οι οποίες συμμετέχουν ενεργά στην κατανόηση, την προστασία και τη διαίωσή του.

Στην επίτευξη των παραπάνω στόχων μπορούν να συμβάλουν οι ακόλουθες ενέργειες.

1. Ένα πρώτο οργανωτικό βήμα είναι να αποκτήσουν τα μουσεία δικούς τους διευθυντές και δικό τους ειδικευμένο προσωπικό όλων των ειδικοτήτων με αποκλειστική ευθύνη για την καλή λειτουργία τους.
2. Δεύτερο βήμα, αισθητικό, λειτουργικό και παιδευτικό, είναι η δημιουργία νέων μουσείων και ο εκσυγχρονισμός των υπαρχόντων σύμφωνα με τα διεθνώς κρατούντα, αξιοποιώντας τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού η χρηματοδότηση του Υπουργείου Πολιτισμού από τον κρατικό προϋπολογισμό δεν επαρκεί.
3. Ένα τρίτο βήμα θα ήταν το ίδιο το κράτος με στρατηγική σωφροσύνη και ακτιβιστική διάθεση να ακολουθήσει χορηγική πολιτική, προσεγγίζοντας βιομηχανίες αντίστοιχων περιοχών, κοινωφελή ιδρύματα και την τοπική αυτοδιοίκηση και πείθοντάς τους να υιοθετήσουν στο σχεδιασμό των δράσεων τους ένα μουσείο.

Ολοκληρώνοντας, πρέπει να επισημανθούν ορισμένες παρεμβάσεις οι οποίες λειτουργώντας συμπληρωματικά, θα μπορούσαν να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στον τομέα της μουσειακής πολιτικής. Συγκεκριμένα:

- Η λειτουργία εικαστικών εργαστηρίων σε πόλεις ιστορικής και αρχαιολογικής σπουδαιότητας, τα οποία αποτελούν πυρήνες εικαστικής παιδείας, κέντρα διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων συμβάλλει στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας ενισχύοντας παραγωγικές κατευθύνσεις συμβατές με τη φυσιογνωμία της περιοχής.

- Επίσης, η σύναψη προγραμματικών συμβάσεων ανάμεσα στο Υπουργείο Πολιτισμού, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και φορείς όπως η Περιφέρεια ή η Νομαρχία, δίνει τη δυνατότητα στις τοπικές κοινωνίες να αναλάβουν κυρίαρχο ρόλο στον τομέα της διαχείριση των μουσείων τους και να εργαστούν για τη συντήρηση, ανάδειξη και προβολή τους.

Κλείνοντας αυτό το κείμενο, δανείζομαι τη φράση της Τέτης Χατζηνικολάου⁸⁸: *«Το μέλλον των μουσείων στην Ελλάδα δεν μπορεί να προδιαγραφεί με βάση στατιστικές ή το νόμο των πιθανοτήτων. Αποτελεί συνάρτηση πολλών παραγόντων που δεν έχουν σχέση μόνο με νομοθετικές ρυθμίσεις. Είτε το θέλουμε είτε όχι, τα μουσεία είναι ο καθρέφτης της κοινωνίας την οποία υπηρετούν. Από τον βηματισμό της θα εξαρτηθούν και τα δικά τους βήματα. Ο δρόμος που πρέπει να διανυθεί είναι μακρύς...».*

⁸⁸ Χατζηνικολάου (2004, 27)

Βιβλιογραφία

- Αθανασούλης, Δ., Ζαββού, Ε. Θέμος, Α. 2002, «Η παραγωγή έρευνας στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και η δημοσιοποίησης της» στο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων, *Το μέλλον του παρελθόντος μας ανιχνεύοντας τις προοπτικές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Πρακτικά 4^{ου} συνεδρίου [Αθήνα 24-26/11/2000], Αθήνα, Εκδόσεις RE.AD.CO. ΕΠΕ, 321-23
- Αρχοντίδου, Α. 2001, «Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία και μουσειολογία: Πραγματικότητα και προοπτικές» στο Σκαλτσά, Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς συμποσίου [Θεσσαλονίκη 21-24/11/1997], Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 183-85
- Βαροπούλου, Ευ. 2001, Πολιτισμός: μετά ή άνευ χαρτοφυλακίου; *Το Βήμα*, ένθετο Νέες Εποχές, 22/4/2001, Α45.
- Βενιζέλος, Ευ, 1999, Το Υπουργείο Πολιτισμού δια του Υπουργείου Παιδείας, ενισχύει όλες τις προσπάθειες για την συγκρότηση μεταπτυχιακών διατμηματικών προγραμμάτων μουσειολογίας, *Επτάκυκλος*, 10, 83-89
- Βενιζέλος, Ευ. 1997, Ανακατανομή του προϋπολογισμού στο ΥΠΠΟ, *Τα Νέα*, 12/5/1997
- Βενιζέλος, Ευ. 1998, Ευρωπαϊκή Αριστερά και πολιτισμός, *Το Βήμα*, 26/7/1998, Α18
- Βενιζέλος, Ευ. 1999, *Διαχρονία και Συνέργεια. Μια Πολιτική Πολιτισμού*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Βενιζέλος, Ευ. 2002, *Για έναν πολιτισμό των πολιτισμών, Ελληνικότητα και Οικουμενικότητα*, Αθήνα, Καστανιώτης

- Βλάχου, Ε. 2001 «Επικοινωνώντας με τους επισκέπτες: Δύσκολη δουλειά, αλλά κάποιος πρέπει να την κάνει (και στην Ελλάδα!)» στο Σκαλτσά, Μ.(επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς συμποσίου [Θεσσαλονίκη 21-24/11/1997], Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 61-65
- Βουδούρη, Δ. 2003α *Κράτος και Μουσεία. Το Θεσμικό Πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων*, Αθήνα, Σάκκουλας
- Βουδούρη, Δ., 2003β, «Ο νέος νόμος 3028/2002 υπό το φως των διεθνών και ευρωπαϊκών κανόνων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς» Προφορική εισήγηση στο Συνέδριο «*Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*» Αθήνα 4/6/2003, 1-7
- Γκαζή, Α. 1999, Από τις Μούσες στο Μουσείο: Η ιστορία ενός θεσμού δια μέσου των αιώνων, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 39-46
- Γκαζή, Α. 2004, Μουσεία για τον 21^ο αιώνα *Τετράδια Μουσειολογίας*, 1, 3-12
- Γκότζης, Σ. Λέκκα, Α. και Σακαλή, Ο. 2002, «Υλικός πολιτισμός, τοπικές κοινωνίες και ερμηνευτικές δράσεις» στο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων, *Το μέλλον του παρελθόντος μας «ανιχνεύοντας τις προοπτικές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Πρακτικά 4^{ου} συνεδρίου [Αθήνα 24-26/11/2000] Αθήνα, Εκδόσεις RE.AD.CO. ΕΠΕ, 298-304
- Δερμιτζάκη, Α. 2002, Η έννοια του οικομυσείου. *Το μουσείο* (Εξαμηνιαία Έκδοση της Επιτροπής Μουσείων του Πανεπιστημίου Αθηνών) 2, 4-5
- Δημακοπούλου, Α. 1997, «Προβλήματα και προοπτικές της σύγχρονης μουσειολογίας. Η εμπειρία από το Αρχαιολογικό Μουσείο» στο Σκαλτσά, Μ.(επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς συμποσίου [Θεσσαλονίκη 21-24/11/1997], Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 73-77

Εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» Βουλή των Ελλήνων

Ζορμπά, Μ. 1997α, Προεκτάσεις της πολιτιστικής ανισότητας, *Το Βήμα*, 17/8/1997.

Ζορμπά, Μ. 1997β, Σε τι χρειάζεται η πολιτιστική πολιτική; *Το Βήμα*, 11/5/1997.

ICOM 1989, *Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας*, Αθήνα, ICOM-Ελληνικό Τμήμα (ελληνική μετάφραση)

Η Καθημερινή, 2003, *Πολιτισμός: Σημαντικές αλλαγές στη δομή του Υπουργείου Πολιτισμού* 12/6/2003

Καλεσοπούλου, Δ. 1999, Ανοιχτός διάλογος με την κοινότητα: Μια ελληνική πρόταση στα προγράμματα προσέγγισης *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 69-74

Καραβασίλη, Μ. και Μικελάκης, Μ. 2001, Η διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα *Corpus* 26, 62-75

Καραβασίλη, Μ. 2004, *Πολιτιστική κληρονομιά*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Τμήμα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Καρδουλάκη, Α. 2000, Τα σχέδια για την προβολή του νέου Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, *Τα Νέα της Τέχνης*, 85, 13-15

Κουνενάκη, Π. 1998, Οι σιωπηλές μηχανές, *Η Καθημερινή*, 15/11/1998, 52

Κωνσταντίος, Δ. 2002, «Η πρόκληση των Μουσείων στον 21^ο αιώνα», στο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων, *Το μέλλον του παρελθόντος μας ανιχνεύοντας τις προοπτικές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και*

της Ελληνικής Αρχαιολογίας, Πρακτικά 4^{ου} συνεδρίου [Αθήνα 24-26/11/2000] Αθήνα, Εκδόσεις RE.AD.CO. ΕΠΕ, 174-76

Λάββας, Π. και Καραβασίλη, Μ. 2001 *Πολιτιστική Κληρονομιά*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Ε.Μ.Μ.Ε, Αθήνα

Μαλλούχου–Tufano Φ. 2001, *Αποκατάσταση και Ανάδειξη Μνημείων: Ιστορικές και Θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα

Νόμος 2557/1997 «Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης»

Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Οικονόμου, Μ, 2003, *Μουσείο:Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα* Αθήνα , Κριτική

Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΟΗΕ 1948)
Άρθρα 22 & 27

Παπαδόπουλος, Στ. 1992, Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης, Τεχνολογία, (*Ενημερωτικό Δελτίου Πολιτιστικού Ιδρύματος Ελληνικής Τράπεζας Βιομηχανικής Αναπτύξεως*), 5/6, 23-24

Παπανδρέου, Γ, 1997, Εισήγηση στο Θέμα: «*Εξωτερική πολιτιστική πολιτική*» Συνεδρίαση Μόνιμης Επιτροπής Απόδημου Ελληνισμού της Βουλής, 29/5/1997

Πασχαλίδης, Γ. 2001, «Από το μουσείο του πολιτισμού στον πολιτισμό του μουσείου» στο Σκαλτσά, Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς συμποσίου [Θεσσαλονίκη 21-24/11/1997], Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 212-20

ΠΔ426/1990 «Σύσταση Γενικών Διευθύνσεων και Μονάδας στρατηγικού σχεδιασμού και ανάλυσης πολιτικής στο Υπουργείο Πολιτισμού», ΦΕΚ Α'163

Πελοπόννησος Εξπρές, 2004, Δίκτυο Μουσείων του ΠΙΟΠ στην Πελοπόννησο. Γέφυρα ανάμεσα στον πολιτισμό και στην οικονομία, 43, 26

Περιφέρεια Πελοποννήσου, 1988, *Η ταυτότητα της Περιφέρειας Πελοποννήσου, Περιφερειακό Συμβούλιο*, Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου, 52

Πυρπιλή, Σ. 2004, Μουσεία επιστημών και τεχνολογίας στην Ελλάδα *Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας*, (μηνιαία ενημερωτική έκδοση του Υπουργείου Ανάπτυξης) 4, 36-39

Σπυρόπουλος, Γ Θ. 1988, *Αρχαιολογικά Μνημεία και Μουσεία της Αρκαδίας*, Τρίπολη, Νομαρχία Αρκαδίας

Συνοπτικός Οδηγός Μουσείου Υδροκίνησης, 1997, Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου

Τζεδάκης, Γ. και Παπακωνσταντίνου, Ε. 2001, «Η οπτική της οργάνωσης και εφαρμογής ολοκληρωμένων σπουδών μουσειολογίας στην Ελλάδα» στο Σκαλτσά, Μ.(επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς συμποσίου [Θεσσαλονίκη 21-24/11/1997], Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 104-06

Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 2004. Ενημερωτική έκδοση του Ιδρύματος.

Υπουργείο Πολιτισμού, 1999, *Πινακοθήκες, Μουσεία, Συλλογές (εκτός Αρχαιολογικών και Λαογραφικών)* Αθήνα, ΥΠΠΟ - Γενική Διεύθυνση Πολιτιστικής Ανάπτυξης, Διεύθυνση Πολιτιστικών Εκδηλώσεων, Τμήμα Μουσείων και Πινακοθηκών

- ΥΠΠΟ, 1997, Πολιτιστική Χάρτα “Pro Cultura” της Θεσσαλονίκης
- Φεσσά-Εμμανουήλ, Ε. 1978, *Πολιτιστική Ανάπτυξη. Νέα Πολιτική Ευθύνη στον Ελληνικό Χώρο* Αθήνα, Ολκός.
- Χατζηνικολάου, Τ. 2002, «Ευρωπαϊκά προγράμματα και η δυνατότητα αξιοποίησής τους από τις υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ. Η εμπειρία του ICOM» στο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων, *Το μέλλον του παρελθόντος μας «ανιχνεύοντας τις προοπτικές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Πρακτικά 4^{ου} συνεδρίου [Αθήνα 24-26/11/2000] Αθήνα, Εκδόσεις RE.AD.CO. ΕΠΕ, 290-93
- Χατζηνικολάου, Τ. 2003, Εισαγωγή, *Λαϊκός πολιτισμός και μουσεία, Εθνογραφικά*, 12-13, 11-26
- Χατζηνικολάου, Τ. 2004, Συνέντευξη με την Τέτη Χατζηνικολάου. *Τετράδια Μουσειολογίας*, 1, 25-27
- Χουρμουζιάδης, Γ, 1999, Για μια Νέα Μουσειολογία, *Επτάκυκλος*, 10, 25-28

Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο

Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, On-line στην διεύθυνση:
http://www.gsrt.gr/default.asp?V_ITEM_ID=15&V_LANG_ID=1

Διεθνείς Συμβάσεις, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.europa.eu.int>

Ένωση Μουσείων Μεγάλης Βρετανίας, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.museumsassociation.org>

Η Ελλάδα στην Κοινωνία της Πληροφορίας, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.infosoc.gr/content/downloads/strathgikh.pdf>

Καταστατικό του ICOM, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.icom.org>

Κοινωνία της Πληροφορίας, Κεντρική Σελίδα, On-line στην διεύθυνση:
http://www.europa.eu.int/information_society/eeurope/index_en.htm

Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΟΗΕ 1948)
 Άρθρα 22 & 27, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.un.org/Overview/rights.html>

Οργανισμός της Ουνέσκο, Κεντρική Σελίδα, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.unesco.org>

Παγκόσμια Δεκαετία για την Πολιτιστική Ανάπτυξη (1988-1997),
 On-line στην διεύθυνση:
<http://www.unesco.org/culture/policies/index.shtml>

Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Πολιτιστική Πολιτική (Μεξικό-1982),
 On-line στην διεύθυνση:
http://www.unesco.org/culture/laws/mexico/html_eng/page1.shtml

Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.piorp.gr>

Υπουργείο Πολιτισμού, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006,
 On-line στην διεύθυνση: http://ep.culture.gr/pol/g_pageindex.aspx

Υπουργείο Πολιτισμού, Κεντρική Σελίδα, On-line στην διεύθυνση:
<http://www.Culture.gr>